CONVORBIRI LITERARE

No. 7. BUCUREŞTI, IULIE, 1912. Anul XLVI

LA MONUMENTUL LUI COSTACHI NEGRI

Printre caracteristicele popoarelor tinere, nepăsarea şi exageraţia sunt două atribute extreme, de care deopotrivă s'ar cuvenì să ne ferim: să nu uităm pe cei ce ne-au făcut bine, dar, când ne aducem aminte de ei, să nu umflăm laudele.

In această notă justă se ţine oraşul Galaţi, când ridică un monument lui Costachi Negri, după 36 ani dela moarte şi 100 de ani dela naşterea sa.

Din pleiada de bărbaţi ce au făurit statul nostru de astăzi, figura lui Costantin Negri se desprinde, vioae, dar nobilă şi austeră.

Fiu de boier mare, unul din pretendenţii la domnie ce aveà cei mai mulţi sorţi de izbândă, cu Lascăr Catargiu, el se dete la o parte, când, în seara de 3 Ianuarie 1859, în adunarea dela Costachi Rolla, se propuse candidatura lui Cuza. S'ar zice că o nobilă fatalitate hărăzise acestor locuri menirea de a da ţării pe primul ei ales! Căci Lascăr Catargiu sau Costachi Negri sau Alexandru Cuza erau gălăţeni sau din preajma Galaţului. S'ar mai puteà zice că nicăeri nu răsunară cu mai mare tărie, cuvintele lui Kogălniceanu, decât acì, pe malul îngheţat dela Ţiglina, când acesta rostì Domnitorului, în ziua de 5 Ianuarie, memorabilele cuvinte: «după una sută cincizeci şi patru de ani de dureri, de umiliri şi de dregadare naţională, Moldova a reintrat în vechiul ei drept, consfiinţit prin capitulaţiele sale, dreptul de a-şi alege pe capul său, pre Domn». Aici, pe ma-

lurile bătrânului fluviu, unde tăbărâse divinul nostru Impărat, a încolţit cu mai mare putere simţimântul patriotic, în momentul renaşterii.

Şi cum s'a dat la o parte dela scaunul domniei, tot cu aceeaşi modestie şi cu acelaşi devotament s'a pus Negri în serviciul lui Cuza, primind numai decât să facă parte dintr'o comisiune, cu N. Catargiu (1) şi colonelul Mavriki, care să meargă la Poartă spre a notificà Sultanului suirea lui în scaunul Moldovei.

Erà foarte importantă dar cu mult mai uşoară misiunea lui Alexandri pe lângă Impăratul Napoleon şi chiar pe lângă Lord Malmesbury, de oarece, dintre Puterile garante, Prusia, Sardinia, Rusia şi Franţa ne erau binevoitoare, Turcia şi Austria potrivnice, pe când Anglia evoluà către Franţa.

Costachi Negri, numit Agent al Moldovei pe lângă Poartă, în locul lui Fotiades, este numit, la 31 Octomvrie, ad-interim şi Agent al Munteniei, în locul lui Aristarchi. Acesta este cel d'intâi act diplomatic al lui Cuza, pentru recunoaşterea unirei Principatelor de către Poarta otomană.

In anul 1860 se săvârşi, de către primul Domn român al Principatelor-Unite, un act de cea mai mare însemnătate politică: la 22 Septemvrie, Alexandru Ion I porni din Galaţi către Constantinopoli, spre a se înfăţişà suzeranului său. Vizita aceasta se făcù în cele mai strălucite condiţiuni. Nimic din ceremonialul odios al primirei Domnilor vasali nu se aplică vizitei lui Cuza. Domnul român fu găzduit în palatul Emirgian, ca prinţul Napoleon şi marele Duce Constantin; intră, la audienţă, nu prin poarta cea mică, ci prin acea a Sultanului; Padişahul aşteptă pe prinţul român în picioare; Marele Vizir îl conduse până la uşă; Sultanul îi trimese o sabie de onoare împodobită cu pietre scumpe, etc., etc.

(1) A cărui văduvă trăeşte şi astăzi în Galaţi.

Toată această primire fusese pregătită de Costachi Negri, care, prin darurile sale sufletești, plăcuse ambasadorilor, în special celui francez, lui Fuad-pașa și lui Sevfet-pașa.

Dar rolul cel mai mare, din întreaga viață politică a lui Negri, fu acela pe care-l jucă el în momentul *unirei*. Marii dregători ai Porței; ambasadorii Francei și ai Angliei (D-nii Lavalette și Bulwer); consiliul de miniștri din Moldova, cu Panu în frunte; cel din Muntenia, cu Manolachi Kostaki; ambele corpuri legiuitoare întrunite pentru deslegarea chestiei rurale, toți și toate își găseau răsunet în marele suflet al acestui român, modest dar înțelept. La 25 Noemvrie 1861, Teodor Calimaki, secretarul lui Negri, aducea la Galați firmanul unirei.

De mare însemnătate este iarăși și *secularizarea bunurilor mânăstirești,* în care Negri a avut de luptat la Constantinopoli cu șiretenia călugărilor și cu influența Rusiei, și cu care ocazie a pregătit importanta sa lucrare *Mémoire présenté à la Commision internationale pour les convents dédiés.*

Aceasta este activitatea politică a lui Costachi Negri, schițată în linii mari.

Dar C. Negri a fost și scriitor. El a compus *Nopțile venețiane, Strigoiul, Călugărița,* și a tradus poeme din Byron și alți autori străini.

După detronarea lui Cuza, el s'a retras în castelul său de pe malul Trotușului.

In stânca ce se vede și astăzi, bat valurile reci, aducând de departe melancolia vremii trecătoare. Oamenii ce s'au trudit pentru binele public, mor sceptici și răniți, fiindcă la foarte puțini le este dat să vadă roadele trudii lor și la mai puțini încă să li se recunoască meritele, în viață. Așà murì Costachi Negri în 1876.

In numele Academiei Române, care venerează memoria tuturor marilor bărbați ai patriei, viu să mă

închin înnaintea imaginei aceluia, care, cu Kogălniceanu și Cuza, a făcut *Unirea, Secularizarea mânăstirilor, Improprietărirea țăranilor,* pregătind astfel epoca eroică dela 1877 și era de bogăție dela 1912.

Ca diplomat, îmi amintesc că Negri este părintele nostru al tuturor celor ce ne-am petrecut o viață printre străini, luptând să apărăm drepturile și prestigiul țării. Dela nimeni nu puteam învăță mai bine arta aceasta, decât dela primii noștri Plenipotențiari: Negri la Constantinopol; Alexandri la Paris, Londra și Turin; Steege la Viena și Berlin.

Cu inaugurarea monumentului lui Cuza la Iași, la care Primul și viteazul Rege al României a salutat memoria Primului domn al Principatelor-Unite; cu monumentul de astăzi, ridicat în amintirea lui Costachi Negri, țara noastră începe să dea dovadă de maturitate și de civilizație, căci gratitudinea nu o înțeleg copiii și sălbatecii.

DUILIU ZAMFIRESCU

MIHAIL SADOVEANU

Decând cele de odinioară două principate dunărene, după lupte seculare pentru libertate și unire, își ajunseră în sfârșit ținta dorită, literatura românească mai nouă n'a rămas pentru străinătate cu totul necunoscută, căci deodată cu simpatiile politice ale Europei apusene s'a îndreptat atenţiea ei şi asupra străduințelor intelectuale ale acestui tânăr stat. De timpuriu încă poezia poporală, cea de o frumuseță specifică, își câștigă atenția meritată prin traducători (în Franța prin traducerea lui *V. Alecsandri:* «Ballades et chants populaires dela Roumanie» 1855, în Germania prin traducerea lui Wilhelm von *Kotzebue*: «Rumänische Wolks poesie» 1857); dar şi poeţi artiști la vremea lor au fost traduși, precum acelaş *V. Alecsandri*, care a cântat tinerei libertăți cântecul de leagăn, *D. Bolintineanu*, ale cărui poezii în limba franceză nu i-au făcut un renume mai mic decât creațiunile sale românești în patrie, apoi *M. Eminescu*, cel mai mare talent liric al Țării, precum și alții. Acei doi stăteau mai mult sub influența romanticismului francez, acesta sub influența liricei germane, reprezintată prin Heine și Lenau și de aceea cunoștința și aprecierea operilor lor s'a făcut înnainte de toate după aceste puncte de vedere. Şi alți poeți cu renume și autoritate în patrie au fost introduși în literatura germană de *Carmen Sylva* prin o traducere frumoasă ca formă și de o profundă resimțire a fondului («Rumänische Dichtungen», Bonn 1889). Desvoltarea culturală pe toate terenele deși numai la orașe vădită, a produs o bogată generație de talente distinse, sub curentul criticei lui *Titu Maiorescu*, care odinioară își făcuse studiile sale la școalele germane și care acuma, în toamna vieții sale, conduce și destinele politice ale

---

(1) D-l profesor Friedwagner fost rector al Universității din Cernăuți a binevoit să trimită C. L. o traducere a studiului d-sale despre Sadoveanu.

Țării, în calitate de ministru preşedinte. O viață nouă se ivì iarăşi cu revista «Sămănătorul» sub conducerea (1904 ş. u.) lui *Nicolai Iorga*. Acolo fiecare talent original găseà găzduire binevoitoare, primind direcția spre o afirmare mai energică a sufletului românesc în literatură (1). De atunci se mişcă pretutindeni o generație tânără de poeți şi scriitori, şi precum unii mai vechi (2) fură cunoscuți şi lăudați în țările graiului german, prin traducerile operilor alese, aşà poate unul sau altul dintr'aceştia va găsì şi aici cetitori, căci interesul pentru limba şi literatura românească e în o creştere vădită.

Unul din cei mai fecunzi şi mai cetiți prozatori din generația tânără este *Mihail Sadoveanu* (3). Cunoscut fiind în toată România din anul 1904 prin «Povestiri»-le sale, el a publicat de atunci alte șaptesprezece volume (4), urmând foarte re-

---

(1) O altă direcție reprezintă «Viața Nouă» a lui Ovidiu Densuşeanu (dela 1905).

(2) Aşà b. o. maestrul stilului, de o finețã plastică franceză. *B. Delavrancea*, *A. Vlahuță*, *I. L. Caragiale*, în diferiți ani din revista «Aus fremden Zungen» (cfr. *G. Alexici.* Istoria literaturi româneşti, în traducerea germană a lui K. Dieterich, Lipsca 1905). *I. L. Caragiale* a apărut şi la Reclam, unde a apărut şi *I. Slavici.* O consemnare a traducerilor ar da din an în an o listă tot mai mare.

(3) Numele de localitate *Sadova* (slavoneşte *sad* = pomăt) e foarte lățit; de aceea s'a format, cu ajutorul sufixului *eanu* (în slav. bis = *Jan*) care arată obârşia, numele de persoană adjectival la origine.

(4) Acì urmează consemnarea scrierilor mai mari ale lui Sadoveanu. Cu excepția celor din urmă, toate celelalte au apărut în editura «Minervei» din Bucureşti:

Povestiri, 1904 ed. II, 1906.
Şoimii, 1904, ed. II 1905, ed. III 1910.
Dureri înăbuşite, 1904.
Crâşma lui Moş-Precu, 1905 ed. II 1910.
Povestiri din Războiu, 1905.
Floare ofilită, 1906.
Amintirile Căprarului Gheorghiță, 1906, ed. II 1909.
Mormântul unui copil, 1906, ed. II 1910.
La noi în viişoară, 1907.
Insemnările lui Niculai Manea, 1907.
Vremuri de bejenie, 1907.
O istorie de demult, 1908.
Oameni şi locuri, 1908.
Cântecul Amintirii, 1909.
Povestiri de seară, 1910.
Duduia Margareta, 1910.
Apa morților, 1911.
Un instigator, 1912 (Editura «Flacăra»).

Cele mai multe din volumele acestea sunt culegeri de nuvele, povestiri şi schițe, în număr de peste o sută. Pentr'un conținut nu e, așadar, loc.

pede un volum după altul; între ele mai multe în două sau trei ediţii, ceeace nu e un mic succes într'o ţară, în care păturile societăţii mai înalte preferă limba şi literatura franceză celei de acasă. In Germania au fost mijlocite pentru cercuri largi «Ionică» prin «Deutsche Rundschau», (Numărul de Ianuarie 1907), iar nuvela «Cântecul de dragoste» şi alte povestiri în traducerea domnişoarei *Eleonora Borcia* din Sibiu; traducerea (cu o prefaţă de prof. *Dr. G. Weigand*) a apărut în biblioteca universală a lui Reclam (Numărul 5.044) (1). Rândurile noastre, cari se ocupă mai de aproape de poet, însă numai în formă de schiţă, vor aflà poate oarecare interes.

Sadoveanu e de origină din Moldava de sus, ţara care a dat literaturii româneşti pe un Eminescu şi pe alţi poeţi renumiţi, iar tinerei naţiuni un şir de însemnaţi bărbaţi de stat; locul său natal e Paşcani, (2) iar reşedinţa acum de mai mulţi ani Fălticeni, amândouă oraşele nu departe de Târgul-Neamţ, patria lui *Ion Creangă*, neîntrecutul zugrav al vieţii poporale moldoveneşti. (3) Prin faptul acesta modelul, subiectele şi coloritul povestirilor şi descrierilar sale părea acum pentru dânsul hotărît de dinnainte. Şi nu e nici o îndoială de influnenţa lui Creangă asupra lui Sadoveanu. «... Pentru dânsul m'am luptat cu pumnul şi cu cuvântul împotriva colegilor munteni care nu-l înţelegeau şi nu-l preţuiau aşà cum voiam eu. Pentru mine Creangă erà o mândrie, erà un strigăt de luptă» (4) căci înnainte de toate limba lui Sadoveanu e moldovenească, deşì în anii din urmă, la sfatul criticei, a evitat tot mai tare şi mai tare asemenea provincialisme. Precum Creangă aşà şi el pare să fi dibuit după expresii poporale, însă într'o măsură cu mult mai mică, în orice caz e un merit că pe lângă toate acestea în genere s'a ferit de neologime franţuzeşti (5), fără

---

(1) «Răzbunarea lui Nour» cea înfiorător frumoasă, în traducerea preotului bucovinean *Victor Zaharovischi* din Mahala (Editura proprie 1911.) merită de asemenea o răspândire cât se poate de mare.

(2) Pe Siret, unde se ramifică linia Bucureşti de linia Leov—Cernăuţi—Iaşi.

(3) Dintre frumoasele basme ale acestuia a fost edat decurând «Harap Alb» de Gustav *Weigand*, împreună cu o traducere în germană şi cu note (I. A. Barth, Lipsca, 1910).

(4) Un instigator p. 60 ş. u.: cfr. *O. Densuşeanu*, «Viaţa Nouă» VII, 471.

(5) Totuşi se furişează câte unele, ceea ce o fi una din urmările repejunei, cu care lucrează, aşa b. o.: Şoimii p. 11 *amantă*; 23 *peisagiu*; Insemnările p. 5 *creionul*, 7 *savantă*, 53 *Arusou (Arousseau)*, 146 *convoiul* (dar acì, după spusa lui, publică hârtii rămase dela altul) ş. a.

de cari astăzi se crede a nu mai ieşi la capăt. Limba lui e poporală, mai ales în înţelesul acela că, ea corespunde fantaziei, simţirei şi logicei poporale că, din ţărani nu face târgoveţi, precum unii scriitori mai vechi şi moderni o fac şi la noi în Germania. In personagiile sale găsim adevăraţi vieţuitori dela ţară, începând cu boierii nelustruiţi şi sfârşind cu păstorii, toţi dearândul sunt aevea, nu actori sau măşti. Moldoveneşti sunt apoi locurile unde se petrec cele mai multe acţiuni». «Minunată ţară a strămoşilor, hrănită cu sânge şi cu lacrimi!» zice el în «Amintirile Căprarului Gheorghiţă» (153; călătoriile sale în «*Oameni şi Locuri*» ne aduc înnaintea ochilor aceste frumuseţi împreună cu retrospectivele istorice. Aşà meditând a călătorit prin ţară şi *N. Iorga.* Muntenia în parte cu alte referinţe şi cu alţi oameni e cu siguranţă mai puţin cunoscută poetului, Bucureştii ca oraş mare pare a nu-i prea place! Numai câteva povestiri (aşà b. o. *Ivanciu Leul*, *Epilogul*, *Vântu'*, *O povestire de sărbători* şi începutul carnetului lui *Neculai Manea)* se petrec în Capitala Regatului român; câteva la cursul de jos al Dunărei, unde s'au luptat eroii; încolo locurile sunt târguşoare sau sate Moldoveneşti, în cari povestitorul a trăit sau pe cari le-a vizitat, în orice caz locurile pe care şi cetitorul le recunoaşte foarte uşor, deşi acestea seamănă foarte mult întreolaltă, precum e şi în natură. Dorul de sat arde nu numai în sufletul soldaţilor lui, acesta e foarte desvoltat şi în sufletul poetului. După dreptul vorbind, capitala sa e vechiul oraş istoric Iaşi, care se înclină atât de pitoresc cu râpele lui şi care aminteşte vremurile de demult apuse, cu bisericele şi turnurile lui. Acolo a absolvit studiile sale şi poate tot acolo şi-a făcut şi serviciul militar. Plecând la Iaşi şi venind dela Iaşi, acolo trăiesc cele mai multe din personagiile sale, acolo e centrul celui mai cetit roman al său «Şoimii». Dar chiar frumosul şi pacinicul oraş Iaşi, al cărui Teatru Naţional îl conduce, n'a putut să-i strecoare în suflet impresii îndeajuns pentru a-l reţine în loc. Ca toţi poeţii lirici, aşà şi Sadoveanu iubeşte singurătatea, pădurea, amurgul de seară, firea. De aceea nu ne surprinde, ba chiar presupunem bucuroşi, că în zilele când lipsesc reprezentaţiile la Teatrul Naţional, el se repede spre îndepărtaţii Fălticeni, unde nici un sgomot nu-i tulbură gândurile şi visurile sale. Prin această însuşire caracteristică se explică fecunditatea cea mare a condeiului său, superioritatea operelor sale şi, poate, şi unele slăbiciuni. Acolo în liniştiţii Fălticeni l-am întâlnit întâiaşi dată. Şi parcă-l văd încă înnaintea mea cum şade liniştit şi tăcut în mijlocul veseliei

celorlalţi meseni, cari după un drum lung, părăsit, prin părţile acelea părăsite de oameni şi cu iarna în spate, cum e pe acolo încă prin zilele lui Martie. După vre-o câteva pocale golite repede unul după altul ne înfierbântaserăm şi deveniserăm din ce în ce mai vioi. Poate că neparticiparea aceea erà numai la aparenţă; poate că tocmai atunci i se iveau din nou icoane pentru o povestire de a sa, ca bună oară zâmbitorul crâşmar, care stăteà în fund gata să servească, sau varianta alteia dintre chipurile ce se părândă adesea prin povestirile lui Sadoveanu. Aşa, se vede, a stat poetul în crâşma satului şi a privit în sufletele oamenilor adunaţi. Intr'un asemenea loc, de bună seamă, a dat Sadoveanu de prototipul lui Radianu (Insemările lui N. Manea), sau de ţărani sărăciţi, cum e chipul, —atât de tragic,—al acelui Ion Ursu, care, departe de ai săi, se sileşte să-şi amorţească durerea în cantina unei fabrici. (Dureri înnăbuşite). Una din povestirile sale, *Crâşma lui Moş-Precu*, e strâns legată de o astfel de crâşmă solitară, unde povestirea se reîntoarce de mai multe ori. De patima beţiei se sting unele din personagiile sale şi se sfărâmă fericirea unor familii. Crâşma e centrul vieţeii săteşti, unde fiecare se înfăţişează fără silă; aici se ivesc motive pentru acţiunile lui. Poetul poate fi numit Teniers al Românilor; totuşi arta sa nu se reduce la descrierea vieţii de taverne.

Sadoveanu e mai mult decât un zugrăvitor al vieţeii exterioare din Moldova sa, el e psiholog şi cercetează interiorul. Chiar în «Povestiri»-le sale cele dintâiu acţiunea e neînsemnată şi aproape disparentă. Mai mult decât întâmplările îl interesează pe dânsul procesele psihice, şi pe noi cu mult mai mult. Cui nu-i plac descrierile stărilor sufleteşti, sau a icoanelor din natură acela multe din povestirile sale le va găsi fără conţinut. Prin faptul că zugrăveşte viaţa sufletească a oamenilor săi, dovedeşte o artă rară, care se desvoltă din ce în ce mai mult. Poate că pe *Paul Bourget* nu l-a cunoscut; de aceea, din fericire, i-a rămas necunoscută şi maniera chinuitoare de anatomie psihică. De n'a fost deloc influenţat de scriitori străini, aceasta e greu s'o spunem. Ion Ursu ne aminteşte, în ori ce caz, foarte mult naturalismul lui *Emile Zola,* alţii se vor gândi mai adese la *Gorki,* iar descrierea vieţii cazacilor ruşi din stepă (*Şoimii*) ne apropie asemănarea cu celalalt rus—Gogol (1).

(1) «Taras Bulba», cfr. Alexici, Istoria lit. rom. pag. 174. «Biblioteca Minerva» No 16-17 conţine trad. rom. a acestei opere de *Gogol*, dar traducerea pare să fie mai nouă decât romanul lui Sadoveanu. Şi de

Şi pentru schiţa patologică cu mania de persecuţie (*Un duşman*) s'ar găsi modele («Strigoii» lui *Ibsen*?) Dar cine, ca Sadoveanu, are ochi deschişi pentru lumea ce-l înconjoară, vede singur icoanele acestea. Mai aproape e influenţat dela cei din ţară. *Creangă* a fost amintit; şi ardeleanul *Ion Slavici* are efecte puternice cu descrierea intuitivă a vieţii ţărăneşti. Ar-rămâneà să ne mai putem gândi şi la liricul *Coşbuc*. «*Vântul*», povestirea de Crăciun a lui Sadoveanu poate presupune o aşà influenţă. În sfârşit a scociorî peste tot locul după un imbold străin, e a umblà hoinar: poetul soarbe doar toate impresiile şi apoi le făureşte după bunul său plac. Într'o ţară de sine stătătoare şi lăsată în grija ei, încunjurată de străini, cine s'ar puteà lipsi de influenţa contemporanilor renumiţi, după ce odată această influenţă se simte atât de simpatică? Întreaga literatură românească mai nouă înfăţişează trăsături foarte comune, şi o separare după grupe şi influenţe acuma ar fi încă prea pripită, de nu chiar imposibilă. Ocuparea cu toată dragostea de popor, vieaţa şi nevoile lui e comună; un contrast adese mare între el şi clasele suprapuse şi înstrăinate de dânsul se iveşte spontan. Tânăra generaţie de poeţi se ţin de glia părintească întocmai ca şi ţărănimea românească. «Mirosul proaspăt de pământ umed» lui Sadoveanu îi pare mirezme dulci ca şi lui *Sandu Aldea* «În urma Plugului.» Mirosul de pământ în înţeles figurativ se strecoară printre frunzele celor mai multe scrieri ale sale. Faptul acesta îl trădează pe omul care a prins rădăcini adânci în pământul său.

Sadoveanu nu reprezintă *poporanismul* (1) în înţeles politic. Unde se ivesc sentimente de natura aceasta, ele rezultă dela sine din descrierea firească a referinţelor dela ţară. Nu e însă nici o îndoială că simpatiile sale le păstrează pentru ţărani. In vreme ce vieaţa orăşelelor, cu plictiseala lor, cu funcţionarii, cu femeile de-o semieducaţie plină de pretenţii şi pofte, apare în povestirile sale ca o lene sub masca ocupaţiei, care uşor duce pe căi rătăcite şi care numai cu greu scapă de satiră, poetul petrece cu întreg sufletul său cu ţăranii şi cu păstorii,

---

scrierea lui *Tolstoi* «Stăpân şi slugă» (asemenea tradusă în româneşte) amintesc mai multe povestiri de-ale lui Sadoveanu, în cari se descrie raportul de viaţă dintre boieri şi slugi.

(1) Impotriva *poporanismului* în literatură îşi ridică glasul autorul romanului «Vieaţa la Ţară», *Duiliu Zamfirescu* in discursul său de recepţiune la Academie, îndreptându-se în contra lui *Slavici*, *Coşbuc* şi *Goga;* pe Sadoveanu însă, cu dreptul, nu-l ia intre ei (16 Mai 1909). Respunzându-i *Titu Maiorescu* mai slăbeşte atacurile aceluia. (Discursuri XXXIII).

cu desmoșteniții norocului, cu feciorii din flori ai boierilor, cari sunt nevoiți să stea ca slugi la curtea tatălui sau a fratelui lor vitreg, cu cei osândiți pe nedreptul sau pedepsiți prea aspru, cu copiii neglijați și cu alți nenorociți de felul acesta. Cât de pătrunzător doar e descrisă femeea aceea sărmană care, greu bolnavă, trebue să lucreze pe câmpul boierului în locul feciorului ei, înrolat la oaste (Spre Hârlău)! Chiar îndrăznețul *Cozma* Răcoare, haiducul, care în schimbul unei răsplăți bogate vrea să răpească pe o frumoasă văduvă și care apoi este preferat de dânsa instigatorului, chiar aceasta e o figură simpatică. Astfel poetul oriunde se transpune în sufletul poporului, pentru care violarea legilor din nevoe sau din nevoea de apărare e mai mult o nenorocire decât o fără delege. Despre un strein ciudat, decăzut *(Petrea Străinu)*, care, lihnit de foame, își găsește adăpost la o stână, oamenii zic: «Trebue să fie vre-un biet om peste care au trecut grele valuri.» In realitate acesta e un băstinaș, care odinioară fusese bine văzut, dar care a căzut în lanțurile desfrâului și a devenit un pungaș și un criminal. In cucoana preoteasă, care-l găzduiește, recunoaște pe drăguța lui de altă dată, părăsită apoi de dânsul. Altul dezertează din armată, deși nu cu gândul acesta, pentru a se răzbună asupra unui boier, care a sedus pe soră-sa; în cearta lor, acesta apărându-se îl omoară; primarul în urmă îl închide și-l maltratează. Doi ciobani îi ajută să fugă, și cetitorul simte că n'ar fi purces altfel decât poetul. Legea, ce-i drept, e împotriva vinovatului, dar morala nu-i pe partea acelora, cari îl urmăresc *(Emigranții la Brazilia)*. Un tânăr boier bătuse o slugă până la sânge și când văzuse că aceasta deși avuse prilej, pe vremea unei furtuni, să se răzbune, totuși nu se răzbunase, brutalul stăpân zice umilit: «.. brutele care se îmbată scuipă și sudue, tot au o leacă de inimă. Indură palme și umilinți; și iartă.....» (Sluga). Astfel un păstor, undesmoștenit copil din flori al unui boier, cruță pe un lup, pentrucă i-i milă de, fiara sălbatică lihnită de foame: «..... dacă nu le (mielul și oaia) mănâncă lupul, le mănâncă omul și tot nu scapă ele...» (Copilul nimănui) Servitoarele curții sunt sclave în adevăratul înțeles al cuvântului; chiar și femeile servitorilor cad pradă poftei stăpânilor, fie din simpatie, fie de frică, ele sunt seduse, și apoi urmează răsbunare sângeroasă *(Codrul)* sau o mânie înnăbușită (Păcat boieresc). Mișcătoarea e iubirea unui chihaia

---

(1) Un meșter al acestei satire e *I. L. Caragiale* în comediile sale pline de umor și causticitate.

față de tânăra sa soție, pe care i-o răpește moartea, fără ca să dee de vina ei. După mulți ani stăpânul său, care prin plecarea sa subită îi rupsese aceleia inima, îl vizitează iarăși în căsuța sa părăsită, și amândoi își rechiamă cu jale în amintire chipul moartei (*Moarta*), fără ca văduvul să bănuiască pricina jelirii stăpânului său. Ce-i drept aci boierul pare ca ușuratec, dar nu fără simțire: și de altfel semenii săi rar când sunt în adevăr brutali (Emigranții). Dealtfel boierii orice fac se scuză pentrucă așa este vechiul obiceiu. Ură împotriva lor nu caută să trezească, ba chiar și figuri simpatice nu lipsesc. *Cuza Vodă*, cel dintâiu domnitor al României închegate, apare ca un om drept, popular, deșì nelipsit de cruzime iar *Nour* din nuvela istorică cu acest nume e un adevărat erou; numai măreției lui sălbatice îi lipsește unele trăsături omenești. Așà o trăsătură orientală se găsește și la boierul Siniș (în volumul *«O istorie de demult»)* care-și ține pe nevastă-sa în castel ca pe o prisonieră și poate că încetișor o omoară cu gelozia lui. Apare și o văduvă de boier. mândră și conștiută da starea ei, care de dragul copiilor renunță la iubirea ei, și apoi, dar prea târziu, recunoaște că jertfa ei fusese din cale afară prea mare (Pustiul). Această glorie boierească, bătrână și cu începutul ei de prăbușire ne-o aduce poetul de repețite ori înnaintea ochilor, fără tendență impusă, ci ca un cronicar nepărtinitor, care lasă să vorbească faptele.

Descriind feluritele pături sociale, cari trăiesc cu totul separate și fără câtuși de puțină înclinare a uneia spre alta, precum e în Apus, unde stările caută să-și mențină timbrul lor numai pe dinafară, căci contrastul din lăuntru dispare tot mai mult, mai ales între clasele care-și câștigă existența, descriind aceste pături Sadoveanu nu e doar un scriitor socialist. El nu încearcă să îndrumeze o schimbare a referințelor, ci le dă numai o anevoioasă explicare. Când *Th. Speranția* în scrierea sa «*Fete de azi*» prezintă crearea unei clase mijlocii prin presiunea de jos, din pricina subitelor schimbări a formelor de vieață, ca o delicată însă irezistibilă aparență, atunci acesta se ocupă de una din cele mai ardente probleme ale prezentului, din Țara sa, cu intenția vădită de a descoperì ranele și de a contribuì prin faptul acesta la sanarea lor; punctul său de plecare e cel puțin o problemă etică (1). Poetul nostru pare să n'aibă deloc o astfel de intenție. Din reședința sa idilică dela Fălticeni el descrie oamenii așà cum sunt sau așà cum i se prezintă. El

(1) Cfr. *Vieața Nouă IV*, 367.

deplânge soarta lor, dacă le merge rău, dar nu crede că-i datoria literaturii să intervină. Şi totuşi cu greu poate fi mai mică influienţa lui asupra contemporanilor săi. O învăţătură care rezultă dela sine nu e poate, mai puţin viguroasă. Sadoveanu şi-a câstigat doar inimile tinere ale ţării. Scrierile sale se excelează prin serioasa lor valoare etică; numai câteva povestiri fac abatere (acì ar fi de numit *Hanul boului, Povestea la al şaptelea pahar* şi sfârşitul *Însemnărilor lui* Manea). Numai unde se vâră fondul de anecdotă şi ia forma unei schiţe de foileton, cu unicul scop, în aparenţă, de a înveselì pe cetitor, numai acolo merită reproşul ce i s'a făcut (1).

El descrie păturile de mijloc fără preocupare, dar şi fără multă înfrumuseţare. Apoi preoţi, slujbaşi, învăţători şi în urmă miliţia cu toate gradaţiunile ei. În culoarea cea mai rea apar preoţii dela ţară. Aci trebue că întâmplarea să fi fost deosebit de gravă, căci realitatea credem că nu e aşa de bogată în figuri ca popa Ştefan (*Într'un sat odată*), care în faţa unui muribund străin întreabă, cine îi va plăti îngropăciunea, dăruind rachiului mai multă atenţiune decât aceluia; sau figuri precum e popa Dumitru, care, în prezenţa a doi tovarăşi, botează o eapă cu vin, după toate formele ritului, fiind încă păgână, la crăşma lui Mos-Precu, în vreme ce sărmana lui soţie, deprinsă din copilărie la scene de astea triste, prin beţia tatălui ei, tot popă, se zăuită în singurătatea ei şi moare părăsită; sau cum e figura popei Ciotică din «*Şoimii*», care se ascunde sub laiţă în casa unei neveste de ţăran, arzându-i călcăii după dânsa, însă e târât afară deacolo în hohotul sătenilor; precum şi alţii de asemenea. «Din zece popi doi sunt raşi negreşit....», e un loc în numitul roman «Şoimii», şi această exagerare puţin amabilă, de bună seamă se va fi estins şi asupra acestei stări în genere. Dar şi figuri demne de preoţi nu lipsesc. Admirabil e redat egumenul mănăstirei Rîşca de lângă Fălticeni (*Oameni şi locuri*). Acesta fusese odinioară cioban şi acuma încă în adânci bătrâneţe se încaeră la luptă cu tâlhari sau îmblânzeşte un cal sălbatic; sau popa Dumitrache Dăscălescu (În noaptea Anului nou), «un vrednic slujitor al Domnului, cu barba marealbă, cu ochii şireţi, plini de voe bună şi împăcare», închide gura unui hulitor de Dumnezeu prin faptul că, îi aduce aminte de copilul lui, care, cu toate că medicul pierduse orice nădejde,

(1) Cfr. *M. Dragomirescu, Comvorbiri (Critice)* 1907, p. 183 ş. u. Cu părere de rău, revista nu-mi stă aici la dispoziţie. Aflu citaţia în *Vieaţa Nouă. III,* 95.

totuşi se însănătoşă, pentrucă ei îşi luaseră refugiul la rugăciuni. Aşa dar duşman al preoţiunei nu-l putem numi pe poet. Poetul dedică micilor slujbaşi romanul «*Floarea ofilită*», o «carte monotonă ca şi vieaţa ce închide.» Vieaţa aceasta de province el o cunoaşte până în amănunte din propria experienţă, şi nici nu erà posibil s'o descrie mai interesantă decum este. În romanul acesta apar felurite chipuri, nici unul respingător, nici chiar jucăuşul Neculcea, puţine însă simpatice, precum este moşul eroniei Tinca şi aceasta însăşi. Tot popor mărunt, cu slăbiciuni mari, cu inimi bune, dar cu minţi înguste. Numai bătrânul Andrieş, minunat ca toţi bunicii şi bătrânii din povestirile lui Sadoveanu, se ridică deasupra mulţimei micilor orăşeni, prin caracterul său natural, şi prin iubirea sa mişcătoare către nepoata sa. El unul pare să fie capabil de o faptă energică, totuşi i-i greu să înceapă, de vreme ce nenorocita Tinca îşi ascunde durerea ei, ca să nu-l întărâte. În aşa fel se potrivesc zilele şi oamenii în oraşul cel mic. Slujbaşii se duc la birou, deşi nu toţi, apoi la crâşmă, încotro îi atrage vinul şi crâşmăriţa. O nuvelă care s'a desvoltat până la un roman. În mai toate povestirile politica joacă un rol de tot mic (în contrast cu realitatea); numai în liceul lui Neculai Manea, între alte chipuri destul de interesante, apare un individ, care trece mai departe numai pentrucă agitează la alegeri şi denunţă (Însemnările). Subprefecţiii sunt slujbaşi fricoşi, harnici, vornicii atârnă dela reuşita alegerilor generale, deaceea reservaţi şi precauţi. Când un jandarm arestează în sat pe vr'un străin, numai pe motivul că-i necunoscut acolo, vornicul satului nu se bizue să facă vr'o observare. Ei, dar străinul este un trimis al subprefectului, arestarea e pripită deci o greşală, pentru care se dă silinţa cu o duioşie comică să se coreagă (O mică cercetare). Volnicia celor mari e descrisă minnnat, iar satira, fie cât de ascunsă, e caustică şi usturătoare, totuşi însă alinată prin umorul care este darul cel mai mare al poetului; ca şi Creangă. Scene de capitală lipsesc aproape cu totul. Numai pentru sguduitoarea descriere realistă a beţivului bolnav de piept şi a celor două fete ale sale, cari umblă pe drumuri de nevoe (Epilogul), chipurile vor fi luate din vieaţa bucureşteană, pe care tânărul poet avuse prilej s'o cunoască în calitatea de slujbaşi în capitală. Dar această schiţă a fost îndeajuns ca să şi dovedească nu numai puterea lui de a descrie idile dela ţară şi de a zugrăvi atât de bine cercurile oraşelor mici, ci şi că e un maestru în descrierea realistă a mizeriei moderne din furnicarul oraşelor mari. După adevărul natural şi efectul ei, această schiţă scurtă

poate, fără îndoială, să stea alături de descrierile lui Maxim Gorki.

In centrul multor povestiri stau femei sau fete. Acestea aparţin feluritelor pături sociale, cu o foarte mare variaţie de caractere a căror analiză n'o putem face aici din pricina spaţiului prea mic. Pentru bătrânul boier *Nour* (o nuvelă istorică, a cărei acţiune se petrece la începutul secolului al *XVI-lea*. noră-sa înnainte de toate este cea mai bună chizăşie, că, el va avea urmaşi. La fericirea şi durerea ei dânsul nu se gândeşte. El îşi creşte pe nepotul său mult dorit, născut după moartea tatălui lui, numai cu dorinţa ca acesta să se răzbune asupra duşmanilor, care îi omorîră feciorul. Abia se ridicase băiatul şi fu trimis împotriva Polonilor, şi când scânteieri de sânge înroşiră cerul întunecat, bătrânul îşi dete sufletul cu conştiinţa liniştită că, răzbunarea a reuşit. Tânguirea mamei după copilul ei pentru dânsul înseamnă slăbiciune femeiască. Resignarea sărmanei Dochia poate fi motivată prin obiceiurile vremii şi ale stării, soarta ei pare cetitorului de o asprime inutilă, iar caracterul bătrânului în sălbătăcia lui pare exagerat. Sfârşitul ţiganului îndrăgostit care înduioşează cu vioara lui pe tânăra boeriţă, soţia stăpânului său *(Cântecul de dragoste)*. — aduce aminte de «Blăstămul Cântăreţului» des Sängers Fluch de Uhland). Nu mai puţin tragică e vieaţa cultei boeriţe Maria *(Pustiul)* alăturea de bărbatul ei necioplit; dar ea trăieşte mai mult pentru viitorul casei decât pentru fericirea ei. Pe lângă aceste aristocrate, cari sufăr în tăcere, întâlnim şi altele, al căror dor de dragoste este mai mare decât frica de bărbat *(Subiect de nuvelă)* sau de ruşine: Cea de adoua soţie a boerului Cuciuc *(Ispita)* îl otrăveşte pe bărbatul ei numai ca să poată trăi cu fiastrul; iar acesta înlătură martorul, pe un servitor al său; dar amândoi sunt spânzuraţi, precum tot la spânzurătoare îşi sfârşeşte vieaţa acea ţărancă sărmană, care l'a omorât împreună cu drăguţul ei pe bărbatul ei nesuferit. Aceasta din urmă însă, cu toată sălbăticiunea ei, este mai simpatică decât nobila ei tovarăşe de aceiaşi soarte. Mai puţin tragic decât în nobilime şi în popor se finesc rătăcirile de căsnicii în stările de mijloc. Necredinţa se iartă deşi premerge o bătaie bună *(Fiorul, Ivanciu Leul)*, sau bărbaţii sunt orbi sau indulgenţi ca şi cu o fatalitate care nu se poate schimbà. Când îi chinueşte gelozia, ei se rezbună în limetele legilor, cu răceală *(Tu n'ai iubit)* sau cu o continuă maltratare, şi-şi ajung astfel ţinta, desfăcându-se de femee prin moartea ei *(Apa morţilor)*. Numai bărbaţii din popor, precum este ferarul acela din *Un*

ţipet atacă vieaţa adulterilor. Intr'o încăierare straşnică cu Zaharia, drăguţul femeii care voeşte s'o apere de cruzimea bărbatului ei, cade şi acesta în valurile sgomotoase ale apei, şi amândoi luptătorii se îneacă înaintea ochilor ei (Crâşma lui Moş-Precu). Un alt ţăran îl prinde pe prietenul său la femeea lui şi-l loveşte cu muchea toporului, însă nu-l omoară, iar vinovata se alege cu o porţie de bătae (duşmanii). Mai rău se termină intriga amoroasă între un fost mare vornic şi femeea unui Răzeş, care la mijlocirea aceluia a fost ridicat la rangul da boierie. Rangul acesta însă nu i-a înblânzit sălbătăcia sângelui său precum nici prietenia nu-l împiedică, după o vânătoare, să împuşte pe amândoi vinovaţii. Mai tragică e soartea acelui ţăran, care, după o boală grea, închircit, se reîntoarce la casa lui schimbată cu vieaţa din fabricele oraşului, fără voie, ci numai ca să poată scăpà pe ai săi de nevoi. Zărind din depărtare satul său, se opreşte în vreme ce inima i se sbate cu putere: să fie oare adevărat ce s'aude că popa, cumătrul său, i-a sedus femeea, pe când el se usca înnăduşindu-se în fumul gros al fabricei. Din gura copiilor săi, cari nu-l mai recunosc, înţelege adevărul trist şi se întoarce îndărăt, fără să-i mai calce vr'odată piciorul în casa lui, în care acum trăieşte femeea cu popa. Incotro se duce, nici el nu ştie? *(Dureri înnăbuşite)*. Vina adulterului în aceste povestiri nu e numai pe partea femeilor. Ce-i drept, ele sunt uşuratice, mai ales cele din clasa de mijloc, chochete, leneşe şi în monotonia existenţei romanele pariziene le pregătesc pentru cădere; dar un bărbat fără cultură şi fără simţire profundă, o căsătorie fără alegere proprie, o vieaţă fără iubire, le scuză înparte. Senzualism barbar găsim numai la doamna subprefectului Vasilescu, care la reîntoarcere, după petrecerea bărbatului ei la groapă, îşi chiamă iubitul acasă la dânsa (Povestiri de seară). Aceasta este o modernă matronă din Efes; dar sfârşitul acesta de adulter pare să fi fost pregătit încă pe vremea când trăia bărbatul ei. In urma lipsei de o pasiune mare sau şi numai de o nestrămutată putere de hotărâre, eroinele celor trei romane ale lui Sadoveanu sunt aproape fără culoare. Impotriva sălbăticiei sau a ticăloşiei bărbaţilor aceste femei de cele mai multe ori nu dispun de nici o rezistenţă.

Cel d'intâiu roman, «Şoimii», se petrece în secolul al XVI-lea (1574). Prin revolta boierilor Ion Vodă cel Cumplit îşi pierde tronul şi vieaţa. Cei doi fraţi ai săi împreună cu vr'o câţiva credincioşi («Şoimii») scapă, dar se poartă cu gândul de răsbunare, care însă trăgănează multă vreme. In refugiul lor pe-

trec un timp mai îndelungat la curtea boierului Andrei Daviveanu, — așa de frumos descris! — unde rănile trupului se vindecă, însă iubirea din partea amândoror fraţii neasemeni către frumoasa nepoată a bătrânului, iubirea lor, la care fata răspunde, le cauzeașă o rană și mai primejdioasă, în inime. In urmă ei continuă expediţia lor aventuroasă și răstoarnă depe tron pe usurpatul Petru Șchiopul, la Iași, după o luptă sângeroasă cu cruzimi îngrozitoare. Trădătorul scapă, dar tronul e recucerit. Dragostea lor către fată îi atrage iarăși la curtea boierului. Fiecare din fraţi știe de dragostea celuilalt către aceeași copilă (o fică a trădătorului: pe care de altfel îl urăsc), însă nici unul nu și-au mărturisit altuia, și nici ei. Frumoasa Ilinca nu căpătà nici o veste dela cei doi și se uscà de dorul lor. Iubirea mistuitoare a celui mai tânăr îl înduioșează pe crudul erou, Nicoară Potcoavă, care renunţă la fericirea sa și se întoarce înapoi; fratele cel mai tânăr ajunge însă tocmai în momentul, când o înmormântează pe fată. Ea se trecuse pe'ncetul de dor, și se pare că mai mult de dorul celuilalt frate mai bătrân. Sălbatecul și războinicul erou aude despre aceasta în tabăra Cazacilor, încotro plecase din nou, din vremece domnia nu'l mulţumì. El renunţă la aceasta, deoarece și pentru dânsul iubirea are mai mare preţ decât își poate da seama. — Romanul acesta este, așa dar în cea mai mare parte o poveste de dragoste și pe lângă toate încă foarte frumoasă. Dar vrajbà acestei duble înclinări pe deoparte, pe de altă parte a sfârșitului, care nu corespunde așteptărilor începutului eroic, deoarece nu se ajunge la o soluţiune corespunzătoare caracterului eroului Potcoavă, precum adecă în genere se întâmplă cu romanele istorice, de vreme ce întâmplările de căpetenie ale istoriei nu se pot trece cu vederea (1). Mânile poetului îi sunt legate, și el poate cel mult inventà numai complicaţiile secundare—precum aici e iubirea celor dai fraţi către aceeași fată.

Intr'un anumit înţeles romanul «Șoimilor» se poate comparà întru câtva cu celelalte două, în cuprinsul cărora se găsește ceva comun. Desiluzia unei copile idealiste, în căsătorie, e baza amân-

(1) O schiţă istorică (o nuvelă fără rezultat) din ultimile decenii ale secolului al XVI-lea este și bucata cea d'întâiu din *Vremuri de bejenie*, unde un tânăr boier din Moldova își cautà iubita fugită, de frica năvălirii Tătarilor. Despre nuvela istorică în literatura românească cfr. *C. Damianovici* în *Viața Nouă* I, 175 ș. u.; III, 108 ș. u.; 320 ș. u. IV., 112 ș. u., 207 ș. u. Lipsa aproape totală de cărţi și reviste românești la Francfurt îmi va scuzà indicarea necompletă a isvoarelor literare, folosindu-mă aici numai din cele ce-mi stau la dispoziţie în biblioteca mea.

dorura. In «Şoimii» nu s'a ajuns la o aşă catastrofă. Eroina moare, în visurile ei copilăreşti, de dorul drăguţului sau a drăguţilor, înnainte ca realitatea crudă să fi început să veştejască florile din primăvara iubirii. Cu asemenea visuri păşeşte şi Tinca din «Floare ofilită», în vieaţa căsniciei. Realizarea acestor speranţe însă e greu posibilă, în urma caracterului lui Vasile Negrea, logodnicul ei. Inzestrat cu o cultură foarte modestă, tânăr, dar cam veştejit, şi fără altă ambiţie decât să se vază într'o slujbă din care să poată trăi, e cuprins de plictiseala desperată a orăşelului. Tovarăşii lui şi viaţa din jurul meselor vesele îl fac să uite mai adeseori de tânăra şi tăcuta lui nevastă, care a rămas singură acasă. Imprejurările acestea îl fac s'o uite mai adeseori decât vrea dânsul; într'o bună zi o prietenă a ei îi aduce ştirea de necredinţa lui. O boală grea primejduieşte vieaţa nevestei desamăgite în visurile ei, dar noi putem sperà că, acesta se va îndreptà, îndată ce i se va însănătoşà nevasta. Dar vremea iubirii înfloritoare s'a trecut şi nu se mai poate reîntoarce. Pe deoparte lipsă de experienţă şi cea mai gingaşă considerare, pe de altă parte slăbiciunea de caracter şi minte uşuratecă. Dacă bunicul ar fi avut vr'o ideie (ba el nici la sfârşit nu înţelege nimic) atunci el ar fi intervenit de bunăseamă şi ar fi mijlocit o apropiere sufletească între cei doi tineri şi ar fi împiedecat totala înstrăinare. Dar aici bătrânii sunt orbi.

Mai bogat în acţiune şi interes este romanul cel de al treilea, *Apa morţilor*. Se petrece asemenea într'un orăşel, şi eroina are trăsături de caracter pe cari le cunoaştem acum. Dar aceasta e mai energică şi încearcă a doua oară norocul vieţii fără însă să-l găsească. După cel d'intâiu bărbat un om destul de bun la inimă, dar cu titlu de major şi cu manierele unui căprar, se măritase, fără să fi fost întrebată. Numai să scape din casa mamei vitrege, ea nu se împotriveşte voiei tatălui ei, şi abia tărziu de tot înţelege dezolaţia vieţii ei, pecând bărbatul se dedă beţiei încă mai tare decât înnainte şi o respinge. Divorţului ce urmează premerge separarea conjugală a soţilor. Fratele ei, care după multe maltratări în casa părintească, dispăruse fără să i se mai audă de nume, se reîntoarce deodată acasă, ca un vagabond greu bolnav. Tatăl său însă care-l ureşte din tinereţea sa pentrucă în el vede fructul necredinţei soţiei, îl bate şi-l aruncă pe uşă afară. Şi acest fiu pierdut, acuma în gura morţii îl pândeşte pe tatăl său, rostogoleşte cu el stănci la vale, unde apoi amândoi încleştaţi sunt găsiţi morţi. Cu greu numai se ridică biata soră din boala care dăduse asupra ei de groază. Un moşier din apropiere care demult o iubeşte şi-şi câştigă şi

simpatia ei, se căsătoreşte în sfârşit cu dânsa. Om bun şi cinstit e Voinea acesta, cu simţiri calde, dar fără o cultură mai serioasă. Grijele moşiei îl absorb cu totul, aşa că, femeea se smite din nou neglijată şi nefericită. Visul iubirii—o iluzie pierdută. Cu aceasta se termină romanul. Catastrofa, de se poate să zicem asa, este înlăuntru.—Şi aici izvorul nenorocirii se află numai la femee. Fetele, cari se mărită numai ca să scape din casă, nu nutresc dealtfel nădejdi prea mari pentru fericirea căsniciei. Cu majorul Stahu, cel d'intâiu bărbat al ei, într'adevăr nu se putea nimica începe. Apoi soţia generalului Hrisanti, al cărei schimb de scrisori ne permite o examinare imediată a caracterului ei, greşeşte şi o introducere în vieaţa romanelor dubioase astfel că, tânăra femee nici pe bărbatul al doilea nu l'a înţeles. Ea nu împarte grijile şi nădejdile lui şi se plictiseşte la moşie tot aşa ca înnainte. Aci e desfăşurată marea problemă socială a educaţiei copilelor, dovedindu-se enormele pagube ale societăţii. Din cele trei romaue ale lui Sadoveanu acesta este cel mai mişcător, cel mai bogat de încordări şi icoane cari te captivează. Introducerea este cam lungă şi lată şi începe cu o satiră asupra politicei, care mai pe urmă nu are nici un rost; sfârşitul este slăbit şi desiluzionează aşteptarea foarte încordată (ca şi în «Însemnările lui Neculai Manea»). Catastrofa am aşteptat-o atunci, când cei doi, Voinea şi Maria, încă înnainte de logodna lor, la o vânătoare se bucură de frumuseţile naturii şi de farmecele iubirii: rezbunarea soţului asupra prietenului, în care se încrezuse orb, fără să bănuiască simpatia acestuia secretă. Dar oricât de greu i-i să renunţe la femeea sa şi oricât de tare îl întristează norocul rivalului său, majorul Stahu nu-i capabil de o aşa faptă. El o luase pe Maria fără zestre şi o iubise înrr'adevăr; când vede însă că, ea e pierdută pentru dânsul, îşi caută mângăierea în adâncul pocalelor. O măreaţă figură e apoi bunicul, precum şi decăzutul frate al Mariei, cel respins, este un suflet interesant. Mut şi închis, dar cu simţiri profunde. Dragostea către mamă-sa nu-i permite să-l părăsească pe tatăl său. El a suferit multă vreme. În sfârşit se reculege. Tatăl său, dragă Doamne tată, ştie că a fost numai soţul mâne-sa, care a murit în urma maltratărilor lui: dânsul crede însă să se răzbune şi s'o rezbune şi pe ea, omorându-l şi murind şi el împreună cu acesta. Aici romanul putea să se termine; dar de aci abia începe partea a doua, care se strecoară în singurătatea moşiei ca şi-o baltă în nisip. Totuşi cartea e bogată în scene mişcătoare, în figuri adevărat omeneşti şi în frumoase descrieri de natură. Numai un adevărat poet poate scrie aşa.

Vieața ofițerilor și a soldaților, în războiu și pace, e tratată în două volume de povestiri *(Povestiri din războiu* și *Amintirile Căprarului Gheorghiță).* Și de altfel scene din vieața dela Manevre sau din războiu se găsesc, la locuri potrivite. Și aici poetul e un observator fin, dând descrieri vioaie, dar aproape fără acțiune. Pe cât de monotonă se prezintă vieața de cazarmă, pe atât de neînsemnate sunt întâmplările de acolo, pe atât de feluriți oameni, cari sunt descriși până în amănunte cu toată dragostea. Observând și adese ori zâmbind cu mult umor, astfel stă poetul în mijlocul ostașilor și al ofițerilor, care trosnesc și vuiesc, și totuși sunt cu inimă bună. Și sarjele superioare nu sunt satirizate. Mai tare ne captivează vieața din războiu Războiul pentru neatârnare din anul 1877 pentru Români de sute de ani a fost' cea mai însemnată întreprindere. Mai mulți poeți au sărbătorit cu avânt și entuziasm faptele mărețe ale armatei dela Plevna, înnainte de toți patrioticul cântăreț Alecsandri. Alții văzură nu numai biruința asupra dușmanului secular ci și jertfele nefericite și viețile pierdute, mizeria râzboiului, precum G. Coșbuc în *ziarul unui pierdevară* și. a. Sadoveanu descrie după aceasta (1) unele scene de vieață din tabără, unde umorul nu lipsește, întocmai ca și când o lume țărănească ar fi strămutată pe câmpul de războiu: (2). Nu lipsesc însă scene sguduitoare și gesturi mărețe de eroism. E războiul acelora cari îl poartă și nu acelora cari îl pregătesc.

Acest amestec de sguduiri tragice, de dureri tăcute și de dispoziții pline de umor, precum le oferă vieața reală, se regăsesc dealtfel în scrierile lui Sadoveanu. Țiganul care, de frică să nu fie scăldat, dezertează; învățătorul care-l cǎutǎ pe găinar și găsește în odaia soției sale pe primar; trimisul domnitorului care caută să pună mâna pe tâlhari și când colo e predat și desbrăcat de aceștia așà că rămâne în omăt îmbrăcat numai în cămașă, acestea toate sunt povestiri comice; povestirea despre doamna cu manie de desfătări, care își ia copilul cel mic cu dânsa la bal, unde din nebăgare de seamă se schimbă un șipușor de țâță și-l beau la cafea *(Adevărul asupra unei otrăviri).* aceasta e o grotescă. Nu arareori povestiri de natura aceasta se află într'o culegere, unde nici nu s'ar puteà bănui și crede, precum vesela vânătoare de lupi

(1) Cfr. *G. Coșbuc: «Războiul nostru pentru neatârnare».*
(2) Cfr. *P. V. Haneș* în *Vieața nouă* II, 179 st. n., aici ibidem I, 167—68.

(Lupul) se află în volumnl, care poartă titlul «Dureri înnăbușite» după conținutul celor mai multe din ele.

Alăturea de descrierea vieții omenești cu feluritele ei forme și împrejurări, poetul dedică descrierilor de narură un loc cuprinzător. Această parte pitorească a talentului său vine la expresie mai ales în descrieri de călătorii sau la începutul multor povestiri. Infățișarea caracteristică melancolică a șesurilor românești cu întinsuri lungi și late, fără case, fără sate, unde orice călătorie te provoacă la o reculegere sufletească, unde fiecare întâlnire e un eveniment, fiecare călător un binevenit tovarăș de drum; sau pădurile și munții înnalți cu frumuseța și liniștea lor misterioasă, romantică, sau mânăstirile ca niște cetăți ascunse din vremurile apuse, vremuri cari par'că trăiesc încă sau prin semnele lor de vieață vorbesc drumețului înțelegător în glas duios sau trist, trezindu-se pas cu pas din somnul din amurg; și întinsele câmpii și văile râurilor cu luncile lor de sălcii pletoase și cu lumea paserilor lor; apoi vechile ruine ale cetăților domnești cu splendoarea și vieața lor trecută, toate acestea găsesc în Sadoveanu un pictor superior. Tot așa odinioară *Lenau* a știut să descrie șesurile din Ungaria de lângă malurile Tisei și să le redea o viață plină de simțiri. Vânturi și nouri și soare și ceață poetului român îi par ființe însuflețite, pe care le vâră și le încurcă în acțiune pentru a o petrece. Priveliștea de țară este mai mult decât un cadru și mai mult decât un martor, care nu ia parte la întâmplări. Astfel omul nu numai stă în legătură cu natura care-l înconjoară, ci el este o parte din ea, chiar cea mai însemnată. Precum un văl de nori cuprinde frumuseța fără contururi a câmpurilor de toamnă românești, astfel o licărire nehotărîtă învălue întâmplările, cari sunt mai mult însemnate decât povestite. un fior tomnatec se schimbă în povestiri cu icoane pline de lumină; natura devine oglinda soartei omenești. Aceste descrieri de natură, firești, poate uneori prea întinse, umplu cele mai frumoase pagini din cărțile lui Sadoveanu, unde oameni decăzuți, neciopliți se ivesc dintre asemenea culise în lupta lor pentru vieață, el are un succes uimitor în arta lui. Scena de pe malul Dunării în «*Păcat boieresc*», unde bătrânul vânător surprinde și pe feciorul boierului cu fata lui, pe care o păzea ca ochii din cap, după ce însuși boierul îi seduse femeea, mama fetei, și vrea să-l omoare, dar e împușcat, (o idilă ca și «Graziella», numai că are un sfârșit sângeros), sau unde tatăl și fiul se luptă și se rostogolesc amândoi în prăpastia înfiorătoare *(Apa morților)*, sau și strașnica luptă între

Zaharie şi barbatul drăguţeì lui, tocmai pe malul râului umflat, în care amândoi se înneacă *(Moş-Precu)*, precum și alte soluții de conflicte prin forţă, nu stau mai pe jos de impresia dramatică a lui *Otto Ludwig* în «Pădurarul» deşi întâmplările sunt de altă natură. Linişte cu soare însă domneşte peste regiunile şi în oamenii, pe cari îi întâlnim călătorind *(Oameni* și *locuri)* prin Moldova de sus. Puterea de evocare a amintirilor de demult se ivesc aici poate deodată în poet precum și în cetitor. Acest volumaş îmi face impresia unui buchet de flori veştejite, culese cu mâna mea, o scumpă aducere aminte de drumurile şi călătoriile din îndepărtata ţară.

Fiinţele cari leagă pe om de natură sunt animalele, Ele găsesc în poetul nostru un apărător milos *(Cânele, Puica)*, mai ales caii *(Şcigal ş. a.)*. Schiţe, «*Un cal şi un om*», în care se dă o descriere reală a vìeții şi morţii unui cal jupuit, aparţine celor mai sguduitoare icoane pe cari avem să le mulțumim curentului realist din literatura modernă. O soartă omenească se prăbuşeşte pare că de odată cu neputinciosul animal, de vieaţa căuia cea omenească se leagă atât de strâns.

Sentimentul cald pentru tot ce e frumos şi dureros în lumea aceasta, pentru dragostea lui de patrie, cu un trecut atât de sbuciumat, găseşte în sfârşit prin Sadoveanu cea mai înnaltă și mai nobi'ă expresie.

Să părăsim acuma fondul și să privim forma, tehnica și arta cu care poetul își încheagă povestirile sale, sau cadrele în care le pune. Mai multe volume de cuprins diferit poartă titlul după cea d'întâi bucată, care nu e legată de cele următoare. Unele nuvele, povestiri sau schiţe se dau ca păţanii ale poetului, adeseori ca o povestire și amintire a unui moşneag sau a unui cunoscut oarecare din cercul prietenilor, sau ca împărtăşiri rămase dela unul care a murit, sau în formă de scrisori. Variația acestor mijloace nu e mare Mai mult decât îmbrăcămintea esterioară a povestirilor ne priveşte clădirea lor, creşterea gradată a interesului, cu o artă desăvârșită, creştere, pe care o găsim în *Ivanciu Leul, Păcat boierecc, Codrul*, şi în multe nuvele, care iarăşi altora le lipseşte, mai ales romanului celui din urmă, *Apa morţilor*. In povestirea lui *Moş-Precu* eroul abia la sfârșit ia locul dinţâiu. Fără o acţiune oarecare sau fără o desvoltare a acesteia sunt numai câteva schiţe, unele diutre ele chiar fără un interes deosebit, precum este întâmplarea oficerului în rezervă *(Amintire)*, noaptea neliniștită a unui vornic *(Străjerul)*, istoria unui câne *(Puica)*, precum și altă bucată în forma unui foileton. La o eventuală reeditare a

scrierilor s'ar putea crede că ar fi bine de făcut o selecție în sensul acesta, chiar atunci când cuprinsul volumașului ar fi redus. Poetul are o bogăție destul de mare de opere frumoase așà că, nu-i va fi greu să jertfească unele pentru a nu slăbì singur efectul celorlalte. Stilul îl vor putea românii aprecià mai bine decât mine. Se admiră mult la el, deșì nu din toate părțile (1), «limba curată, poporală, cu un colorit bogat, un extraordinar talent în descrieri pitorești (2);» profunditatea și căldura sentimentului, și această impresie o câștigăm acuma din cele mai d'întâi creațiuni ale poetului. Abstrăgând repetirile unor figuri, situații sau tipuri, sau repețirile de dispoziții sau de descrieri, sau raportul indirect dintre loc, pe care uneori îl ocupă persoane și împrejurări secundare sau sfârșitul pripit și nemijlocit al acțiunii principale, atunci nu putem contesta lui Sadoveanu o puternică individualitate artistică. Poetul doar nu și-a trăit nici jumătate din vieața sa. Domeniul observărilor sale se va lărgi tot mai tare, cunoștința sufletelor se va adâncì mai mult și se va impune tratarea grelelor probleme de vieață cu soluția lor și se vor ivi opere estinse în locul schițelor scurte și a nuvelelor. Ceeace însă a spus *Goethe* despre *Victor Hugo*, să-i aducem aminte și poetului nostru: cine vrea să-și asigure gloria pentru viitor, acela nu trebue să scrie așà de mult și așà de ușor. Precum *Titu Maiorescu* (3), care a sfătuit pe atâți poeți tineri în favorul artei și care i-a dat și lui Sadoveanu un sfat, asemenea dorim și noi, ca el să privească acuma și peste hotarele țării sale și prin atingerea cu literatura și cultura altor popoare să-și mărească tot mai tare orizontul său, fără însă să înceteze, se'nțelege de a-și reînoì mereu puterea sa din vieața și limba poporului românesc.

Pași, 1912.

MATTHIAS FRIEDWAGNER.

(1) Cfr. *Vieața Nouă* II., 15; III, 166; VI., 118; *T. Maiorescu* Critice III., 271.

(2) *S. Pușcariu* în K. Vollmöllers Krit. Iahrsbericht über Fortschritte der roman. Philologie VIII, 2, p. 165 ș. u.; IX., 2. 279.

(3) *Raport cetit în Academia Română 1906,* tipărit în *Critice* III, p. 267 ș. u. (București «Minerva»).

MUZA ASTRELOR

Intruchipare dulce de lumină,
In plâzmuirea visurilor mele
Te văd rătăcitoare printre stele
Cu trupul gol, cu fruntea ta divină.

O, tu mă chemi în ţara ta senină
Adeseori, în nopţile acele
Când genele de lacrimi calde-s grele
Şi către ţărnă fruntea mi se'nclină!

Când sufletu-mi de trup se va desparte
Şi va pieri în înnălţimi albastre
Cum piere'n zori o lacrimă de rouă;

Tu, întâlnindu-l colo'n slăvi, departe,
Vei lumină metamorfoza nouă
Şi mi-l vei duce către alte astre.

Paris, Mai 1912

URANIA

MARMURA.

Pe țărmul furtunos, căutătorii
Găsiră într'o zi un alb tezaur;
O marmură cu care-un attic faur
Iși dobândi olimpicele glorii.

Dă sculptorului ramura de laur,
Apollon, tu, ce mângâi visătorii!
Cerescul chip e luminos ca zorii
Și pune'n umbră stelele de aur.

A îmbrăcat-o într'un nimb de rază,
Un nimb de plete care luminează
Ca norii când îi mărginește luna;

I-a ridicat spre alte lumi privirea
Ce oglindește'n ea nemărginirea,
Inmărmurind-o pentru totdeauna!

EM. CIOMAC

VRĂBIOANȚA

Făceau atâta zarvă învrăşmăşitele țopăitoare, în acea dimineață, primenită de gâlgâiala ploaiei de peste noapte, în cât, cu toată toropeala somnului, îmi aruncai privirea pe fereastra dinspre bătătură.

Le văzui clădărie pe arie, dând târcoale în preajma unui motan mustăcios, care se depărta liniştit, mormăind a plăcere, cu prada între dinți, spre stogul de meiu netreierat.

Erau multe, puzderie.

Multe şi neputincioase în fața duşmanului, care se așeza pe brânci cu labele ghemuite, tabetliu, ca și cum s'ar fi pregătit să tragă o lulea de mahorcă.

Se învârteau, ca nişte sfârleze, pe picioruşele lor subțiri ca bețele de chibrit; băteau năbădăios din aripeoarele lor străvezii; ca şi cum ar fi fost nişte jucării scăpate din șuruburi; gângureau din cioculețele lor, cam bodocănoase, ca şi cum ar fi fost prinse de istericale.

Unele se lăsau din salcâm, altele se ridicau spre crengile lui; şi toate ciripeau; şi toate se îmbărbătau la luptă; şi toate la un loc, vrăbionți şi vrăbioanțe, nu plăteau nici cât un vârf de ghiară a motanului.

... Și, erà atâta durere în vaerul lor neputincios!...

... Atâta durere, în acea dimineață fermecătoare!....

Mi se făcù milă.

Mă repezii în arie şi, — cruzime peste cruzime ..., — înfurcai degetele după ceafa motanului şi îl făcui să lase prada.

Era o vietate micuță, pipernicită, cu penele pământii, ca ale puilor de pitpalacă.

Când l-am luat în palmă, inimioara îi zvâcnea atât de tare, de spaimă, în cât îi simțiam ticăitul.

In dreptul şalelor, unde se înfipsese colţii motanului, puful îi era năclăit de sânge, încă fierbinte.

La rădăcina botului avea două pieliţe de caş gălbiu, ca două flencuri de meşină.

Cu ochişorii lui, cât nişte boabe de neghină, mă privì blând . . . .

Fără îndoială, erà un puişor prostănac şi neîndemânatec, care în acea dimineaţă încântătoare, fusese îmbiat de părinţii lui să iasă din cuib, să-şi încerce zborul.

Şi, după durerea cu care ciripea vrăbioanţa, şi după rotocoalele îndrăzneţe pe cari vrăbionţul mi le dădea în jurul capului, pricepui că trebue să fi fost «unicul» sau «cel din urmă» . . . . .

Motanul mă privì lung, ca şi cum ar fi vrut să-mi facă o învinuire; apoi, se linse pe bot cu limba lui subţire şi ascuţită şi plecă din nou la pândă, în alt colţ al ariei.

Iar norodul de vrăbii nu mai contenea cu larma şi cu perghelurile.

Acum, eu, le eram duşmanul.

Ca să le mai potolesc, lăsai puiul pe bătătura ariei şi mă trăsei la adăpostul stogului.

Intr'o clipă gureşele dădură buzna asupra lui cu ciripituri şi mai zgomotoase,dar de data asta de bucurie. . . . .

Unele ciuguleau cu ciocul în pământ, ca şi cum l-ar fi îmbiat la mâncare; altele se tăvăliau în tărână, ca în pezmet, ca şi cum l-ar fi poftit la joc; altele, ţopăiau şi săltau din aripe, ca şi cum l-ar fi chemat să zboare cu ele spre salcâm.

Dar, el, zăcea nemişcat, pe o coastă; cu aripele pleoştite, cu pleoapele ochilor aproape lăsate, fără privire, gojind a moarte. . . . .

Mama lui se apropie, îi prinse ciocul într'al ei şi, zmâci; şi... icnì, par'că ar fi vrut să-l nutrească ; par'că ar fi vrut să-l sărute; par'că ar fi vrut să-i sufle din viaţa ei. . . . .

Incetul cu încetul se făcu linişte. Celelalte vrăbii zburară iară; se depărtară, ca şi cumnimic nu s'ar fi petrecut.

La capul bietului puişor nu mai rămăsese de cât mama

lui, care nu ştià ce să-i mai facă şi vrăbionţul uluit, care, şi el, ţopăia încoace şi încolo, fără nici un rost.

Apoi, micuţul căscă, pentru cea din urmă dată, ciocuşorul lui cel tivit cu caş gălbui, răsfiră aripioarele şi rămase nemişcat pe bătătura ariei. . . . .

. . . .

Atunci şi perechea părinţilor îl părăsì.

Dar, erà atâta jale în zborul lor, în cât, dacă, în după amiaza aceleeaş zile, nu i-aş fi văzut giugiulindu-se, sub arşiţa soarelui, pe streaşina de stuf a pătulului, aş fi fost momit a crede, că acele năpârstoace de păsărele au rupt mai mult din veşnicia durerei de cât namilele de oameni...

M. CHIRIŢESCU.

SAPHO

COMEDIE ANTICĂ, II ACTE IN VERSURI.

(Urmare)

ACTUL AL II-lea

SCENA I

IRIS — STATILIUS

IRIS

Bine ai venit Statiliu!

STATILIUS

Cum îți par așa stăpână?
Vrui din sclavul lui Segestus nici un semn să nu rămână.

IRIS

Ți-ai privit în apă chipul?

STATILIUS

Nu, dar totuși n'a rămas
Nici o urmă!

IRIS

Te-or cunoaște.

STATILIUS

Nu cred, pentru că m'am ras.
Și apoi peruca asta mă ferește .. Doamne sfinte.
Cât de greu am câștigat-o?

IRIS

O, Statiliu, n'am cuvinte
Să-ți admir deșteptăciunea! Totuși nu mă lămuresc...

STATILIUS

Inţeleg! Bătrânu-i altfel; nici n'au vrut să rătăcesc
Pe stăpânul meu, cu toate că puteam...

IRIS

Ce spui!

STATILIUS

Nu crezi?
Eu am fost actor; prea bine cu boieli şi cu pomezi
Reuşiam să fiu Emiliu... însă nu e necesar,
Mi-aşi fi încurcat stăpânul!

IRIS

Vrei atuncea aşa dar,
Să induci în rătăcire doar pe Sapho?..

STATILIUS

Pre-cum zici!

(Intră Efrialos)

IRIS (scoţându-l val vârtej din scenă)

Ce mai trei?.. Sunt toate gata! Haide, cară-te de-aici!
Lucrurile şi văd de cale precum noi am plănuit...
Sapho n'a fost la Athena!

STATILIUS

Pentru ce?..

IRIS (pufnind)

S'a 'nbolnăvit!..

STATILIUS

Prevedeam!.. E greu nu-i vorbă să rămâi nepăsătoare
La iubirea lui Segestus... Omul ăsta-i ca o floare
Tu, îl mai iubeşti?..

IRIS (energică)

Statilius!..

STATILIUS (cu o sinceritate prefăcută)

Iartă-mă!..

IRIS

Nu-l mai iubesc...
L'am iubit prea mult odată!.. l'am uitat... și nu doresc
Nici o rază din lumina ce de-apururi a perit!..
l'am iubit cu toată viața!

STATILIUS (ap)

Cât de gras te-a mai plătit.

IRIS

Eu ți-oi sta în ajutoare; vezi să joci inteligent!
Zici c'ai fost actor, atuncea lucru-i lesne!

STATILIUS

Evident!
Pentru ori și ce întâmplare mi-am compus și o tiradă.

IRIS

Dar de nu se prinde jocul?..

STATILIUS

Un sfârșit de Iliadă.
Totuși Aphrodite-i bună...

IRIS

Să sperăm!.. eu ...

STATILIUS

Un cuvânt!
Ce te face să fii astfel? Ai făcut vre-un legământ,
Pariași cu vre-un prieten pentru jocul nostru?..

IRIS

Ba!

STATILIUS

Ce atunci?.. Îl vrei pe Hector!..

IRIS (plecând ochii.)

Te rog nu mai întrebà!

STATILIUS

De acord, căci îmi ajunge!.. Așà dar avem o cale?

IRIS

Tu cu-a'mele pân'la urmă, eu de-acum cu ale tale.

STATILIUS

Toate's bune!

IRIS

Dar ia seam când îţi faci intrarea!

STATILIUS

Ştiu!

IRIS

Şi-acum pleacă!

STATILIUS

Insă unde?

IRIS

Intr'un colţ uitat, pustiu,
Intr'un colţ al casei, poate vei aflà un loc, lumină
Nu e multă 'n ori ce parte....

STATILIUS

Nu, mai bine-i în grădină!

IRIS

Ii auzi? Incep să vie!.. Pleacă!..

STATILIUS

Da, rămâi cu bine!

SCENA II. (Statilius iese prin fund, se insereazǎ tot mai mult.)

HECTOR — GLYCE — IRIS şi mai târziu ARCHIAS

HECTOR (intrând)

Sumpă Glyce, simt că-mi arde tot obrazul de ruşine!
Bănuiam pe biata Sapho, că iubeşte pe Segest;
I-am făcut şi-o mică scenă; ea mi-a zis: «Ca să-ţi contest
Bănuiala ta nedreaptă...

IRIS (satirică)

...Hai să mergem astă seară
La ospăţul ce-l oferă!»

HECTOR

Pentru ce mă 'ntrerupi?

GLYCE

Iară

Vă certați?

IRIS

O, cum se poate să mă cert cu un archont?
Hector este cel mai darnic și mai bun din Helespont!
Poate facem câte-o glumă...

HECTOR (cu bunătate)

Numai glumă și de aceia
Iau drept glumă totdeauna ce îmi trăncăne femeia.

IRIS

Chiar și ce-ți descântă Sapho?.. Nu mă miră... un bătrân..

HECTOR

Un bătrân îți spune verde: du-te iadului!

IRIS (copilăroasă)

Rămân
Ca să-ți fac o boroboață!

GLYCE

Lasă-l Iris!

HECTOR

Ce făcui!...
Iartă-mi vorbele, frumoaso — vorbele bătrânului —
Văd și eu că ai dreptate!.. Eh! ce vrei!.. o întâmplare
Ce-a făcut-o și pe Iris să nu fie...

(îi șoptește ceva la ureche)

IRIS (râzând)

Nu-i mirare
Dacă mi-a plăcut aceasta!

HECTOR (șiret)

Spune-mi sincer, ți-a plăcut?

IRIS

O, ba bine!

GLYCE

Ce spui Iris?.. Zău e de nepriceput,
Par'c'ați fi copii!

HECTOR (cu o melancolie ușoară).

Da, Iris, nu suntem decât copii
Și toți oamenii sunt astfel! Ori și cât de tare-ai fi,
Ori cât de bătrân ori tânăr subjugat acelei sorți
Doar figura ți-se schimbă pân'la stigicile porți,
Din hotarul ce desparte omenirea de Apollo,
Nici o floare nu-i știută, nici o rază! . . .

GLICE.

Fugi de-acolo!
Sunt lumini și-aici pe lume și-aici este fericire,
Nu mai stà nelămurită. Dintr'un picur de iubire
Poți ca să desfunzi oceane, dacă știi s'o înțelegi:
Nu 'ncerca doar 'ncercatul și furtuna s'o deslegi.
Marea lumii are 'n sânu-i mii și mii mărgăritare.
Ce aruncă din cristale focul florilor solare,
Iar pământul de-o ființă cu întregul nostru lut,
Poate să-ți deschidă 'n viață cer superb, necunoscut,
Diamantele de rouă licăresc neînțelese,
Iar izvorul de murmură, valul spunei de și-l țese —
Cine merge să-l privească, să 'nțeleagă ce murmură?..
Nu-'n Olimp e fericirea . . . fericirea-i în făptură!
Mulțumit cu ce-ți întinde, cu ce poate să-ți întindă
Huma care te susține, lasă-ți sufletul să prindă
Ca 'ntr'o mreajă iscusită tot, ce-i zicem bucurie,
Tot, ce poate să formeze un crâmpei de poezie,

ARCHJAS (care apăruse la ultimele versuri)

Ce-i cu tine scumpă Glyce? Din izvoarele iubirii
Faci cu Iris și cu Hector teoria fericirii? . . .

GLYCE (ii sare de gât)

Te iubesc fiind condusă tot de-aceeași teorie!

ARCHIAS

N'auziţi cum suflă vântul? . . . O, pe faţaţi-ţi viorie
Numai flori mirositoare, iar în părul tău bălai
Nu mai râuri parfumate, Glyce eşti o nimfă!

HECTOR

Vai!

IRIS

Pentru ce oftaşi? . . .

HECTOR

Nici nu ştiu! . . .

ARCHIAS

Vai ce tare bate vântul! . . .
Spune Hector mai departe, te făcui să-ţi pierzi cuvântul.

HECTOR

Nu-i nimica!

ARCHIAS

Atunci spune unde-i Sapho?

HECTOR

Nu ţi-am spus? . . .
Mai aveà să-şi strângă brâul! Eu eram grăbit . . . m'am dus
Pân' la templu şi de acolo am venit aici . . . credeam
C'a plecat şi fără mine . . .

IRIS

Mai cuminte te vedeam!

HECTOR

Ai dreptate . . . nu mai vine!

GLYCE

Nu-i nimica, vine ea!

IRIS

Haide Hector, pe terasă, de-acolò putem vedeà
Toată calea pân'la tine!

HECTOR

Ce idee nemerită! (urcă cu Iris pe terasă)

GLYCE (inspectând masa)

Toate-s gata . . . 'n ulcioare vinul spumegă!

IRIS (lui Hector râzând)

Păzită?

Nu se poate!

SCENA III.

ANTECENDENŢII — SEGESTUS

SEGESTUS

Du-te-acasă şi sfârşeşte-ţi lucrul!

SLAVUL (de afară)

Bine!

SEGESTUS

Excelenţii mei prieteni, vă salut!

HECTOR

Mai că îmi vine

Să mă duc să o întâmpin!

SEGESTUS

Hector, Sapho a sosit!

HECTOR (coboară)

Cum se poate!

GLYCE

Iacă vorbă!

ARCHIAS

Hector trebui pedepsit;

Pentru ce atâta grijă şi ne'ncredere? Mai ieri
Imi vorbià fără 'ndoială!

HECTOR (declamatoric)

Sunt amaruri şi dureri

Ce-ar fi bine niciodată să nu-ţi fie cunoscute!

SCENA IV

ANTECEDENȚII — SAPHO

SAPHO

Vă salut!

HECTOR

O prea frumoaso, Hector vrea să îți sărute
Mâna!

SAPHO (intinzându-i mâna)

Bine, Hector, bine!

IRIS (coboară)

Phah! ce idilă bizară!..
Te salut Olimpe!.. Vântul care bântue pe-afară
Te-a adus așa de iute?.. Totuși dorurile tale
Pentru Hector nu sunt doruri, ci porunci!

SAPHO

Φιλεκέαλε!..
Scumpă Iris, mi-se pare că tu te sfârșești cu zile,
Ce dorințe te frământă, ce proecte?

IRIS

Χεῖρε φίλε

ARCHIAS

Par'c'ați fi rivale, doamne, ce saluturi!

GLYCE

Eh, ce vrei,
Sunt prăpăstii fără funduri în raporturi de femei!

ARCHIAS (Glycei)

Numai tu nu ai nimica cu nici una!

SEGESTUS (mușcător)

Prea e bună
Și prea tânără să aibă!

IRIS

Mai chemat acum o lună
La serbarea ta, să facem stabiliri de vârstă?.. Hai?..

ARCHIAS

Pentru ce ești astfel?

SAPHO

Doamne, nici o grije să nu ai;
O să-i treacă... neliniștea... cât mai repede!

IRIS

Crezi?.. Fie.
Pricepându-te la versuri, o să cânți în poezie
Și pe Iris...

SAPHO

Mai e vobră?

SEGESTUS (Iris ei, arătându-i pumnul)

Ai nevoe de-un calmant.

SAPHO

Iris poate să formeze subiect interesant,
Pentr'o rară comedie... pentr-o intrigă!

GLYCE

Nu cred!

SAPHO

Totuși lucrul este astfel, subiectul e concret.
(in trepieduri isbucnesc luminile)

SEGESTUS (la Sapho)

Și costumul ăsta *antic*!.. Uite azi ești pe deplin
Cântăreața legendară...

SAPHO (silabisând)

Minus cupa de venin!..

SEGESTUS (intenționat)

Mulțumesc pentru plăcerea ce mi-o faci.

SAPHO (cochetă)

Mai lămurit?

SEGESTUS

Eu credeam că ești departe și-am rămas înmărmurit
Când văzui că mă'nșelasem

SAPHO

N'am plecat!.. A doua zi...
Dar ți-oi spune mai pe urmă... poate că ne-ar auzì...

ARCHIAS

Ei, destul acum cu vorba! Vinul spumegă'n garafe,
Dar dorește-un loc mai vrednic!.. Cine-i tare în agrafe
Poate bea mai mult... iar cine are copciile mici
Să îl soarbă cu prudență... dar cu sete!

GLYCE (râzând lui Archias care o lăsă în pace)

Fugi de-aici!

(Urcă toți la masă. Orchestra începe în surdină)

ARCHIAS

Capul mesei pentru Sapho!... Lângă dânsa stă Segest!

IRIS (cu o satisfc. răutăcioasă)

Ori ce-am spune vântul bate încontinu dinspre vest!

SAPHO (înțelegând aluzia)

Dacă vrei, nu-i lucru mare, numai să nu simți plăcere!

ARCHIAS (intervenind)

«Nu-i cuminte cel ce tace, nici nebun cel care cere»
Știți cu toții zăcătoarea!.. pentru aceea ori și ce
Veți pofti, să'mi spuneți numai!

GLYCE

Nici o grijă nu mai e
Despre asta!

ARCHIAS

Lângă Hector cine vrea să ia un scaun?

IRIS

Oh, ce vorbă! Bietul Hector cu picioarele-i de Faun
Și-ar învineți vecinul.

GLYCE

Iarăși Hector, ce-ai cu dânsul?

HECTOR

Iris, de mai spui o vorbă, vezi să nu te'nnece plânsul!

SEGESTUS (ridicând cupa)

Și acum în cinstea voastră!

SAPHO (aplecându-se voluptoasă spre el)

Pentru tine!

GLICE

Pentru voi!

HECTOR (către Sapho)

Pentru tine Aphrodite!

SAPHO (puțin plictisită de Hector)

Pentru-a cerurilor ploi
Ce dau ierburilor vieață!

SEGESTUS (aprinzându-se)

Pentru zeii din Olimp,
Pentru lira lui Orpheus!

SAPHO (tăindu-i vorba cu bunătatea)

Pentru asta mai e timp!

HECTOR (spre Sapho)

Beau în cinstea ta, stăpână!

IRIS

Dar în cinstea lui Hefest
Nu bea nimeni, scumpe Hector?

HECTOR

Nu; eu beau pentru Segest.

IRIS

Bea și 'n cinstea lui Hefestos, ți-e tovarăș... stai să-ți toarne!
Amândoi aveți o vârstă și purtați aceleași coroane!

SAPHO (lui Hector)

Crezi ce-ți spune?

SEGESTUS

Pentru Hebe!

HECTOR

Nu cred Sapho!

SAPHO

Ești cuminte!...

SEGESTUS (fixând pe Sapho)

Pentru flăcările negre ce îmi fulgeră 'n nainte,
Pentru ținta care-mi toarce fără mil'-al vieți caer!

IRIS (intenționat)

Din săgețile Dianei, câte nu s'au frânt în aer?...

HECTOR (naiv)

Vrei să spui despre săgeata ce-o asvârle Cupidon?...

ARCHIAS

Uite, uite! Se topește ghiața de pe Helicon?
(râd cu toții, orchestra tace).

SAPHO (intervenind pentru Hector)

In orgiile 'nsoțite de ghitare și timpan,
Ori de sunete de sistre ori de trestia lui Pan,
Lunecând în voluptatea unor clipe neștiute
Câte nu-ți mai trec prin minte din durerile trecute!...
Un archont cum este Hector, plin de glorii și...averi
A luat de toartă cupa idealelor dureri
Și turnând din ea otrava într'o cupă de-ambrozic
A băut-o pân' la drojdii!

IRIS

Ce frumoasă poezie!

SAPHO

Un archont cum este Hector, de viață 'ngârbovit
A trecut printr'ale lumii ca un zeu nebiruit
Și iubind din frumusețe amănuntele subtile,
Fermecat în nopți senine de concerte de Sybile,
S'a plecat în fața vieții stăpânind-o; sa plecat

Ca un Jupiter în fața unui cer întunecat.
Focul ochilor, conturul unei pulpe, sânul tare,—
Tot ce bruna Aphrodite într'o caldă inspirare
A putut să dea femeiei, femeninei frumuseți,—
Au format întreagă ținta fericitei lui vieți.
Un archont, cum este Hector, a iubit și noi greșim
Dacă-l torturăm cu vorba, dacă îl învinuim!
S'or fi frânt săgeți, nu-i vorbă, din săgețile Dianei,
Dar de ce nu întrebarăți spumele Mediteranei,
Pentru ce nu întrebarăți al oceanelor suspin,
Toate mările Greciei până 'n Pontul-Euxin—
Să vă spună cine-i Hector, domnul vastelor imperii
Pe poianele de apă?... joacă razele puzderii
Pe argintul care-l poartă răsfirat în părul său!
N'ați văzut nici când că poartă un fragment de curcubeu
Pe brăzdata-i frunte?... Bine! Spune Iris mai departe,
Râzi cu poftă dacă-ți place!... dac'o clipă te desparte
De acela pentru care, altădată, ți-ai fi dat
Toată viața cred că asta nu-i nici crimă, nici păcat!

(Orchestra începe iarăș)

HECTOR (plângând)

Mulțumesc!.. O, bună Sapho!

IRIS

E ciudat cu toate-aceste,
Ca să-și piarză astăzi Hector, cea din urmă din neveste.

HECTOR (zăpăcit)

Cum ai spus?

IRIS

O vorbă, Hector!

SEGESTUS

Prea frumoasă Iris, taci.
Pentru-o țintă neștiută toată marfa ți-o desfaci,
Toată marfa răutății!

IRIS

Dacă-i vorba de comerţ,
Vreau să mi-o desfac, nu-i vorbă!

SAPHO

Dar nu face un sesterţ
Marfa ta...

IRIS

Şi aceast'o spune'...

SAPHO

Cine te cunoaşte bine!

HECTOR (încet lui Archias)

A murit de mult într'însa sentimentul de ruşine.

ARCHIAS

Ei destule glume, vinul se acreşte!

SEGESTUS

Pentru Bachus,
Pentru Venus,... pentru Sapho, pentru Glyce şi Priapus!
(orchestra tace)

SAPHO

Dar Silenus cui rămâne?

GLYCE

Cui îl are!

HECTOR

Ce vorbeşti?...
Când din trestiea-i măiastră ţi-o cânta — întinereşti!
Flautul, flautul lui Silenus!... sună jalnic şi ferbinte
Ca o rugă nenţeleasă; sună dulce şi cuminte.
Toate visurile sale, toate vorbele-i de dor
Mi-le-a spus când stam odată cu triremele'n Bosfor!
Tremurau pe maluri ulmii, iară stelele pe ceruri
Dormitau clipind din gene. — Din tăcutele misteruri
Ce le aduceau zefirii, se-auzia himeric, rar,
Desprinzându-se un cântec într'un ritm duios barbar.

Se părea că'n ritmu-acela erà vorba de-o virgină
Care genele-și închide subt o rază de lumină!...
Faunii-i pândesc cărarea și prinzând-o o despoaie.
De întreaga-i tinereţe ... Ochii-i varsă lacrimi ploaie!...
Cea din urmă'nfiorare a luminii tinereţii
I-s'a stins pe faţa-i palǎ ... In izvoarele vieţii
A secat întreg șivoiul! .. și pe-un pat de orient
Cu podoabe sireene, par'că rupt din firmament.
Stă întinsă și ... pătată! ... Insă ritmul flautului
Schimbă vorbele duioase și subt arcul cerului
Le zăresc cum se'ntrupează ... cum dispar, cum se închee
Dând viaţă, unui basmu, începând o epopee.
Le.vedeam ca o beţie, ca un scop al altui gând
Deslipit de nebunia uriașului pământ! ...
Toate stelele, nebune de plăcere, le prindeam
Și în sânul lor de aur în fluide se topeau.
Flautul, flautul lui Silenus!.. (bea)

(Orchestra începe iarăși)

SAPHO

Ce zici Iris, e frumos?

IRIS

Nu mai zic nimic.

ARCHIAS

Eh, bravo! Totuși lucru-i curios!...

SEGESTUS

Toate-s bune, numai una n'o înţeleg... dacă venirăm
La acest ospăţ, puţine din dorinţe înplinirăm!—
Să trăești cât poţi mai bine... când ești tânăr—iată totul
Pentru-a dragostii scânteie să treci marea cu înnotul,
Să o treci, dar când se poate să te bucuri de scânteie
Și de focul care arde într'un suflet de femeie.

SAPHO

Inţeleg! Să-ţi dau dreptate?

SEGESTUS

Cred c'o merit!

SAPHO (Cochetă)

Nu se știe!

HECTOR (declamând)

Dyonisos, varsă-mi astăzi din a cupei vecinicie
Cel din urmă picur!

GLYCE

Hector, crezi că ai trăit destul?..

HECTOR

Cine știe!

ARCHIAS

Să mori Hector, însă vezi să mori sătul!

SAPHO (cu dragoste)

Nici o grijă despre asta!

HECTOR

De mâncări și băutură
Nu mă plâng...

IRIS

Ești gestul mare dela mână până la gură!

HECTOR

Și ce-ți pasă!

ARCHIAS

Spune Sapho, cum te simți?

GLYCE

Desigur bine!

SAPHO (dominând pe Iris)

Fericită ca Electra!... Dintr'al urii mărăcine
Nici un spin nu mai rămase în *iubirea* mea de azi!..

IRIS

Inţeleg, sosi Oreste!... dintr'o turmă de nomazi
Ce colindă școala noastră, ți-ai ales pe cel mai harnic
Și mai bun de răzbunare!

HECTOR (lui Archias)

Pe Iunona fii mai darnic
Toarnă-mi vin!

SAPHO

Ia seama Hector, știi că suferi!..

HECTOR

De stomac?
Când Icar văzu pământul cât un sâmbure de mac,
Crezi că ș'a 'nfrânat avântul?...

SEGETUS

Dar se prăbuși in mare!

HECTOR

Ori acum, ori peste-o clipă!.. din a traiului cărare
Mi-a rămas puțin în față!.. pentru Sapho! (bee)

IRIS (lui Hector)

Pentru tine!

HECTOR (Irisei)

Mulțumesc frumoasă nimfă!...— Tot cu binele-i mai bine!
Și mi-e cald... mi-e cald...

IRIS

Ce vorbă!

ARCHIAS

Vântul bate ca nebun,
E răcoare, scumpe Hector!

HECTOR (amețit)

E răcoare?... La ce bun?
(Orchesta se aude in surdină de tot)
Vreau şi'n clipele din urmă, numai flăcări, numai foc!.
...Focul fu în totdeauna visu-mi dulce de noroc!...
...Toarnă-mi vin frumoasă Glyce!... Dacă vântul dinspre vest
Te-a bătu prin țara noastră admirabile Segest
Vreau să uit că azi o lună mi'ai făcut și supărare!...
Mi-a trecut!.. Deci, pentru... tine! (bea)

IRIS (lui Hector)

Vezi, să nu zici vorbă mare!

HECTOR (împleticindu-se)

Scumpă Sapho... mi-e cam lene... nu mai beau, de aceia eu
M'aşi culca puţin!..

ARCHIAS (ajutându-l)

Treci, Hector în apartamentul meu.
Poţi să dormi cât vrei!...

HECTOR

Ce bine!... Doar' o clipă... doară una!..,
Mi-a plăcut şi somnul prieteni — mi-a plăcut!... Intotdeauna
Am slăvit... şi voluptatea lenevosului Morpheu!...
Pentru Hector, însă, cine, o să beie?.. Cine?..

IRIS (victorioasă)

Eu!

(Hector iese, Iris sună în disc)

Şi acum iubiţi prieteni... vezi că nu-auzim orchestra!

(Efr. iese)

Cum ziceam sosi Oreste!.. Să mai moară Clytemnestra
Şi afacerea-i făcută!.. Cu Egist e mai uşor!

(Vântul a încetat. Orchestra se aude foarte tare)

Toarnă 'n cupa mea nectarul, pântecosule ulcior!
Pentru voi iubiţi prieteni!

(bea)

SAPHO (cu căldură)

Pentru tine, scumpă Iris!

IRIS

Am fost rea, eu, care vecinic, chiar şi nunta lui Osiris
Am cinstit-o

SEGESTUS

Pentru Venus!

(bea)

SAPHO

Pentru Venus nu mai bea!

ARCHIAS

Şi de ce?...

SAPHO

Acum Segestus, poţi să bei şi 'n cinstea mea.

(Se ridică şi recită)

Beau pentru tine soare,
Pentru raza
Ce 'n zori deschide-a florilor potire!

GLYCE

Ce idee fericită!

SEGESTUS (recită)

Şi pentru tine Sapho,
pentru tine
Co porţi în ochi imperii de iubire!

ARCHIAS

Şi ce duo!

SAPHO

Beau pentru tine soare,
pentru holda
Ce tremură în valuri mari de aur;

GLYCE

Mai departe!

SEGESTUS

Şi pentru tine Sapho,
pentru tine
Al Greciei unic şi sfânt tezaur!

ARCHIAS

Dyonisos, ce din cupă-i toate harurile 'mparte,
A fost bun de data asta!

(Sapho in timpul replicei lui Archias şi-a aruncat haina şi a inceput dansul)

IRIS (urcând spre terasă)

Evghe, Sapho!

GLYCE (lui Archias)

Pentru tine!

SEGESTUS (aprins, urmărind dansul, lui Archias)

Ce mișcări șerpuitoare!.. mlădierile-i feline
Ar aprinde și'mpetrita temelie a țărânii
Ce suportă omenirea!... Ia, priviți mișcarea mânii!..
Cum se 'mlădie de mijloc ca o trestie de vânt
Cum privirea-i varsă flăcări... câtă lene, cât avânt!...
E pământ și are aripi... este suflet fără humă...
Pare lenesă și uite ca un bob ușor de spumă...
Ca o floare obosită de furtună se apleacă...
Se oprește... stă de piatră... se învoltură... și pleacă...
Din conturul pulpei sale nici nuanța cea mai mică
Nu alunecă greșită... și ce salturi de pisică!
Pentru tine împărăteasă a cântărilor! (bea lung)

(Pe terasă se vede silueta Iris-ei cum se apleacă peste balustradă, chemând pe cineva.)

Romani,
Ardeți gloriile Romii cumpărate pentru bani!..
Fărâmați de-acum podoaba Forului!.. Sfărâmați statuia
Lui Lupercus și-a lui Marte!.. Nu mai spuneți nimănuia
Că în Roma legendară, barem umbra frumuseții
S'ar fi furișat vreo-dată!.. Din izvoarele vieții
Nu mai beie nici odată curtezanele romane;
Adunați-le splendoarea pe nisipuri caldeiane
Și-aprindeți-o

ARCHIAS (domolindu-l)

Segestus

GLYCE

Ce delir!

SEGESTUS

Ce poezie

(Archias și Glyce râd)

IRIS (coboară repede; la urechea lui Seg.)

Vezi, că joci de-acum Segestus într'un rol de comedie!

SEGESTUS

Nu 'nțeleg!

IRIS

Urmează numai!

SEGESTUS

Toarnă-mi Glyce, toarnă-mi vin!
Inchegați Mediterana în mocirle de venin,
Nici corăbii, nici trireme să se legene pe apă!
Ia,... priviți... priviți! Din şolduri pulpele i-se-adapă
Și din sân făptura 'ntreagă! Evghe, Sapho! pentru tine!
Zboră ca o rândunică... râură din mâni... revine...
Pe conturele sculptate haina par'că se topește,
Vălul cade... îl agită... Se frământă... se rotește!..
Toată patima femeii... toată goliciunea ei...
Toate cad, cum curg în noapte jos cereștile scântei...
Ia priviți... priviți-i ritmul!.. Cum își mlădie piciorul,
Adu sculptore aicea într'o clipă și ulciorul!..
Cerul și-a topit albastrul în cereștile priviri,
Are soarele în pieptu-i și pe față trandafiri!..
Ca o floare în bătaia vântului se încovoae
Și ca bradul se înnalță: cântăreață evolie.
Pentru tine Afrodite, pentru tine... pentru tine!..

STATILIUS (apărut de câteva clipe)

Pe luminele vieții mă cutremur de rușine!
(Archias dispare o clipă și revine. Orchestra tace)

SCENA FINALĂ

ANTECEDENȚII — STATILIUS (coboară)

Așa dar acesta-i fiu-mi, așa dar mă văd acì!...

SEGESTUS

Cine ești?

STATILIUS

Te văd Segestus și nu pot a-ți poruncì,
Nici a spune-o vorbă blândă! Tu ești, tu ești fiul meu?
Ceruri îndurare-acuma! Fi împărat, ori fi pygmeu,
N'o să știi în veci ce parte vei avea pân'la sfârșit!

SEGESTUS

Omule, nu bate câmpii!

STATILIUS

Doamne, trist mi-am ispășit
Viețuirea glorioasă!

SAPHO

Cine-i, cine e streinul?

STATILIUS

Nici o vorbă, desfrânato!.. Și dulceața și veninul,
Pe întinsul lumii noastre, e chimeră! O, vai mie!

SEGESTUS

Lămurește-ne odată, ce dorești?...

STATILIUS (crescendo)

Mărinimie,
Dac'ai existat vre-odată, vino'n sufletul meu trist
Și cerșește-mi îndurarea!.. O, Segestus!

IRIS (lui Seg.)

Bun artist!

STATILIUS

Nu te mustră conştiinţa după banii risipiţi,
Cu stricatele Greciei?... Ceruri sfinte, isbutiţi
A-mi turna o clipă barem, peste suflet liniștirea!
Hades, varsă-ţi din adâncuri peste disc, pe toată firea
Tot ce Hades poate bine ca să verse; nemuriri
Ce susţineţi cârma lumii, iaduri, harpii, uneltiri
Subjugaţi-i rătăcirea celui mai stricat!..

SEGESTUS

Bătrâne
Lasă-ţi gluma nesărată!

STATILIUS (apropiindu-se de Seg.)

Așa dară îmi rămâne
Drept unealtă de peire, fiul meu; dar cum se poate
Să-mi vorbești așa!

(şopt. lui Seg.)

Statiliu!
(tare)
Cine 'ndreaptă și socoate
Vina celor din viață, dacă tu m'ai și uitat?..

SAPHO

Cine e bătrânul ăsta, spuneți-mi adevărat!

STATILIUS (lui Seg.)

Haide, spune-le odată! Pentru ce ascunzi?...

SEGESTUS (începând jocul)

Dar eu
Nu te mai cunosc!

STATILIUS

Pe Marte, ăsta-i, ăsta-i fiul meu?...—
Nu-s doi ani decând din Roma ai plecat!.. Ți-aduci aminte.
La plecarea ta ce lacrimi!.. Ce dureri, ce rugăminte
Să te porți pe-aicea bine?.! Doamne sfinte, nu mai am
Nici nădejdea de mai bine! La plecare, cum credeam —
C'o să te găsesc, Segetus—Și cum te-am găsit!.. O, zei!
Rupeți porțile de-aramă de pe câmpii Elizei
Să-i ocupe păcătoșii!... Bine, vorba mea nu ți pare
C'ai m'ai auzit-o?... Ochii, roși de lacrimi și plânsoare
Nu-i mai recunoști?... Sunt ochii ce-au privit de-atâtea-ori
Peste patul tău nevrâstnic!... Mori Hecate, Pluto mori!
Nu mai străjuiți pământul ce-a hrănit pe fiul meu!
Desfundați-vă deluvii! Feciorelnic curcubeu
Trageți haina peste față, haina norilor, nici când
Nu înveseli tăria!... dacă mă vedeți plângând,
Dacă părul alb de vremuri, dacă lutul meu slăbit
Vă cerșește ajutorul — e că, fiul meu iubit
Nu-și mai recunoaște tatăl!

SEGESTUS

Iartă-mă, acum te văd,
Dar nu se putea într'altfel! Cum puteam ca să prevăd
Ne-visata ta sosire!

STATILIUS

Și de-acea fără frică
Risipeai averea toată!...

SEGESTUS (Iris-ei)

Tot ce am zidit, îmi strică!

IRIS

Te înșeli, susține jocul!

SAPHO (Glycei)

Cum rămânem?...

SEGESTUS (lui Stat.)

Un moment,
Ești părintele meu, însă, pasul tău inconștient,
Vorbele-ți insultătoare, răcnetele tale multe,
Cu ce ți-au greșit aceștia, ca să stea să le asculte?

STATILIUS

Nu cum-va mă scoți pe mine vinovat?

SEGESTUS

Ba da, te scot!
De mi-ai dat averi și viață, nu ți le-am cerut! Socot
Că mi-ai fost dator cu ele!

STATILIUS

Te desmoștenesc!...

SEGÉSTUS

Nu mi pasă!

SEGESTUS (bucurându-se în sine)

Ce faci?

SEGESTUS

Ce-au făcut și alții.

SAPHO

Dar nu-i bine ce faci!

SEGESTUS (foarte sincer)

Lasă.
Te iubesc și în credința unei vieți întrezărite

Eu am renunțat la toate! Din simțiri nebiruite,
Din simțirile ce nimeni nu le 'nvinge, mi-am făcut
Ținta vieții viitoare și-a vieții din trecut.
Sapho, te iubesc — nu-mi pasă!
O, bătrâne nici nu știi
Cât de tare te urăște... fiul tău!

SAPHO

Ce nerozii!
Pentru ce-i vorbești într'astfel; pentru ce mă mai iubești
Când știi bine că proectul n'o să poți să-l izbândești?...
Ia-ți copilul! De sunt Psapha — (Desfrânata cum spuneai —)
Sunt femeia pentru care — dacă tu mă cunoșteai —
Ai fi-avut mai multă stimă, poate și mai multă milă!...
Mai rănit adânc stăpâne, dar te iert!...

SEGESTUS

Nu fii copilă!

SAPHO

Prevedeam această clipă!...

STATILIUS (speriat)

Nu se poate, prevedeai?...

SAPHO

Da; Mă așteptam la toate! Ne-apărat că te gândeai
Ca să vii să-ți vezi copilul! Nu credeam să ne găsești
La orgie! Eh, dar ce vrei, am greșit!... Mă ierți?...

SEGESTUS

Glumești!
Doamne sfinte, ce rușine!

SAPHO

Pentru ce rușine?... Dacă
Ai iubit ceva în mine și dac'a putut să-ți placă
Din ființa mea, comoara numai ție cunoscută
Pentru mine ești acelaș!... Nebunia e făcută!

STATILIUS (prinzând inimă)

Cât de bine se preface!

SAPHO

Mă prefac?

SEGESTUS

Destul de-acum!
Ia-ți averile și.... haide!

STATILIUS

Mă gonești?

SEGESTUS

Noroc la drum!
Când ai dat năvală, dacă n'am putut să te cunosc —
Acum nu mai vreau!

SAPHO

Segestus, zău nu te mai recunosc!
Te știam cu mult mai mare și cu mult mai bun la suflet!

STATILIUS

După căi nemăsurate, Dup'atât amar de umblet
Cu durerile iubirii și-ale dorului, în sânge,
Iată-mă ajuns acuma alungat...

SAPHO

Segestus, plânge!..

SEGESTUS

Și ce-mi pasă!

SAPHO

Cum ce-ți pasă?.. Te a iubit; așa plătești
Celor ce ți-au dat viață?.. Și mai spui că mă iubești!..
Ce-ași găsi și eu în tine, dacă te-ași iubì?..

STATILIUS (țipând ca din gură de șarpe)

Nu vreu
Nici să mai aud de asta!

(lui Seg.)

Mă urmezi?..

SEGESTUS

Imi pare rău,
Dar te vei întoarce singur în Italia!

SAPHO (lui Stat.)

Destul!
Sunt sătulă de suspine cum de mine ești sătul.
Intr'o vorbă: Dacă Sapho, ar avea și acest capriciu
Să iubească pe Segestus — (N'ar fi tocmai mare viciu!)
Nu... nici toga ta, nici părul n'ar putea să mă oprească!..
Ci sosirea-ţi furtunoasă a putut să-mi dovedească
Multe lucruri, pentru-aceea mă lipsesc!

SEGESTUS (gata să mărturisească)

O, nu, nu vreau
Ca să crezi; ești înșelată!..

STATILIUS (tăindu-i vorba)

De te iau, de nu te iau
In Italia, de-acuma nu-mi mai ești copil!

SAPHO (speriată)

Ce zici?
Iartă-l, iartă-l; nu-i de vină!

STATILIUS (autoritar)

Haide, cară-te de-aici!

SAPHO

Numai eu sunt pentru care... numai eu sunt vinovată;
Spune-mi c'ai minţit, o spunemi numai eu...

STATILIUS (menţionându-se)

Prostituată!

SEGESTUS

Gluma merge prea departe!

SAPHO (rănită)

Nu mă doare, spune-mi tot,
Eu sunt vinovată... spune-mi!..

SEGESTUS

Pe Mercuriu, nu mai pot
Să îndur!...

SAPHO

Te opresc, stăpâne, e păcat... ce vrei să faci?
(cade in genuchi)
Sapho-i cea mai vinovată, nu Segestus!.. Iartă-l!..

STATILIUS (urlând)

Taci!
Pe Vulcanus, nici iubirea părintească nu mai e
In putere să-mi abată hotărârea! Eu plec!

SAPHO (se scoală hotărită)

Ce?..
Fie dar! Ai vrut aceasta!.. Prigonit pentru frumos,
Indurând aceeași scară pieptul meu aprins, setos
De iubiri cu mult mai calde ca acele din trecut—
(işi rupe haina de pe piept)
Vino scumpul meu Segestus, sunt iubirii tale scut!
Și de astăzi înnainte fie-ţi pieptu-mi căpătâi
Cum iubirea-ţi mi-o fi mie... Te-am iubit din ceasu 'ntâi,
Din minutul când pe stâncă lângă mare ne-am văzut
Te-am iubit, cât niciodată să iubesc n'ași fi crezut.
Am luptat cu mine însă-mi multă vreme, dar gândirea
Ce predonină în toate, își topește strălucirea
Când e vorba de durerea unei inimi!.. Am luptat
Piept la piept și totuși iată... gândul piere sfărâmat.
Te-am iubit peste măsură — nu ţi-am spus-o—te-am iubit
Și Oracolul din Delphi va rămâne mulţumit.
(pauză)
Ștergeţi lacrimile dară lasă-ţi pasul în neștire,
Suntem unul pentru altul și născuţi pentru iubire!
Rupe-mi floarea de pe gură, rupe-mi floarea de carmin
Dătătoare de ispite, de 'nșelare, de suspin,
Pentru tine a fost pusă, tu cu gura ta s'o iei—
Căci aceasta-i tot ce poate să se ia unei femei.
Ce mai zici acum bătrîne; pentru ce ești vesel?..

STATILIUS (ironic)

N'am
Nici o vorbă împotrivă ... totuși nu mă așteptam
La atâta abnegare! Poţi să juri pe ce faci?..

SAPHO

Bine:
Pe puterile Junonei; pe câmpiile senine
Inflorite 'n nesfârșirea miliardelor de stele,
Pe Hecate și pe Hades!.. Sapho nu vrea să te 'nșele!
Il iubesc mai mult acuma părăsit și 'ntunecat!

(Intră Efrialos)

EFRIALOS

Hector a murit!

IRIS (trăsnită)

Ah! Vita! A murit intoxicat!

(pauză mare)

De-am pierdut acum partida ce-o jucam, atât mai rău!..
Amuțirăți toți!... Și totuș nu curg lacrime pârâu
Pe obrajii voștrii!... Sapho, tu nu zici nimic?...

SAPHO

Ce pot!...

IRIS

Să te duci în orice parte și să-ți cauți un preot;
Jurământul de-adineauri, l-ai făcut pentr-o minciună!

SAPHO

Nu'nțeleg!

IRIS

Ascultă Sapho!...

STATILIUS

Spune-i tot! Acum o lună...

IRIS (smulgându-i peruca depe cap.)

Nu!.. încep de astăzi!.. Sapho, omul ăsta nu-i Emiliu!

SAPHO

Cine atunci?

SEGESTUS (amenințător)

Ascultă Iris!..

IRIS

Sclavul lui Segest, Statiliu!

SAPHO (se clatină, pauză mare)

Lovitura este mare; dar făceai cu mult mai bine
De ţineai secretul ăsta, scupă Iris, pentru tine.
Negândind de-acum vre-odată ce-am făcut, — (ce am putut
Ca să fac) — ştiu totuşi una că, făcui ce mi-a plăcut!
Nu-ţi impun nimic, Segestus: Ai jucat cu mult talent
Ai jucat o comedie pentru dragoste! Regent,
Aspirant la tronul care, bietul Hector l'a lăsat
Măgulindu-mă cu toate, m'ai iubit şi înşelat.
Sfâşiat de-acum vesmîntul ce-ţi acoperise ţelul
Tu, desmiardă-l cum îţi place, ori străpunge-l cu oţelul,
Căci stăpân pe tot ce poate să se pună stăpânire
Poţi să-ţi întrupezi aevea idealul de iubire.
Din proectele ce Iris le-a făcut cu bietul Hector,
N'a rămas nimic, iubite! fi-mi şi slugă şi protector
Eu ţi-oi fi asemeni ţie— doar acû sunt în măsură
Ca să-mi răsplătesc amicii cu iubire şi cu ură!
Nu regret nimic, Segestus — ce-am făcut, făcut rămâne.

SEGESTUS (văzând pe Statilius care se apropie)

Tu Statilius de-acuma zi-mi: *amice*, nu *stăpâne!*

CORTINA

ION AL-GEORGE

IN RITMUL ANTIC.

Cum scoica svârlită pe țărmuri păstrează
Deapururea freamătul mării sălbateci,
In mine talazul vremii lăsat-a
Un suflet Păgân.

Poseidon răsară din valuri; Tritonii
Să vie cu apa în turmă nebună;
Nereus, păstorul, din bucium să sune
Cu Glokos pe stânci.

In pârtia de spumă din urma corăbii
Vâslașii, proptindu-și lopețile grele,
Privească tăcuți și plini de mirare
Sirene jucând.

Iar eu părăsindu-mi pământul și legea
Spre mare m'oi duce, spre vecinica mare,
Căci astă-zi dorința-mi mă face de-un sânge
Cu neamul străbun.

Şi noaptea când bruma de lună se lasă,
Când valuri se sparg și iarăși se'nnalță:
Porni-voi stăpân pe mugetul apei
Şi zeii-delfini.

I. PILLAT

IN AMINTIREA LUI COSTACHE NEGRI

Sunt puţini aceia cari îşi mai reamintesc de Costache Negri şi mai rostesc numele lui. Noi, românii, uităm prea iute, tocmai măreţele figuri ce vecinic ar trebuì să le avem în amintirea noastră.

„Imi amintesc bine, spune—un tânăr scriitor român (1),— „că într'un lung şir de ani de învăţătură, numele lui Co- „stache Negri n'a răsunat nici odată, în clasele şcoalelor „prin care am trecut. Se spunea uneori despre el sau des- „pre Cogălniceanu, cum spune de obiceiu şcolarul la lec- „ţia de geografie cu gândul întraiurea că: „Negoiul şi „Ceahlăul sunt cele mai înalte vârfuri ale Carpaţilor". „Uitarea însă, nu poate învăluì pe veci numele figurilor „mari, cari au înfăptuit România de astăzi. Vine vremea „când sufletul se încălzeşte. Atunci, uitarea se topeşte, „cum de pe piscurile înalte se topeşte ceaţa în bătaia unui „răsărit de soare".

Răsăritul acesta, pare a se ivì acum şi pentru Costache Negri; câteva suflete generoase căutând, prin graiu şi prin scris, să reamintească însuşirile alese ale acestui nepreţuit român. Nu e uşor însă, să pui în adevărata lor lumină, aceste calităţi. E, ca şi cum, fiind pictor, şi voind să faci portretul unui model frumos, nu ai voì nici să suprimi ceva; nici, să intri în prea multe amănunte. Intr'un fel, ai vătăma frumuseţea portretului; în celălalt, asemănarea lui (2). Cu cât timpul trece; cu atât, chipul lui Costache Negri, apare luminat de un nimb strălucitor. Imagina lui, ar fi trebuit deci să împodobească pereţii tuturor şcoalelor, pentru ca tinerile generaţiuni să iea pildă dela faptele lui mari şi patriotice, şi să se inspire, din viaţa

(1) Em. Gârleanu: «Studiu asupra vieţei şi scrierilor lui C. Negri».
(2) G. Missail: «Costache Negri», Ziarul «Românul» 1876.

acestui *„caracter"* care a pus în serviciul patriei, dezinteresarea personală şi sacrificiul împins până la jertfirea de sine. Aceasta, ar fi trebuit cu atât mai mult, cu cât, adevăratele caractere, încep să se întrevadă din ce în ce mai rar. Şi lucrul nu e mirare dacă, se uită amintirile trecutului; dacă, se uită istoria; dacă, încep să se uite şi poeziile populare unde, se oglindesc puternic, calităţile poporului românesc şi mai ales, integritatea caracterului lui. S'au uitat însuşirile sufleteşti ale lui Mircea cel bătrân; vitejia lui Ştefan şi a lui Mihaiu; devotamentul şi pietatea soţiei lui Neagoe Basarab; dar, mai ales, energia, tăria aceea extraordinară de caracter, a mumei lui Ştefan-Cel-Mare; femeia sublimă, care, înăbuşind în suflet iubirea de mamă, preferea să-şi vadă fiul mai bine mort însă învingător; decât viu, învins (1).

Când amintiri de felul acesta se şterg, cum să mai renască forţa morală, cum să se mai formeze caracterele şi să se mai întărească energiile? Când învăţătorii, aceşti îndrumători ai tinerimei, nu caută să le arate gloriile neamului nostru, şi să le reîmprospăteze mintea, cu imaginile măreţelor figuri cari au regenerat România; cum, voiţi, ca numele lui Costache Negri să mai fie rostit şi virtuţile lui, luate drept pildă? Faptul acesta, ca să nu zic, dezinteresarea aceasta culpabilă, a magiştrilor noştri intelectuali; a făcut cred, pe Augustul nostru Suveran, cu ocazia Jubileului de 40 de ani de Domnie, răspunzând, Rectorului Universităţii din Bucureşti, ce-i aducea urări în numele corpului profesoral şi al studenţimei universitare, să spună, între altele:

„Pătruns fiind, că în şcoală se făureşte viitorul Ţărei;
„plină de grea răspundere vă este chemarea de oarece, ge-
„neraţia de mâine, va fi opera voastră. Pregătiţi-ne dar,
„bărbaţi cu iubire de ţară, cu sufletul curat, cu voinţa în-
„dreptată spre muncă conştiincioasă şi folositoare. Nu ui-
„taţi că caracterele, mai mult decât talentele, hotăresc
„soarta popoarelor şi că, numai forţa morală, le poate
apără de învingere şi nimicire". . . . .

. . . .

Cuvintele acestea sunt o prevestire mai mult decât un sfat. Sufletul şi mintea tinerimei, nu se poate formă mai bine decât, numai când aceştia, vor cunoaşte viaţa şi fap-

(1) I. Craciunesco: «Le peuple roumain d'apres ses chants nationaux».

tele săvârşite de aceia, cari, cu adevărat şi-au iubit ţara; şi vor căutà, cât mai mult, să-şi însuşiască podoabele lor sufleteşti. Intre românii cari, şi-au iubit neamul şi ţara, cu o dragoste ce nu cunoştea margini, în primul loc am puteà pune pe Costache Negri. Soarta crudă, ce-şi arată ironia mai totdeauna, cu sufletele alese; face, ca patriotul acesta înflăcărat, să vadă prima lumină a zilei la Iaşi în 1812; an, de tristă amintire, când, o parte a ţărei se desprindeà dela sânul patriei mume. Ea aveà, să-şi continue ironia, în viaţa lui întreagă. Incă de mic copil, rămâne fără tată. Mama sa Zulnia, frumoasa Zulnie, cum i se ziceà, rămasă văduvă de timpuriu se recăsătoreşte la 1828 cu bogatul şi învăţatul boer Costache Konaki, poetul cel mai gustat al Moldovei, pe acele timpuri. Tatăl vitrig, luà astfel, locul tatălui iubit, plecat, prea de vreme, de lângă el. Poetul Konaki, fire sentimentală şi delicată, nu a fost însă nu tată vitreg în adevăratul înţeles al cuvântului; el, iubì mult, pe micul Negri, în care, întrevedeà simţiminte nobile şi mai târziu voì să-l înfieze, lăsându-i moştenire numele şi marea lui avere. Negri, ajuns acum adolescent aprecie mărinimia şi dragostea ce-i arătà poetul; respinse însă, bogăţia şi numele lui slăvit preferind, bruma de avere, ce-i rămăsese dela tatăl său şi nevoind să schimbe, pe nimic în lume, numele care îi reaminteà, o imagină scumpă. Acest act al adolescenţei învederà destul de bine, ce aveà să fie Costache Negri mai târziu (1). Firea lui dreaptă, sufletul lui bun, mintea lui cumpănită, i-a atras încă de copil prietenia lui Kogălniceanu, a lui Cuza, cu care viaţa politică aveà să-l lege mai târziu; dar, mai cu seamă, intimitatea lui Vasile Alexandri, cu care a rămas nedespărţit până la moarte; fiindcă, nimeni, ca bardul dela Mirceşti, nu a înţeles mai bine simţimintele nobile şi avântul patriotic ce colcoteà în sufletul lui Costache Negri. Cu aceştia, şi-a făcut primele studii; şi tot cu ei, mai apoi, a luat drumul spre Franţa patria luminei şi a libertăţei, ca să completeze cunoştinţele căpătate în ţară. Ideile înaintate şi mai ales, spiritul de independenţă, cu cari ş'au umplut acolo sufletul lor, aveà să sufere o crudă dezamăgire la intoarcerea în ţară dela prima ciocnire, cu regimul de tristă amintire cunoscut, în Moldova, sub numele de „regimul lui Mihail Vodă Sturza". Urmăriţi cu înverşunare, de

(1) D. Bolintineanu: «Viaţa lui Cuza-Vodă».

Domnitor, din cauza, ideilor ce împrăştiau şi mai cu deosebire, din pricina caracterului lor cinstit; ei, au îndurat tot soiul de mizerii, şi de multe ori şi temniţele. Stare de lucruri, care a făcut, pe Mihail Kogălniceanu, colegul de suferinţe a lui Negri, să spună celor ce aşteptau prin ţări străine sfârşirea mai repede a învăţăturilor ca să se înapoieze în patrie:

„Sărmani înstrăinaţi! Câte deziluzii vă aşteaptă la mar-
„ginea ţărei! câte lupte şi câte loviri, în frumoasele voa-
„stre sperări!”. . . . .

Tinerii din aceea generaţie au avut însă, destulă energie, ca să nu se deà învinşi şi luptând din greu întocmai ca lucrătorii ce lovesc cu ciocanul în cremene, şi-au deschis drumul în viitor şi au suit, treaptă după treaptă, scara ce-i duceà la înălţimi (1).

Bine înţeles, că simţimintele patriotice, că onestitatea, ce voiau să vadă domnind în funcţiunile publice, că tezaurul de idei noi, ce aduseseră de prin şcolile apusului; nu puteau decât, să sperie pe învechiţii în rele; cari, în groaza lor nebună, căutară să lovească în „neduşii la biserică” cum supranumiseră ei pe tinerii înaintaţi.

Mizeriile ce îndurară ne mai contenind, mulţi din ei, se hotărîră să plece din ţară pentru câtvà timp; mai ales, că nu puteau să deà patriei prinosul muncei lor. Negri, împreună cu Cuza şi Alexandri, luă drumul Italiei. Vizitară rând pe rând, comorile ce ascunde această frumoasă ţară; admirară, podoabele Florenţei, Neapolului, Veneţiei; însă gândul lor sburà tot spre patria iubită.

La Veneţia, în liniştea de ţintirim a nopţilor, lăsă Negri, sbor liber imaginaţiei, să-şi deà roadele. Acì, scrise el, acele „Seri” din Veneţia, în care se oglindesc ca în undele canalului, inspiraţiuni poetice şi însufleţiri patriotice de o mare frumuseţe; acì, în nopţile senine, când palida lumină a lunei, se revărsà în plin, asupra palatelor de marmură; visà dânsul, la patria depărtată, la locurile unde petrecuse primii ani ai copilăriei; suvenire scumpe, pe care, nici frumoasa Italie cu cerul ei deapururea lin şi albastru nu puteà să i le şteargă din gând. Căci, dorul de ţară, l-a urmărit pe Negri pretutindeni şi în: „Mânăstirea“ o lucrare literară a lui, apărută la Paris, pe la 1840 cuvintele, puse în gura pribeagului Corrad, când, zice Moldovei:

---

(1) G. Missail: «Ziarul Românul» (1876).

„O Moldovo! dulce ești pentru toată suflarea ce în sânu-ți a crescut”! învederează cu prisosință, chinurile sufletului său, și dorul de patrie cel muncea.

Pentru a alină această nostalgie după 1840 se reîntoarse în țară, în mijlocul prietenilor, care-l respectau pentru înțelepciunea lui asemănătoare aceleia, a unui bătrân sfătos, peste care ninsese multe ierni; dar, mai cu deosebire, pentru noblețea caracterului lui, ce se aurise mai mult, sub soarele arzător al Italiei. Dintre tinerii luminați din acele timpuri, nimeni altul ca Costache Negri, nu a avut darul să apropie pe aceia ce se adăpase la isvorul culturei franceze cu aceia, ce studiase în școlile germane; pe Moldoveni, cu Munteni și chiar cu cei din Ardeal. La „Mânjâna” moșioara din Covurlui rămasă dela tatăl său, se adunau cu toții; și curând, ea devenì ceea ce, pentru fabricanții de clopote, e forma, în care, se toarnă feluritele metaluri topite, spre a scoate clopotul care va da unul și acelaș ton (1). Moldoveanul și Munteanul ce se duceà la Mânjâna se întorceà numai român; soldat, al Țărei și apostol, al idei mari: „Unirea celor două Principate”.

Tot la „Mânjâna” ca odinioară în frumoasa Italie, a lăsat Costache Negri inspirația-i poetică, să fluture în voe pe colinele înverzite; făurind, acele versuri, învăluite uneori de o ușoară melancolie, alteori, de un mare avânt patriotic.

Câtă tristețe pune el, în versurile din: *„Moartea Emiliei”* sărmana străină sfârșită departe de țara ei, pe mormântul căreia, nici un semn nu va arătà vreodată nefericitilor părinți ce ar venì s'o plângă, locul, unde ea se odihneà pe veci. Sau, în *„Stelele”* când, cântă așà de duios, ochii iubitei, pierdută pentru totdeauna. Pentru ca apoi în: *„Hora dela Răducăneni”* să lase să dispară, nota tristă, spre a face loc acelor versuri săltărețe în cari, patriotismul înflăcărat să îmbie cu avântul poetic.

Suferințele celor asupriți și conrupțiunea administrativă au dat prilej lui Negri, ca îmbrățișind „fabula”, să biciuiască moravurile urîte și destrăbălarea ce domneà pe atunci. In *„Floarea Caprei”*, în *„Fluturul și Toporașul”*, în *Țânțarul și Boul”* dânsul, satiriză pe stăpânitorul ce închide gura gălăgioșilor aruncându-le o slujbă productivă; pe lumea, ce prea se lasă să fie ademenită, de reclamagii,

(1) G. Missail: «Românul» 1876.

ce trâmbiţează merite pe care nu le-au; cum şi, pe aceia cari, ajunşi în posturi înalte graţie, spinărei lor prea flexibilă, cred că odată înălţaţi atât de sus, lumea numai şi numai la ei priveşte.

Dar „Mânjâna" n'a fost numai un cuib de inspiraţie pentru Negri; n'a fost numai, un loc de întâlnire, al tinerilor; ea, a fost, şi focarul de unde a radiat, frumoasa mişcare naţională dela 1848; mişcare pe care, Mihail Vodă Sturza, căută s'o înăbuşe trimiţând în surghiun, pe coriferii ei, între cari erà, şi Costache Negri.

Isgoniţi din patrie ei, se regăsiră cu toţii, la Paris, care în curând devenì centrul mişcărei revoluţionare. Aici, a treia zi de Crăciun, în ziua de Sfântu Ştefan, ţinù Negri, în mijlocul românilor emigraţi şi a studenţilor români din Capitala Franţei, toastul acela înălţător, ce începe cu cuvintele:

„Fraţilor! azi e ziua Sfântului Ştefan, azi e sărbătoarea „d-lui Ştefan-cel-Mare, acest fiu al unei mame române care „înăduşind glasul inimei zicea după zidurile Cetăţei Neam-„ţului: „Mergi fiule, de te bate cu duşmanii ţărei noastre, „şi să nu mi te întorci, decât mort învins, sau, viu învin-„gător"! „Azi e ziua să serbăm sfânta aducere aminte a „atâtor bărbaţi de slavă, care ne-au păstrat o patrie dulce „şi frumoasă!

„Aşezaţi precum suntem, în mijlocul îndoitului despo-„tism al Europei şi al Asiei, să ne dăm împreună frăţească „mână de unire, şi să zicem cu toţii: Trăiască Moldova, „Trăiască Valahia! dar, învrednicească-ne Dumnezeu să „putem strigà într'o zi: „Trăiască România unită!" Atunci „fraţilor, soarele luminei, va pătrunde şi va împrăştia „adâncul întuneric în care zăcem; atunci numai, vom fi ceea „ce trebue să fim; fii, unei singure şi puternice moşii. „Suntem milioane de Români răsleţi!. . . . .

„Ce ne lipseşte să ajungem un neam tare? Unirea, numai „Unirea!

„Urarea şi închinarea mea este, ca această strălucită zi, „în care ne-am adunat să serbăm falnica umbră a lui Şte-„fan, această zi, să fie şi pornirea unei strânse legături „între noi de a lucrà cu toţii, la ridicarea din ţărână a „României, şi de a ne trezì la glasul eroicului său trecut, „strigând cu toţii: „Trăiască unita Românie"!

Suntem milioane de Români răsleţi, ziceà Negri, cu tot focul ce-i ardeà sufletul pentru soarta fraţilor subjugaţi

și pentru suferințele îndurate de ei; preocupare, ce nu l-a părăsit nici odată. El a fost acela care, împreună cu Vasile Ureche a stăruit de poetul Bolintineanu când, acesta ajunsese Ministru al Cultelor și Instrucțiunei, să înființeze primele școli românești în Macedonia; realizând prin aceasta una din dorințele vii și mult așteptate ale fraților dela Pind cari, luptă până în ziua de astăzi, contra împilărilor cu nădejdea că va venì o zi când, suferințele lor vor încetà și se vor șterge atunci, și amitirile trecutului, înroșit de sângele atâtor martiri!

La puțin timp, după retragerea din domnie a lui Vodă-Sturza și venirea la tronul Moldovei, a lui Grigore Ghika; tinerii exilați, se reîntorc în țară și unora dintre ei, li se încredințează înalte demnități. Costache Negri a fost numit Ministru de lucrări publice. Ca sfetnic a lui Vodă Ghika începe el viața politică și caută să înbunătățească starea țăranului și să desființeze robia țiganilor.

Grija lui cea mare a fost însă, ca românii, să înfăptuiască marele act al Unirei; ideal, la care alipise și pe Domnitorul Grigorie Ghika.

Pe acel timp, răsboiul Crimeei, luase sfârșit, și Țările Românești, fuseseră puse sub protecția Rusiei. Atunci, se convocase la Viena, la Paris și la Constantinopole conferințe, în care, diplomații, aveau să discute printre altele și chestiunea reorganizărei Principatelor românești. Safvet-Pașa, ministrul de externe al Turciei, trimise la 7 Aprilie 1855 lui Grigore Ghika-Vodă, o adresă, concepută în termenii următori:

„Am onoare de a încunoștiința pe Alteța Voastră, că „Sublima Poartă, a hotărît, trimiterea la Viena, a unui boer „din fiecare Principat, care va fi sub ordinele trimisului „plenipotențiar al guvernului Imperial Suveran, în calitate „de informator. Misiunea sa, se va mărginì în a da lămu„riri reprezentantului Majestății Sale Imperiale acreditat „pe lângă conferință, asupra cestiunilor privitoare la Prin„cipate; drept care, înaintez alăturat, Alteței Voastre, o „listă de 3 boeri aleși de guvernul Imperial, printre care „Alteța Voastră, va desemnà pe acela, ce va fi dispus, să „se achite de misiunea aceasta. Pe dată ce, Alteța Voastră, „va hotărî persoana, nu va avea decât, s'o aducă la cu„noștința Alteței Sale Ali-Pașa, trimisul plenipotențiar Im-

„perial la Viena, şi să raporteze faptul şi Sublimei Porţi" (1).
Cei 3 boeri aleşi de guvernul Imperial Otoman erau: Spătarul Mihail Cantacuzino-Paşcanu; Vornicul Gheorghe Sturdza şi Vornicul Costache Negri. Acesta din urmă, a fost ales de Vodă Ghica, să meargă la Viena pe lângă Ali-Paşa. Conferinţa strămutându-se mai târziu la Constantinopole, în şedinţele acestei conferinţe, Negri, între cestiunile referitoare la Principate a ridicat şi pe aceea a secularizărei averilor mânăstirilor închinate. Tratativele în chestiunea aceasta, nu s'au sfârşit în acel timp; ele, au fost întrerupte, spre a fi reluate sub domnia lui Vodă Cuza; când, tot lui Costache Negri, i-a fost dat să negocieze, şi de astă dată, să ducă la bun sfârşit, această chestiune, ce-i stà pe suflet; şi în care, pe lângă calităţi de abil diplomat, a dat dovadă, mai presus de toate, de un caracter integru. Chestiunea secularizărei averilor mânăstireşti şi aceea privitoare la desrobirea ţiganilor ar fi putut, ele singure să pună îndeajuns într'o frumoasă lumină, figura acestui luptător neobosit pentru binele obştesc; a acestui boer de viţă care, nu făceà deosebire de clasă şi simpatizà mai ales, cu acei mici, umiliţi şi oropsiţi de soartă. Lucru pe care l-a mărturisit el singur, în 1856 când, la ospăţul ce sărbătoarea întoarcerea din exil, a bravului ostaş maiorul Filipescu, supranumit: „floarea lăncierilor" ridicând paharul a zis:

„Fiindcă, s'a rostit aicea cuvântul de mari şi mici; şi „fiindcă eu unul, nu am făcut nici odată în inima mea, o „asemenea deosebire; propun să bem în sănătatea acestor „muzicanţi, feciori de ciobani şi de plugari cari, îmbră„când uniforma, s'au făcut aşà de buni muzicanţi, în cât „se pot pune alăturea fără de ruşine, cu aceia ai altor nea„muri civilizate" (2).

Dragostea aceasta a lui Negri, pentru acei umili a făcut să se creadă de unii că e socialist, poreclă ce parcă s'ar confirmà şi de Vaillant care, într'un raport confidenţial adresat ministrului de externe al Franţei, Contele Walewski, pe timpul luptelor năprasnice duse în ţară cu ocazia alegerei de Domn; şi când, se vorbeà mult, de alegerea lui

(1) D. Sturdza: «Acte şi documente privitoare la Istoria Renaşterei României», vol. II.
(2) «Steaua Dunării» (1856). No. 25.

Negri să spună că: *Tandis que le public, qui voyait dans Negri, un socialiste"*. . . . .
. . . .

Părere cu totul greşită căci, Negri, numai socialist nu a fost; cum, nu au fost Socialişti, în adevăratul înţeles al cuvântului, tinerii boeri din generaţia lui. Nu erau socialişti dar, erau iubitori cu adevărat, de cei obijduiţi; erau, însufleţiţi de simţiminte nobile şi pasiunile politice, destul de înverşunate şi pe atunci, nu isbutiseră totuşi să le otrăvească sufletele şi să le schimbe caracterele. Lupta lor, avea de ţel regenerarea şi moralizarea Ţărilor româneşti; luptă dezinteresată, lipsită de intenţiuni egoiste şi de folos personal.

Când au văzut că salvarea Ţărei stă în Unirea ambelor Principate; şi când, şi-au dat bine seama că nu vor face nimic, cât timp, vor fi desbinaţi; atunci, şi-au întins mâna frăţeşte, şi visul mult dorit s'a isbândit.

La via lui Petrache Mavrogheni dela Socola (1) se întruniră, la 25 Maiu 1856, mai mulţi Moldoveni şi întocmiră un act pentru Unirea Principatelor sub un Principe străin dintr'o familie domnitoare a Europei. Actul a fost acoperit de 21 de iscălituri a celor prezenţi. Costache Negri, fiind faţă, semnă actul, făcând însă rezervă, în ceea ce priveà suirea pe tronul Ţărei a Principelui străin. Naţionalismul lui înfocat, aproape sălbatec, l-a făcut fără îndoială, să nu vadă destul de limpede că, a continuà cu Domnii pământeni erà a duce România de râpă; fapt afirmat, de însuşi unul din foştii Domnitori ai Moldovei, de Principele Grigore Al. Ghika care, într'un memoriu adresat la Paris pe la 1857, Comitelui Walewscki spuneà cu privire la principele străin (2).

„Unindu-se Principatele să se pue un prinţ străin a le „guvernà căci, numai un străin, va fi în stare să le facă „fericite. Dacă li s'ar da un prinţ pământean, le face ia„răşi cel mai mare rău; fiindcă, eu, din experienţă cunosc „aceasta şi cu ruşinea mea mărturisesc că în timp de 7 ani, „cât am guvernat Moldova, am făcut o mulţime de nedrep„tăţi şi de nelegiuiri; cugetul mă mustră; Dumnezeu, să „se îndure şi să mă ierte. Insă, ce puteam să fac, când

(1) D. Sturdza: «Acte şi documente privitoare la Istoria Renaşterei Românei», vol. II.
(2) D. Sturdza: «Acte şi documente etc., vol. IX.

„eram în înrudire şi în amiciţie cu toţi boerii? Cum erà „să nu pun ministru pe vărul meu, logofăt mare pe cus- „crul meu, postelnic pe fiul meu, preşedintele Divanului „pe cumnatul meu, ispravnici pe nepoţi şi poliţai pe oa- „menii lor. Şi dacă, vreunul din ei, nedreptăţea pe oameni; „dacă condamnau pe nevinovaţi; dacă răpeau făţişi onoa- „rea şi averea cuivà, ce erà să fac eu? puteam să fiu tot- „deauna drept? De-i depărtam din funcţii trebuià să rîn- „duesc pe alţii tot ca ei, pentrucă, Regulamentul Orga- „nic, nu-mi da voe să pun pe orcine aveà merite. Am avut „simţire de român, am fost patriot, sufletul meu striga „pururea dreptate şi totuşi, nu puteam face nimic. Aşi fi „fost mult mai mulţumit, şi aşi fi dorit mai bine, să nu „fi trăit nişte zile în care am suferit mult, şi în care am „cunoscut ce va să zică invidia, zaviştia şi duşmănia. De „aceea, trebue un prinţ străin, numai un astfel de prin- „cipe va puteà să ţie echilibrul. Cu principele pământean, „s'ar deschide iarăş drumul tuturor aristocraţilor să tindă „la domnie; împrejurare, care a produs şi va produce in- „trigi şi diferite partizi din care, naşte cea mai mare mi- „zerie pentru ţară".

Faptele arătate în acest memoriu s'au adeverit pe deplin, cu prilejul unirei Principatelor şi a alegerei de Domn. Pe baza tratatului dela Paris din 30 Martie 1856 Poarta, promisese marelor Puteri, ce luaseră Ţările Româneşti sub ocrotirea lor; că va convocà pe dată, în Principate, câte un Divan ad-hoc compus în aşà fel în cât, să fie reprezentarea exactă, a tuturor intereselor claselor sociale din Principate. Se institue o Căimăcămie numindu-se, în Muntenia, Caimacam Prinţul Al. Ghika; iar, în Moldova, Tudoriţă Balş înlocuit mai pe urmă, cu Vogoride; şi în conformitate cu art. 23 al sus menţionatului tratat, se institue şi o comisiune de anchetă a Puterilor protectoare.

După ce Sublima Poartă, publică firmanul de convocarea acestui Divan, încep în ţară, luptele teribile dintre partidele aşà zise: unioniste şi separatiste. In Moldova mai ales, curentul pentru Unirea Principatelor cuprinsese, aproape întreaga suflare omenească. Vogoride, ostil „Unirei" exercită mari presiuni şi merse până în a falşificà listele electorale; pentru ca astfel, deputaţii, eşiţi din urnă să se pronunţe contra Unirei; lucru, dorit de altfel, şi de Sublima Poartă şi de multe dintre Puteri. Ziua de 19 Iulie 1857 când se fac în Moldova alegerile ar puteà cu drept

cuvânt să fie botezată. „Ziua ingerințelor”. Se protestează la Comisiunea de anchetă a Puterilor; se protestează la Poartă cerându-se, anularea acestor alegeri rușinoase. Sublima Poartă interesată în cauză, nu dă bine înțeles, urmare protesturilor. Numai, după ce se prinde o corespondență confidențială a lui Vogoride din care, eșeà la lumină intrigile prin care Turcia și Austria, voiau să nimicească curentul pentru Unire; numai atunci, Poarta, a fost nevoită să ordone lui Vogoride să anuleze alegerile, să revizuiască listele electorale și să facă noi alegeri; cari, au avut loc după cincisprezece zile, desfășurându-se de rândul acesta, în cea mai mare liniște și libertate (1).

Costache Negri și Colonelul Alexandru Cuza sunt aleși deputați ai Galațului. Divanul ad-hoc al Moldovei, se deschide la Iași în 1875, sub președinția Mitropolitului după cum erà datina. Adunarea hotărește să se aleagă și un vice-președinte, al cărui mandat, să fie reînoit lunar, și care aveà să asiste pe Mitropolit în conducerea desbaterilor. Vice-președinte al acestei Adunări a fost proclamat Costache Negri; și aici desfășură dânsul, mult tact, multă imparțialitate și mult avânt patriotic. Prin felul cum a condus desbaterile se poate spune că erà adevărat indicat pentru această demnitate; și aveà dreptate, Victor Place, Consulul francez din Iași să spună la 21 Octomvrie 1857 în depeșea trimisă Ministrului Afacerilor Străine al Franței, prin care-i aduceà la cunoștință, constituirea biroului Adunărei că: „Le vice-president élu est Monsieur Negri, „l'un des hommes qui ont dans ce pays la réputation la meilleure et la plus méritée“.

Cu toate că erà născut boer, Negri, a fost printre cei dintâiu deputați cari au susținut desființarea privilegiilor de clasă felicitând, la 29 Octomvrie 1857 Adunarea după ce abolise privilegiile prin cuvintele: „Această abnegație arată patriotismul care însuflă Adunarea și este un act, ce „va fi prețuit nu numai de națiunea românească, dar și de „Europa și de istorie”. Pentru Negri deosebirea dintre oameni o făceà numai talentul și meritul. Mare iubitor al sătenilor, el propuse la 18 Decemvrie 1857 în Adunare, ca boerii proprietari rurali, să vândă din pământurile lor țăranilor, însoțind această propunere cu cuvintele: *„La reforme mari, trebue fapte și inimă mare”!*

(1) G. Missail: Ziarul «Românul», 1876.

Nu toţi membrii Adunărei ad-hoc aveau însă un suflet mare; nu toţi aveau simţimintele altruiste ale lui Negri. In furia lor văzându-şi interesele şi avutul periclitat, se ridicară contra acestei propuneri îndrăsneţe, luptară din răsputeri, şi isbutiră să o înlăture.

Ce deosebire între ei şi Negri! între marea lui dezinteresare de tot ce constituià bogăţie, şi între lăcomia celorlalţi. Vanitatea l-a lăsat totdeauna rece. Un cuvânt să fi spus şi milioanele lui Konaki ar fi trecut la dânsul; cum, tot printr'un cuvânt, ar fi putut să sue treptele tronului. Căci, la 5 Ianuarie 1859, cu ocazia alegerei de Domn al Moldovei, numele lui a fost pus în fruntea celorlalţi candidaţi la scaunul domnesc. A refuzat însă Coroana ce i se oferà, nu fiindcă se simteà nedemn să o poarte; dar, fiindcă, nu erà în conformitate cu legea pentru o aşà de înaltă treaptă; după legea electorală cea nouă, neavând nici censul legal spre a fi alegător, dar încă, candidat la domnie.

„Dacă nu am şease mii de galbeni capital — scrieà el „bunului său prieten Alexandri (1) — cum pot aveà trei mii „de galbeni venit pe an; fiind hotărît, chiar în sfaturile „Impăraţilor, că banii să fie un neapărat merit. Şi de vreme „ce nu m'am încercat a-mi face drituri la deputaţie când „nu le aveam asemenea, nu mă voiu încercà a mi le face pen- „tru Domnie, când le am încă şi mai puţin. Plec dar capul „înaintea pravilei şi găsind rele în alţii, încercările de a o „călcà; cu atât mai rele, trebue să le găsesc, pentru mine „însumi. Rog dar pe prietenii noştri hotărîtor, să înlătu- „reze combinarea cu numele meu pentru scaunul Domnesc, „pe care nici într'un chip nu o pot primì".

Pe lângă că legea îl opreà să năzuiască la domnie, mai ştià el bine, că boerii cei mari, proprietarii avuţi, nu uitaseră propunerea lui pentru vânzarea pământurilor către aceia din braţele cărora, au isvorît totdauna visteriile ţării; şi că, vor fi cu toţii, contra lui.

Şi, cu ce păcătuise oare Negri? ce rău mare făcuse dânsul, fiindcă, ceruse o bucăţică din pământul lor pentru „nefericiţii aceia, cari, trăind în ţara cu pământul mănos „şi cu munţii ce ascund comori; se târau în neagra „mizerie, acoperiţi de sdrenţe, — fantasme palide — cu pri- „virea însă mândră; căci, ştiau că dânşii, sunt producătorii „bogăţiilor şi a diamantelor, în care avuţii, înoată şi stră-

(1) Scrisoare către V. Alexandri: 2 Decemvrie 1858.

„lucesc" (1). Pentru desmoşteniţii aceştia se ridicase Negri, şi pentru grijea ce aveà de soarta lor, ar fi pierdut Coroana domnescă pe care nu o dorea de fel. Providenţa a făcut însă, ca nici unul din marii boieri ai Moldovei, ce făcuseră ochi dulci Coroanei, să nu-şi vadă îndeplinită ambiţia deşartă; voturile deputaţilor naţionalişti ridicând la tron mai întâiu, în Moldova, şi apoi, în Muntenia, pe Colonelul Alexandru Ion Cuza, camaradul de şcoală, şi unul din cei mai apropiaţi prieteni a lui Negri. Astfel, prin dubla alegere a lui Vodă-Cuza, se isbândì visul şi strigătul lui dela Paris în 1847 când, în mijlocul exilaţilor exclamase: *„Trăiască România unită"!*

După alegerea sa pe ambele tronuri ale Ţărei, Vodă-Cuza găsì cu cale, să trimită Puterilor semnatare ale tratatului dela Paris, o notă prin care declarà că:

„Suit fără veste pe tronurile Provinciilor dunărene prin „unanimitatea Camerilor, este gata să depună ambele co„roane pe fruntea unui principe străin dacă, marile Puteri, „sunt doritoare să înfăptuească dorinţa naţiunei româneşti „exprimată de Divanurile ad-hoc în 1858".

Cu remiterea acestei note a fost trimis la Paris, la Londra și la Turin poetul Vasile Alecsandri, care, scrià din Paris lui Negri (2): „Poetul, şi-a strâns aripele şi le-a ascuns sub mantia serioasă a diplomaţiei". La Constantinopole a fost trimis Costache Negri. Acolo desvăluì dânsul aptitudinile unui diplomat de seamă, spre a obţine dela Sublima Poartă recunoaşterea definitivă a Unirei Principatelor. Graţie tactului, energiei şi simpatiei ce ştiù să insufle ambasadorilor Puterilor, acreditaţi la Constantinopole; dar, mai ales, graţie răbdărei fără margini ce şi-a impus, putù el — pilot îndemânatic — să strecoare vasul printre stâncele Bosforului, şi să-l scoată neatins la liman; obţinând, la 1861, firmanul, prin care se recunoaşteà de către Poartă: „Unirea Principatelor Române".

Vodă-Cuza, trimiţând pe Alecsandri şi Negri, să susţină în faţa puterilor cauza „Unirei" avusese mână fericită în alegerea făcută; căci, numai ei, puteau să lupte cu adevărată dragoste pentru naţiunea română; mai ales, că însărcinarea nu erà prea uşoară; de oarece marile Puteri nu priveau cu ochi buni Unirea Principatelor.

---

(1) N. Bălcescu: «Question économique des Principautés danubiennes».
(2) Manuscrisul 2254 «Academia Română» pag. 40.

Comitele Walewscki, Ministrul Afacerilor Străine al Franței, spuse în audiența acordată lui Alecsandri (1):

„Sentimentele de abnegare ale Domnitorului Cuza sunt „demne de toată lauda, însă, ele nu pot simplificà cestiunea „Principatelor. Este de netăgăduit că actul alegerei Dom„nitorului săvârşit de Români, e de natură a le aduce multă „glorie; dar, tot deodată, a produs şi grele complicări în „politica Orientului. Stiţi că Turcia şi Austria sunt în po„triva Unirei Principatelor; că, Englitera, sprijină siste„matic politica Turciei; că Prusia, nu are nici un interes „să fie favorabilă dorinței Românilor; cât despre Rusia"... şi, aici un gest al Ministrului, ţine locul cuvântului. Se cunoşteà destul de bine de către Români natura sentimentelor acestei vecine în cât, Contele, crezù şi el de prisos, să mai adauge ceva.

Reflecţiile lui Walewscki s'au justificat pe deplin în întrevederea pe care trimisul României o avù după puţin timp la Londra, cu lordul Malmersburg, Ministrul de externe al Reginei Victoria. A trebuit fineţea şi abilitatea diplomatică a lui Alecsandri; dar, mai cu seamă, a fost necesară căldura convingătoare a argumentelor lui spre a puteà obţine în sprijinul cauzei simpatia rigidului lord, care, la începutul audienţei, spusese categoric: „V'am acordat au„dienţa nu ca unui reprezentant al Prinţului Cuza ci ca unui „particular trimis de Colonelul Cuza"; au trebuit zic, accentele calde ale poetului, pentru a topì ghiaţa şi a face pe Malmersbourg la sfârşitul aceleiaşi audienţe să zică (2): „Sunt mulţumit, de informaţiunile ce mi-aţi dat asupra eve„nimentelor petrecute în România. Englitera e patria li„bertăţei şi prin urmare, nu are nici un interes, de a se „împotrivì la desvoltarea libertăţei altor naţiuni. Dacă este „adevărat, precum m'aţi încredinţat, că aspiraţiunile Ro„mânilor nu sunt contrarii intereselor Imperiului Otoman, „vă declar că guvernul britanic, vă va da cele mai vii probe „de bunavoinţa sa".

Sprijinul puternic în isbânda cauzei l-a dat însă, Impăratul Napoleon III-a care„ a arătat atâta simpatie Românilor în cât a uimit pe Alecsandri. El scrià lui Negri la Constantinopole, după audienţa avută la Tuileries (3): „Imi pare

(1) Manuscrisul 2254. Bibliot. «Academiei Române».
(2) Manuscrisul 2254. A. R.
(3) Idem.

„că mă trezesc dintr'un vis atât de frumos şi atât de nea-„şteptat, în cât aşi voi să-l spun lumei întregi".

Greutăţile cu care s'a luptat Alecsandri spre a puteà să schimbe admosfera defavorabilă „Unirei" nu erau mai mari ca acelea, prin cari treceà Negri la Constantinopole. In scrisoarea dela 14 26 Maiu 1861 adresată lui Vodă-Cuza el comunică Domnitorului, că Rusia, ar fi voit mai bine ca Principatele să se unească sub un Principe străin: „Prin-„cipele Labanof mi-a spus că nu înţelege de loc Unirea „Principatelor fără de un principe străin" (1).

La început nici Sublima Poartă nu voià să recunoască pe deplin „Unirea". Ceea ce a făcut pe Negri într'o altă scrisoare particulară trimisă din Constantinopole să spună Domnitorului că (2): „Ali-Paşa, dă destulă atenţiune ace-„stei chestiuni şi m'a lăsat să înţeleg că rezultatul va fi „favorabil *„dans les bornes au possible"*, cuvinte, din care „parcă ar eşì, că guvernul M. I. Imperiale voeşte să facă „şi de data aceasta, ca de obiceiu, lucrurile pe jumătate".

Franţa, prin ambasadorul său la Constantinopole, Marchizul de Lavalette, a sprijinit, faţă de Sublima Poartă şi de Puteri, dorinţele Românilor, cu toată căldura; cum nu mai puţin a făcut şi Englitera, prin ambasadorul ei la Constantinopole, Sir Bulwer (3).

Cu toată simpatia de care se bucurà această chestiune din partea celor mai de seamă Puteri, recunoaşterea definitivă a „Unirei" tare cu greu a fost adusă la îndeplinire şi, în scrisoarea dela 18 30 Aprilie 1861 Negri, anunţând lui Vodă-Cuza, apropierea recunoaşterei „Unirei" de către Sublima Poartă, scrie cu satisfacţie:

„In sfârşit, iată-ne ajunşi, nu fără multe necazuri, la a-„propierea sigură a îndeplinirei dorinţelor noastre cele „mai îndreptăţite. Să dea Dumnezeu, ca cu aceiaşi răbdare „şi cu aceiaşi prudenţă, să putem atinge şi alte rezultate „tot atât de trebuincioase la reorganizarea şi liniştea ţărei. „In ce mă priveşte, eu, sunt pe deplin mulţumit; pentrucă, „toate supărările şi amărăciunile ce le-am îndurat aici, „vor fi cel puţin recompensate de satisfacţia ce o va da „isbânda. In sfârşit totul s'a isprăvit şi spun încă odată,

(1) Manuscrisul 794 «Academia Română». (Corespondenţa particulară a lui Negri cu Vodă Cuza ţinută în limba franceză).
(2) Idem
(3) Idem

„Alteței Voastre, că întru cât mă privește, sunt cât se poate „de mulțumit" (1). . . . .

Și, cu drept cuvânt, puteà să fie mulțumit; căci, sfârșise cu bine, această chestiune care-l muncise tare mult: „De multe ori, am eșit dela o ambasadă cu sângele la cap" scrià dânsul, la 9 Iulie 1861 lui Alecsandri (2).

Chestiunea recunoașterei definitivă a „Unirei" de către Sublima Poartă, odată sfârșită; o alta, tot așà de însemnată, fu încredințată lui Negri să o negocieze la Constantinopole, chestiunea: „Secularizărei averilor mănăstirești", pe care începuse să o trateze pe vremea lui Ghika-Vodă; și care atunci, ca și acum, îi aruncà în cale dificultăți poate cu mult mai mari, ca recunoașterea „Unirei". Negri, a sfărămat însă toate piedicele căci, luptà să înapoieze țărei, pe care a iubit-o cu atâta pasiune, peste șease sute de moșii așezate în cele mai frumoase poziții ale ei. Intr'un timp când, Țara Românească, aveà nevoe, spre a apărà de viforul cotropitor odoarele și viața fiilor, de un adăpost mai sigur decât acela pe care-l ofereà munții și pădurile seculare; atunci cei bătrâni, au înălțat acele locașuri pioase numite mânăstiri; înzestrându-le cu averi și prevăzând în actele de fundațiune și anumite sarcini. Inălțarea acestor locașuri sfinte, s'a făcut cum se vede, nu atât din spirit de bigotism; dar, mai mult, ca o prevedere pentru vremurile de băjenie:

«Se ridică mânăstiri
Pentru timp de năvăliri»

așà glăsuește balada populară (3).

Printre fondatori au fost mulți cari, orbiți de strălucirea, ce înconjurà clerul grec, după secolul al XVI-a au închinat locașurile acestea de rugăciune la locurile așà zise sfinte; sperând că, intențiunile și sarcinele impuse prin actele de fundațiune, vor fi aduse la îndeplinire cu mai multă strictețe de călugării greci (4). Insă, tocmai, ca fluturii cari fac roată în jurul unei lumini strălucitoare și la urmă atrași de splendoarea ei, se aruncă în văpaia de foc și își găsesc acolo sfârșitul; tot astfel, și donatorii aceștia, dând în mâinele clerului grec, bunurile, cu care înzestrau mânăstirile,

(1) Manuscrisul 794. «Academia Română».
(2) » 2 254 » »
(3) V. Alexandri; «Poezii populare ale Românilor».
(4) «Memoire sur les Couvents Roumains».

s'au ars ca fluturii cei naivi (1). Fiindcă deşì se prevedeà în actele constitutive dispoziţiunile privitoare la modul, cum vor fi administrate aceste averi; şi se dispuneà, ca numai prisosul venitului anual, să se trimită la locurile sfinte; călugării greci, profitând de starea de vecnică turburare în care se sbăteà, Ţara Românească, au început să nu respecte aceste prescripţiuni şi obligaţiuni ale donatorilor; unii, au mers până acolo în cât, au ascuns actele de donaţiune; sustrăgându-se încetul cu încetul, şi dela orce supraveghere. S'au încercat unii Domnitori pământeni ca Ioniţă Sturza şi Grigore Ghika să-i deposedeze conform actelor de donaţiune. Poarta, însă mai totdeauna favorabilă călugărilor greci, înapoià acestora averile mânăstirilor, şi abuzurile mergeau înainte. Pe timpul Regulamentului Organic, s'a încercat iarăş, ca mânăstirile închinate să fie supuse controlului guvernului românesc după cum erau şi mânăstirile neînchinate. S'a numit chiar o comisiune, compusă din Români şi egumeni Greci cari, să constate neorînduelele şi să stabilească măsurile de îndreptare. Comisiunea nu a dat însă un rezultat mulţumitor; căci, călugării greci, voiau să li se recunoască drepturi de stăpânire asupra averilor mânăstirilor iar Românilor, să le dea ei, ce vor voì; aşà, ca un fel de milă cum reese din raportul adresat la 1833, de generalul Mavros şi de Barbu Stirbey, generalului rus Kiseleff (2).

Cu venirea la tron a lui Grigore Ghika în Moldova şi a lui Vodă Stirbey în Muntenia, începe a se luà măsuri mai riguroase contra acestor străini ce se făcuse stăpâni pe bunurile ţărei. Aceste măsuri au stârnit o furtună de protestări şi, spre a nu se luà o soluţiune nedreaptă de Poartă, şi de Puteri, Grigore Ghika, trimite la Constantinopole la 1855 pe Costache Negri şi pe Dumitru Ralet, ca să apere această cauză destul de însemnată.

Misiunea trimişilor români nu erà uşoară; ei trebuind să lupte cu intrigile şi ipocrizia bizantină. Costache Negri, fusese însă acela, care la 1847 la Paris în toastul ţinut a treia zi de Crăciun spusese:

„Străbunii noştri au înzestrat şcoalele cu averi şi moşii, „ce astăzi sunt prada călugărilor greci de prin munţii lu„mei! Bun însă e Dumnezeu; veni-va odată ziua dreptăţei

---

(1) G. Missail: «Românul» 1876.

(2) G. Missail «Românul» 1876.

„când, fiecare, să rămâie cu ale sale”. Această zi, parcă începuse să se întrevadă, de aceea puse tot sufletul, ca dreptatea să triumfe. Inţelesese el, cam cu ce soiu de oameni aveà să ducă lupta; bizantinii uitaseră însă, că pe ţărmurile Dunărei, mai răsărea uneori, câte un diplomat, din şcoala logofătului Ionică Tăutu, care, intrând la Marele Vizir, îşi trase cismele şi le dete slugei sale poruncindu-i, să le ţină în faţa lui chiar, în sala de primire; lucru de care Vizirul, mirându-se şi întrebându-l de nu cumva îi e teamă să nu i le fure, Tăutu, răspunse: „Nu ştiu; dar, cu nişte oameni care vor să ne iea tot ce pot, trebue şi noi să ne păstrăm, tot ce putem” (1).

La Constantinopole, trimişii români, după ce au adus cauza la cunoştinţa ambasadorilor Franţei şi Angliei cari, făceau şi desfăceau totul pe atunci; au arătat comisiunei numită de Turcia în faţa căreia trebuiau să se prezinte ambele părţi că, chestiunea, averilor mânăstirilor închinate, e o afacere de competinţa exclusivă a Ţărei româneşti; fiind o afacere mai mult de ordin intern şi că, misiunea lor are mai mult o nuanţă de deferenţă faţă de Sublima Poartă. După nesfârşite argumente, Comisiunea, convingându-se în cele din urmă, ridică şedinţa, declarându-se necompetintă, spre a rezolvì chestiunea şi lăsând pentru mai târziu darea unei soluţiuni. Acest mai târziu, fu peste cinci ani când Principatele se uniseră sub un singur Domnitor şi pe când, Negri, erà Agent diplomatic la Constantinopole. Acum avea să termine el cu bine și această chestiune ca şi pe aceea a recunoaşterei Unirei. Norocul l-a ajutat, de oarece în ţară, guvernul erà prezidat de Kogălniceanu, un alt mare patriot şi prietenul lui din tinereţe. La 12 Decemvrie 1863 Mihail Kogălniceanu cu curagiul său firesc, supuse spre semnare lui Vodă-Cuza proiectul de lege prin care se seculariza toate averile mânăstirilor din România, atât cele închinate cât şi neînchinate. Adunarea votă a doua zi proiectul, rămânând în urmă, ca măsura luată de guvernul românesc să capete aprobarea şi la Constantinopole. Mulţumită lui Negri, se dete pe faţă turpitudinele călugărilor greci şi tertipurile lor de data aceasta, numai avură efect; deşi unele Puteri, şi în special Rusia, erau contra secularizărei. Negri trecu prin multe greutăţi cum

(1) N. Bălcescu: «Magazinul istoric al Daciei».

însuși spune, în scrisoarea următoare adresată din Constantinopole lui Vodă-Cuza (1).

„Chestiunea aceasta a bunurilor mânăstireşti e cea mai „spinoasă afacere ce am tratat aici. Dacă ea se va sfârşì „cu bine, după cum nădăjduesc, Ţara noastră va câştigà „mult căci, în afară de resistenţa ce am arătat în conferin„ţele de aici, şi în afară de proprietăţile ce aparţin dejà „fiscului, ne scăpăm de un element străin care, totdeauna, ne-a fost duşman; şi cu atât mai periculos, cu cât erà tot „aşà de puternic prin bogăţiile lui, pe cât erà prin protec„ţiile de care se bucurà".

Prin tactul şi răbdarea ce şi-a impus, încetul cu încetul, Negri, câştigă pe ambasadorii Puterilor în partea cauzei. Rusia, nevoind să capituleze de bună voe, a fost nevoită în cele din urmă să cază la o înţelegere cum arată Negri în scrisoarea din 18 Iulie 1863 trimisă tot din Constantinopole lui Vodă-Cuza, unde între altele îi spune (2).

„Rusia, trebuind să-şi susţină cu orce preţ vederile sale „ar dorì mai bine o înţelegere. Am înţeles aceasta din în„trevederile ce le-am avut cu d-l de Nowicof. Aştept ca „Ministerul să-mi arate în mod oficial care e suma prevă„zută călugărilor greci spre a înmânà apoi o notă lui Ali„Paşa în care-i voiu arătà ţifra acestei sume, ultimul no„stru cuvânt, în chestiunea mânăstirilor; după ce, în prea„labil, mă voiu sfătuì cu ambasadorul Franţei care ne po„văţueşte să nu ne precipităm". . . . .

Suma acordată ca despăgubire s'a fixat la 150 de milioane de lei turceşti, care, vărsată de guvernul românesc la Banca Otomană din Constantinopole, puse capăt acestui conflict. Astfel, ajutat pe deoparte de Franţa, care prin reprezentantul ei la Constantinopole Marchizul de Monstier, s'a interesat mult de această cestiune; iar pe de altă parte, de bunavoinţa lui Ali-Paşa, care, a sprijinit slab de tot, pe călugării greci, a putut Negri să vadă la 1865 realizată profetizarea lui că: „Va venì timpul când fiecare va rămâne în ale sale. Călugărul venetic cu rasa, Românul băştinaş cu moşia". Chestiunea aceasta a pus capăt şi vieţii lui politice căci, după actul din noaptea de 11 Fevruarie 1866 în timp ce fostul Domnitor Cuza luà drumul exilului; Costache Negri, prietenul şi colaboratorul lui cel mai credincios, amărît

(1) Manuscrisul 794. «Academia Română».
(2) Manuscrisul 794. A. R.

de cele întâmplate luà calea sihăstriei retrăgându-se din viaţa politică. In căsuţa dela T.-Ocna, singura, ce-i mai rămăsese din averea părintească de orce „Mânjănà” pusă ipotecă spre a uşura, cu banii luaţi, multe suferinţe, o pierduse de mult. In colţul acesta, uitat, se duse Negri să-şi petreacă restul zilelor, întocmai, ca un sihastru, având cugetul împăcat că luptase şi jertfise totul, spre a da o nouă viaţă patriei lui. Pentruca să înnalţe moşia cea mare, România, pierduse moşioara lui, singura amintire dela tatăl său pe care, soarta nemiloasă, nu-i îngăduise măcar să-l cunoască bine. Faptele milostive făcute de Negri, mă duc cu gândul, la un călugăr care, întrebat odată de un cavaler, ce rămăsese uimit de simplicitatea locuinţei lui, de ce nu-şi împodobeşte păreţii; el, răspunse arătându-i doi săraci, pe care-i îngrijeà: „Imi place mai bine să îmbrac pe aceşti sărmani, decât să împodobesc pereţii camerilor mele”.

Intocmai ca şi acest călugăr, Negri, retras în modesta lui locuinţă de lângă biserica Răducanu, ajutà din puţinul ce-i mai rămăsese, pe sermanii, cari băteau la uşa lui; filozofând în linişte, departe de intrigile, de ura şi de prigonirile politicianilor fără scrupule, la nemernicia omenească; şi întărindu-se mai mult în convingerea ce-şi făcuse, că: „Oamenii de treabă în ţara noastră adesea, sunt perse- „cutaţi şi apăsaţi cu o scârboasă perseverenţă” cum spune dânsul într'o scrisoare către prietenul său Zane (1).

Sufletul lui curat şi caracterul lui leal, nu mai puteà fi părtaş la decăderea morală în care se svârcoleà ţara după 1869.

„Bucureştii — spune Alecsandri într'o scrisoare către Ne- „gri (2) — ajunsese acum un focar în care domneà o at- „mosferă de ură şi de laşitate. Drojdia demagogică îm- „prăştie balele ei peste tot, aşà că, simţi nevoe să te îm- „băezi, când eşì dela o şedinţă a Camerei”. Starea de lucruri, care a făcut pe Negri să refuze mandatul de deputat al Capitalei, oferit de guvern care-i pusese fără ştirea lui candidatura; şi cu toate insistenţele puse pe lângă dânsul, să rămână neclintit, în refuzul său. Decât să vază cu ochii, priveliştea redată în scris de Alecsandri el, preferì să ducă o viaţă de pustnic lângă malurile Trotuşului; şi să

(1) Manuscrisul 235. «Academia Română» pag. 102.
(2) » 2619. «Academia Română»

observe zilnic, cum pe viaţa lui se lăsà ca şi pe zilele „*Călugăriţei*" pe care o cântase odinioră: „O naframă înnegrită udă în lacrime de jale" căci, ochii lui au lăcrămat la sigur adeseori, văzând starea de plâns în care zăceà ţara şi mizeria în care aproape căzuse el.

Fiindcă, ce puteà fi mai dureros, mai ales pentru un suflet simţitor ca al lui; şi cum puteà oare, soarta, în ironia ei nemiloasă, să-l lovească mai crud? decât silindu-l către sfârşitul vieţei să trăiască dintr'o colecţie de monede vechi de aur, monede, pe care le adunase una câte una, fără să bănuiască sărmanul, că ele vor servì odată, să-i susţină viaţa. Comoara aceasta, pe lângă valoarea ei metalică şi numismatică aveà în ochii lui Negri farmecul elocinte al suvenirilor (1). Fiecare din ele reprezentând un colţ din lumea pe unde fusese, un incident al vieţei lui de călător, o amintire, mai mult sau mai puţin interesantă. El, atât de generos, deveneà sgârcit când erà vorba de monedele-i scumpe. Mult timp, în zilele de răstrişte, a preferit mai bine să împrumute bani plătind dobânzi mari numai să nu atingă colecţia. Şi, tocmai târziu, în ultimii ani ai vieţei, mijloacele-i devenind din ce în ce mai restrânse, se hotărî să se înfrupte dintr'ânsa.

Odată intrat pe această cale, monedele se duseră unele după altele şi când toate fură împrăştiate, când nu-i mai rămăsese decât cutioarele ce le adăpostise; sărmanul, le deschideà din când în când, le priveà, şi o lacrimă-i picà, pe pustiul ce năvălise într'ânsele. Ajuns astfel, alături cu mizerie, respinse totuşi, la 1870 cei 1.600 de galbeni trimişi de guvern ca rămăşiţă din apuntamentele ce i se mai cuveneau de pe timpul când fusese Agent diplomatic la Constantinopole spunând că: „Ţara, e destul de împovorată de datorii, ca să o mai îngreuneze şi cu daraverile lui".

Un caracter ca acesta e mai mult decât clasic; şi nu se întâlneşte decât foarte rar. Ceeace este trist, e faptul, că tocmai cu asemenea caractere, soarta găseşte să-şi arăte, ironia ei. Cu Negri, n'a putut însă să-şi continue prea mult jocul; căci, ziua de 29 Septemvrie 1876, a pus căpăt suferinţelor lui morale şi fizice.

Trei zile în urmă, sub razele palide ale soarelui de toamnă, sicriul cu corpul celui ce fusese Costache Negri,

(1) V. Alexandri «Scrisori» Vol. I. pagina 131. (Publ. Chendi-Carcalechi).

luà drumul spre mormânt. Clopetele din T.-Ocna, sunau a jale; şi ţăranii, ce veniseră să vadă pentru cea din urmă oară chipul blând al protectorului lor, rupseră cari o floare, cari o frunză din puţinele coroane depuse pe sicriu, ducându-le cu ei, să le păstreze, ca pe un odor sfânt (1).

Astfel, plecă el din lumea aceasta, pe care o definea: *„un minut între două vecinicii"* (2).

Şi dacă, pe movila de ţărână ce ascunde rămăşiţele lui pământeşti, nu s'a mai depus o floare; dacă, mult timp nici măcar, o cruce sărăcăcioasă de lemn n'a bătut-o vântul la capul acestui creştin pios; până când, o inimă nobilă (3) ca şi a lui s'a îndurat să-i ridice pe mormânt semnul acesta al creştinătăţei; dacă numele lui Costache Negri a fost aproape uitat căci, aceasta este răsplata celor ce hrănesc un ideal şi luptă pentru obşte; şi dacă tocmai după treizeci şi mai bine de ani, din iniţiativă particulară, s'a căutat să se imortalizeze în bronz chipul lui blând, aceasta pentru acei Români, cari nu-şi uită trecutul şi ştiu să păstreze cu sfiinţenie suvenirul celor ce au făcut gloria neamului, nu însemnează prea mult; căci, pentru ei imagina lui Negri, nu s'a şters nici odată; ea, fiind simbolul patriotismului luminat şi al caracterului celui mai desăvârşit.

ION B. BOBESCU

---

(1) G. I. Sion: Curierul» 1875.
(2) Scrisoare către Iosefina (26 Noemvrie 1871)
(3) Principesa Elena Cuza.

SCRISOARE

Se'ntinde pe ţărmuri: terasa,
O albă grădină de piatră
Şi'n veşnică luptă cu malul
Rasboinice valuri se-aruncă,
Dar digul le'nfruntă mânia
Şi sparge talazu'n cascadă
De perle albastre şi albe
Şi val după val se încearcă
Să lupte cu-a omului faptă.

*

Pe-o navă cu pânza cârpită
Alunec, cu gândul la tine,
Spre zarea'nnecată de ceaţă,
In port, mai străluce Cazinul,
O albă şi mândră cetate,
Iar Farul, făclie măreaţă,
Işi chiamă din larg rătăciţii
Cu ţipete lungi şi trilate.

*

Din fiece val se ridică
Spre navă acorduri ciudate,
Vibrează în aer o clipă
Şi marea, cu braţe de spumă,
Sălbatec, cântarea-şi sugrumă,
Ca alta din nou să-şi înnalţe
Şi'n cântecul veşnic al undei
Pe navă adorm matelоţii...
. . . .
Eu singur, pe bord, stau cu gândul
Departe la tine, frumoaso!

VINTILĂ V. PARASCHIVESCU

CUGETĂRILE LUI MARCU AURELIU

«CĂTRĂ SINE INSUŞI».

CARTEA III.

1.

Nu-i de ajuns, că viața se scurtează zi cu zi; adă-ţi încă aminte că, chiar de ţi-ar fi dat să trăeşti cât de mult, nu se ştie dacă mintea ta va rămânea totdeauna în stare de a înţelege adevărul, ori a se înnălţà mereu către culmea, de unde se văd bine şi cele divine şi cele umane. Căci poţi să începi a-ţi pierde minţile, măcar că respirația, nutriția, imaginaţia şi dorinţele tale rămân neturburate; pe când stăpânirea de tine, cunoştinţa deplină a tuturor datoriilor tale, putinţa de a alege momentul eşirei din viaţă şi atâtea altele, care cer o minte încercată şi întărită de mai înnainte în lupte, se sting de vreme. De aceea trebue să te grăbeşti; căci pe lângă că te apropii de moarte, dar poţi pierde de grabă şi înţelesul şi legătura lucrurilor din lume.

2.

E bine să te gândeşti că toate cele ce vin dela natură au numai prin aceasta ceva frumos, ce le stă bine. Pâinea, de pildă, când se coace crapă pe unele locuri; Ei bine, acest defect, departe de a fi neplăcut, ne atrage şi ne-o face plăcută la gust. Tot aşà crapă smochinele când dau în copt, iar măslinele capătă parcă un gust de descompunere, care le dă însă o aromă particulară. De asemenea spicele înclinate la pământ, sprîncenele leului, spuma dela gura mistreţului şi altele ca acestea sunt departe de a fi frumoase prin ele însele, dar stau bine la locul lor, dând

pretutindeni un farmec nou, ce încântă sufletul. Iată de ce, cine are dragostea de a pătrunde mai adânc înlănţuirea fenomenelor Universului, greu ar putea găsì ceva care să nu-şi aibă rostul său şi să nu-i stea bine în legătura lui armonică cu întregul. Gura mare a animalelor sălbatece trebue dar privită cu aceeaş plăcere, cu care am admira-o când ar fi opera unui pictor ori sculptor. O minte ageră poate descoperì în faţa sbârcită a unei babe ori moşneag tot atâta graţie şi frumuseţe ca şi în figura dragălaşă a unui copil. Şi-s multe de acestea; dar nu pentru ochii tuturora. Numai înţeleptului care a pătruns natura şi operele ei, îi este dat a le pătrunde.

3.

Hippocrates a vindecat multe boale; la urmă l-a învins una şi de boală a murit şi el. Haldeii au prezis moartea multora; apoi le-a venit şi lor rândul şi s'au dus, care cum le-a fost împărţit. Alexandru, Pompeiu şi Cesar, după ce de atâtea ori au ras de pe faţa pământului cetăţi întregi şi au nimicit în răsboae şiruri fără număr de călăreţi şi pedestraşi, şi-au luat şi ei odată rămas bun dela lume. Heraclit, după ce vorbise atâta despre sfârşitul lumei prin foc, a murit de hidropsie, învălit în gunoi de vite. Viermii au omorît pe Democrit şi tot un fel de viermi au ucis pe Socrates. Ce înseamnă acestea? Te-ai suit în corabie, ţi-ai împlinit drumul pe apă, ai ajuns la liman; dă-te jos! Intri pe altă lume? Zeii sunt pretutindeni; îi vei găsì şi acolo. Intri în nesimţirea deplină? Ai scăpat de suferinţe şi plăceri, ai scăpat de închisoarea acestui corp pământesc, în care te-ai sbuciumat atâta vreme, cu toată superioritatea ta. Căci tu eşti minte şi geniu; el pământ şi tină.

4.

Nu-ţi risipì puţinul de viaţă ce-ţi rămâne cu gândurile la alţii, dacă aceasta nu ajută binelui public. Căci gândindu-te

mereu, ce face cutare şi pentru ce, ce zice, ce doreşte, şi ce are de gând, tu te abaţi dela norma îndreptătoare a raţiunii tale. Căci trebue să-ţi fereşti şirul ideilor tale de dezordine şi frământare fără rost şi cu atât mai mult de tot ce e nefolositor ori imoral. Trebue să te deprinzi dar a aveà numai gânduri aşà de curate, în cât dacă te-ar întrebà cinevà fără veste: la ce te gândeşti? să poţi răspunde imediat şi cu toată sinceritatea: iată la ce! Să se vadă astfel lămurit că sentimentele tale sunt drepte şi binevoitoare, cum se cuvine unui om ce are a trăì în societate, indiferent la plăceri şi ademenirile lor, neştiind de duşmănie, de răzbunare, de bănuială ori altele ca acestea, de care să te înroşeşti, când te-ar prinde cinevà gândind la dânsele. Un om ca acesta nu numai că e mai presus de toţi, dar e totodată un preot şi un servitor al zeilor, strâns legat cu Divinitatea care îşi are templul în interiorul lui, păzindu-l nepătat de plăceri, invulnerabil la suferinţe, nepăsător la insultă, nesimţitor la răutate, erou în lupta cea mai mare, — lupta pentru înfrângerea patimilor, pătruns de simţul dreptăţii, salutând şi primind cu voe bună tot ce-i este scris şi împărţit. Un astfel de om nu se gândeşte mult şi fără o necesitate de ordin public, ce o fi zicând, ce o fi făcând or ce o fi gândind altul? El îşi îndreaptă toată energia către faptele lui, cugetă zi şi noapte la destinaţia ce i-au impus-o legile eterne ale naturei; ce-i stă în putere face frumos, ce-i vine dela soartă iea ca bun; căci fiecare are ursita lui în ţesătura fenomenelor şi nu-i dat nimănui s'o poată schimbà. El iea aminte că tot ce are raţiune e de aceeaş fire, şi că e în firea omului a iubì pe toţi semenii lui; că nu trebue să ne conducem căutând aprobarea gloatei, ci numai după modelul celor ce trăesc conform raţiunii. El vede mereu cum se poartă în casă şi afară, ziua şi noaptea şi cu cine se însoţesc cei ce nu trăesc aşà.

Cum ar puteà el dar să ţie seamă de lauda unor oameni, cari nu sunt împăcaţi cu ei înşişi?

5.

Nu face nimic cu rea voinţă, nici contra binelui comun, nici cu mândrie îngâmfată! Nu-ţi îmbrăcà ideile în figuri frumoase de stil; nu vorbì mult şi nu te apucà de multe! Fă aşà ca Zeul ce locueşte în tine să fie îndreptătorul unui bărbat adevărat, vrednic de respect şi iubitor de societate, al unui Roman şi al unui Impărat, care se stăpâneşte întâiu pe sine, gata a-şi sacrificà viaţa, fără a fi legat prin jurământ ori martori, când va auzì sunând trâmbiţa. Intr'aceasta stă independenţa ce n'are nevoe de ajutor străin, nici de liniştea şi pacea care vine dela alţii. Căci omul trebue să fie drept, nu îndreptat.

6.

Dacă în viaţa omenească tu găseşti cevà mai bun decât dreptatea, adevărul, înţelepciunea, vitejia, într'un cuvânt, decât deplina stăpânire a cugetării tale, care te îndeamnă să faci cele ce-ţi stau în putinţă, conform raţiunii şi să te supui, în cele ce sunt mai presus de tine, Soartei; dacă găseşti, zic, cevà mai bun decât toate acestea, întoarce-te cu tot sufletul într'acolo şi bucură-te de cea mai înnaltă comoară ce ţi-a fost dat, să o afli tu! Dar dacă nu găseşti nimic mai bun decât geniul ce locueşte în tine, înfrînându-ţi poftele, cercetându-ţi gândurile şi abătându-te dela ispitele simţurilor, cum zice Socrates, supunându-se zeilor şi devotându-se oamenilor, dacă toate celelalte sunt de nimic şi fără preţ pe lângă acestea, atunci aici să-ţi rămâe gândul. Căci dacă ai alunecat odată nu-ţi mai este cu putinţă să scapi şi să-ţi închini viaţa singurului bun, care este al tău într'adevăr. Şi nu-i ertat, ca un bun ca acesta, întemeiat pe raţiune şi binele general, să-l pui alăturea cu altele de natură aşà de deosebită cum este lauda mulţimei, domnia, avuţia ori plăcerile simţurilor. Toate acestea, de şi nu ţi-ar venì a crede, dacă le-ai deschis cât de puţin inima ta, te înving îndată şi al lor ră-

mâi! Alege dar, îţi zic, liber şi hotărît ce crezi mai bun şi ţine-te apoi cu tot sufletul de ce ai ales! Ascultă de raţiune şi nu da ascultare nevoilor corpului tău! Păzeşte-ţi judecata limpede, căci numai aşà poţi pătrunde toate până în fund.

7.

Să nu crezi nici odată că-ţi poate fi de folos ceea ce te-ar silì vre-odată să-ţi calci cuvântul, să-ţi pierzi onoarea, să urăşti pe cinevà, să-l bănueşti, să-l blestemi, să te prefaci în faţa lui, ori să doreşti cevà ce trebue ascuns după ziduri ori perdele. Acela care îşi respectă mintea şi geniul dintr'însul, precum şi virtutea misterioasă a acestei divinităţi intime, n'are nevoe de exclamaţii tragice, nici de gemete, nici de singurătate, nici de mulţime. El va trăì — şi aici stă cel mai mare bine — nici alergând după viaţă, dar nici fugind de ea, nepăsător dacă sufletul său va păstrà mai mult ori mai puţin învălişul corpului pământesc. Şi de-ar trebuì să plece îndată din viaţă, el se desparte tot aşà de vesel, ca şi cum ar fi vorba de o faptă ce trebue împlinită cu cinste şi demnitate. Un singur gând îl stăpâneşte totdeauna: să-şi păstreze mintea curată de orce gând nedemn de o fiinţă gânditoare şi socială.

8.

Intr'un suflet ales şi curat nu poţi nici odată găsì corupţie, pată ori prefacere. Nici soarta nu-i poate curmà viaţa neisprăvită, cum s'ar puteà zice despre un actor ce a fost răpit de pe scenă înnainte de sfârşitul rolului şi desnodământul dramei. La un om ca acesta nu căutà înjosire, nici paradă, nici atârnare, nici discordie internă; nimic de ponegrit şi nimic de ascuns de lumina zilei.

9.

Inchină-te înnaintea puterii minţii! Fereşte-te şi nu lăsà să iea naştere în tine vre-o părere nedemnă de mintea ta,

ori contrară naturii, ori raţiunii. Căci aici stă totul: să cugeţi încet şi fără pripire, să fii bun cu oamenii şi să te supui fără cârtire Zeilor.

10.

Dă toate la o parte şi ţine bine numai acestea puţine: Adu-ţi aminte că noi nu trăim decât prezentul, — o clipă neînsemnată. Trecutul l-am trăit şi *nu mai* e al nostru; viitorul *nu ni e încă* dat şi nu se ştie de vom aveà parte de el. O nimica toată e deci viaţa noastră, o nimica colţul pământesc unde trăim, o nimica gloria de după moarte, chiar orcât ar fi de mare, când te gândeşti ce scurtă e viaţa generaţiilor trecătoare ce o transmit mai departe şi cum bieţii oameni nu se cunosc nici măcar pe sine, necum oamenii morţi de atâta amar de vreme.

11.

Şi încă o regulă mai adaugă la cele de până acuma. Despre orce lucru din jurul tău fă-ţi o noţiune clară, aşà în cât să ştii bine cu ce ai a face, din ce părţi se compune, cum se cheamă fiecare şi la ce se reduce în ultimă analiză. Nimic nu este mai înnălţător de suflet decât să poţi privì pe drumul vieţii tale drept în faţă şi în lumina adevărului orce s'ar întâmplà să-ţi iasă înnainte şi să cunoşti îndată din ce lanţ de cauze face parte, de ce folos poate fi, ce valoare poate aveà faţă de totul în care se produce, ce valoare pentru om, ca cetăţean al Cetăţei Supreme în care toate celelalte sunt asemenea caselor într'un oraş. Intreabă-te: ce este, din ce părţi se compune şi cât poate durà ceea ce lucrează acum asupra minţei mele? Şi de ce virtute este nevoe în faţa acestui lucru? De blândeţe, de vitejie, de adevăr, de încredere, de simplicitate, ori de independenţă? Zi dar la toate aşà: aceasta vine dela Dumnezeu; aceasta din înlănţuirea şi combinarea determinată a împrejurărilor; din cutare conjunctură, din cutare întâmplare; aceasta este fapta unui semen al meu, din ace-

eaş specie, din aceeaş familie, din aceeaş societate ca şi mine, dar care nu ştie ce-i pentru el conform cu natura. Eu însă ştiu bine; şi de aceea trebue să mă port faţă de dânsul, cum cer legile societăţii, cu bună voinţă şi dreptate şi totodată să preţuesc, chiar lucrurile indiferente, după adevărata lor valoare.

12.

Dacă în faptele tale tu urmezi cu drag dreapta raţiune, curajos, sârguitor şi fără cea mai mică abatere, păstrându-ţi geniul tău interior în toată puritatea lui, ca şi cum ar fi să-l dai la moment înnapoi; dacă faci aceasta cu liniştea deplină a conştiinţei, că fapta ce o ai de făcut e conformă naturei şi adevărului eroic, care trebue să domnească în tot ce tu zici şi rosteşti, — atunci vei trăì o viaţă fericită. Căci nu-i pe lume nimeni să te poată împiedicà!

13.

Cum doctorii au totdeauna gata şi la îndemână aparatele şi uneltele lor, pentru a venì în ajutorul bolnavilor la orce clipă, aşà şi tu caută de ai la tine câteva principii filosofice, care să-ţi ajute a înţelege şi cele ce vin dela Zei, şi cele ce vin dela oameni şi să faci toate, până la cel mai mic lucru aşà, în cât să înţelegi îndată legătura ce le înlănţueşte într'o serie determinată. Căci nu poţi aduce la îndeplinire o faptă omenească fără a avea în vedere cele divine, şi nici invers.

14.

Lasă odată rătăcirile! Căci nu mai ai timp de citit nici amintirile tale personale, nici faptele Romanilor şi Grecilor de demult, nici culegerile din lecturi pe care le-ai strâns spre a-ţi mângâia bătrâneţele cu dânsele. Indreaptă-te dar către ţinta ta! Lasă speranţele deşarte şi, dacă ai grijă de tine, mântueşte-te până mai e încă timp.

15.

Câte înţelesuri nu au vorbele: a furà, a sămănà, a cumpărà, a se odihnì, a vedeà ce-i de făcut! Căci acesta nu se vede cu ochii, ci cu altă cevà.

16.

Corp, suflet, minte. Corpul are simţire, sufletul pasiuni, mintea principii. A primì impresii dela lucruri este dat şi vitelor. A simţì în nervii săi furia unei patimi este dat şi fiarelor şi famenilor şi unui Phalaris şi unui Nerone. A da minţei conducerea în datoriile exterioare şi formale,— o poate face şi cel ce nu crede în Zei, ca şi cel ce-şi părăseşte Patria în primejdie, ori cel ce face toate, după ce a închis uşa, să nu se vadă. Dar dacă toate acestea sunt comune acestor fiinţe, ceea ce distinge şi înnalţă pe omul de bine deasupra tuturor, este iubirea cu care el îmbrăţişează plin de mulţumire tot ce-i aduce timpul, sau i-a tors ursita. El nu-şi pângăreşte geniul său lăuntric, nici nu lasă mulţimea confusă a ideilor să-l ameţească, ci se închină umilit, împlinind legile lui Dumnezeu. Vorba lui nu calcă nici odată adevărul, nici fapta lui dreptatea. Şi dacă toţi oamenii de pe lume nu l-ar crede, că el trăeşte simplu, cu demnitate şi cu curaj, el nici nu ţine pe nimenea de rău pentru aceasta, supărându-se, nici nu se abate din calea apucată a vieţii lui, mergând spre ţintă, curat, liniştit, gata a se deslegà uşor de toate, şi deplin împăcat cu soarta ce i-a fost hărăzită.

C. FEDELEŞ

GHEORGHE ASACHI

— Incercare Biografică —

(Urmare)

Cel dintâiu examen al gimnaziului Vasilian avù loc al 19 Fevruarie 1829, în prezența Mitropolitului și a eforilor. La acest examen Aga Asachi citì (1) un sonet ocazional «făcut într'adins pentru această întâmplare, plin de idei poeticești foarte frumoase carele s'a văzut și pe aici tipărit».

Indată însă după acest semn de reînviere culturală, isbucnì ciuma care puse stavilă ori cărui avânt până în primăvara anului 1830. De altminteri, Asachi care erà la București, în comisia de redactare a regulamentului organic, se întoarse cu M. Sturza și Iordache Catargiu, abia la 7 aprilie 1830. Câtevà zile după aceia — la 13 Aprilie — direcția învățăturilor publice vestià deschiderea școalelor dela Trei-Ierarhi pentru ziua de 1 Maiu 1830 (2). O altă înștiințare din 22 Aprilie a lui Asachi ne dă un program analitic al cursurilor pe acest an, amintind și de un curs în limba română de știința dreptului românesc. (3)

Atât apucă să facă Asachi, și îl și vedem plecând cu Mihaiu Sturza la Petersburg, la 13 Maiu, de unde aveà să se întoarcă singur, la 21 Noemvrie 1830.

In răstimpul anului 1830—31, școala dela Trei-Ierarhi cuprindeà un curs elementar pentru citire, scriere și socoteală (având ca profesori pe Teodor Verescu și I. Nanu); un curs normal, după cum se numeau celelalte clase primare (având ca profesori pe Ion Silvan Sachelarie și Gheorghe Filipescu);

---

(1) O dare de seamă în *Curierul românesc*, No. 2 din 12 Aprilie 1829. *Curierul* afirmă că la acest gimnaziu urmează 300 de elevi.

Un istoric al începutului acestei școli în *Albina*, 30 Ian. 1830, în care se spune că asupra examenelor din Iulie 1828 și din 20 Febr. 1829 au scris și «gazeta oficială de Petresburg, asemenea gazetele franțuzești și cele ale Germaniei».

(2) *Albina*, No. 27.

(3) *Albina*, No. 33 din 4 Maiu 1830.

și deocamdată numai un clas gimnazial (având ca profesori pe Economul Constantin, G. Săulescu, Vasile Fabian și G. Filipescu). Se mai adăugă ca cursuri complimentare, cursul de drept românesc al lui Chr. Flechtenmacher, un curs de l. franceză predat de Etienne Marius Mouton, un curs de l. elinească predat de căminarul Gheorghe și un curs de l. rusească predat de Vasile Peltichi. In Septemvrie 1830 epitropia mai adăugă și curs de l. germană predat de Samuel Botezatu, Român bucovinean. In Ianuarie 1831, prin stăruința lui Asachi, harpistul Paulicec fu însărcinat cu un curs de muzică vocală, așa că la împărțirea premiilor dela 1 Iunie 1831 corul școalei cântă imnul ocazional scris de G. Asachi, pe aria din opera *Moise* a lui Rossini (1).

In anul următor școalele intrară sub regimul nou al Regulamentului organic, care desigur erà un progres față de trecut.

In acest *Regulament* găsim în adevăr prevăzute măsuri salutare pentru bunul mers al instrucției publice, dintre care unele, ce e drept, rămaseră ca niște desiderate. Astfel în art. 42 se prevăd școli de ambe-sexe în fiecare reședință de județ, precum și un institut superior de fete în Capitală. Tot în Regulament se recunoaște limba română ca limba statului, a bisericei, a justiției, se mai recunoaște apoi și dreptul celor ce au certificate dela școli de a ocupà funcții publice, după cum se recunoștea și în hrisovul lui Grigore Ghica cași în hrisovul din 1828 al lui Ioan Sandu Sturza.

Prin articolul 419 se întărește actul de donație al lui Vasile Lupul, și fiindcă la Trei-Ierarchi nu e un local încăpător, se hotărăște ca să rămână acolo numai școala normală. Gimnaziul urmà să se mute la Golia în clădirea de curând ridicată. Se făgăduește de asemenea înființarea unei Academii.

Partea de conlucrare a lui Asachi în elaborarea acestui Regulament nu se poate, firește, tăgăduì.

In acest an, gimnaziul Vasilian primește prin urmare un mai mare imbold. (2)

---

(1) Asupra acestui examen cf. suplementul la *Albina*, No. 18 din 4 Iunie 1831. Se dă cuvântarea vornicului M. Sturza, în calitate de epitrop, și imnul lui Asachi.

(2) Diferite măsuri de ordin secundar luate de Asachi cu privire la Gimnaziul Vasilian in Urechia, *op. cit.*, I. p. 206. Asupra examenulu din Fevr. 1832, *Albina*, No. 13 din 14 Fevr. 1832; asupra examenului din Iulie, *Albina*, No. 54 și 57. In urma acestui examen Mihai Sturza dădù câte 1000 lei ca premiu la trei școlari, în trei ani. Urechia, *op. cit.* IV, p. 336.

Articolul 423 din *Regulamentul organic* cereà întemeerea unui colegiu, în care să fie crescuţi pe socoteala epitropiei şcoalelor 100 de copii, fii şi orfanii de funcţionari ai statului. Asachi primì deocamdată 20 de «alievi», cei mai mulţi fii de boeri, cum cereà *Regulamentul* (Teodor Balş, Alecu Mavrocordat, Iancu Alecsandri, etc.) pe lângă care, din îndem propriu, mai admise şi alţi câţiva «stipendişti» din clasele de jos, ce aveau să-şi facă un nume (Anastasie Fătu, Dimitrie Gusti, Alecu Costinescu etc.) Aceşti «stipendişti» fură primiţi numai în urma unui examen.

Asupra mersului şcoalelor de până acum, Asachi publică un articol în *Albina* întitulat *„Statistica învăţăturilor publice în Moldova“* (1) din care iese că în şcoala începătoare după metoda lui Lancastru au urmat 411 de şcolari; în clasul Normei, 166 şcolari, în clasul gimnazial, 103. Numărul stipendiştilor e de 25; iar numărul şcolarilor din anul curent e de 227. Numărul total al şcolarilor ce au trecut prin şcolile dela Trei-Ierarchi, dela 1828, e de 680.

Regulamentul organic prevedeà şi înfiinţarea la Iaşi a unei Academii mai înalte. Asachi se puse deci să lucreze pentru înfăptuirea acestei făgăduinţi. Printr'o publicaţie din 18 Fevruarie 1832 a Epitropiei se căutà cinci profesori pentru viitoarea Academie, şi anume de : filosofie, de teoria matematicilor, de matematici aplicate, de economie rurală, şi de limbă şi literatură franceză (2).

Totodată se întocmì şi statutul instrucţiei publice care fusese prevăzut încă din Regulament (3): prin acest statut se reglementează îndatoririle epitropiei, ale referendarului şcoalelor, şi alte multe dispoziţii interne ale şcoalelor ; se enumeră şcolile existente şi se făgădueşte zidirea unei Academii cu un comitet Academic compus din profesorii Academiei. Pe lângă Academie se va alipì un institut pentru o sută de copii de impiegaţi şi o casă de educaţie pentru fete. După înfiinţarea Academiei, gimnaziul Vasilian urmà să rămână numai ca o şcoală elementară. Se da şi programul amănunţit

---

(1) No. 14 din 18 Fevr. 1832.

(2) Urechia, *op. cit.* I. p. 211. Publicaţia e iscălită de Veniamin, Vornicul C. Mavrocordat, Vel. Vistierul M. Sturza şi ca referendar Aga G. Asachi.

(3) Acest *Reglement de l'instruction publique en Moldavie,* republicat de V. A. Urechia, *op. cit.* IV, p. 337.

al acestei școli. Pe lângă școala dela Trei-Ierarhi se orânduește un internat provizoriu, în care se primesc două feluri de bursieri: 21 feciori de impiegați ce vor locuì în catul de sus, și 40 de orfani sau fii de părinți săraci în catul de jos. Primirea lor se face prin concurs; primirea fiilor de funcționari se face prin tragere la sorț (1).

La 23 Decemvrie 1832 se înjghebă și comitetul academic, compunându-se din: referendarul G. Asachi ca președinte și din Chr. Flechtenmacher, G. Săulescu, V. Fabian și profesorul din clasul normal, Iconomu Constantin Ion.

Pentru acest comitet, Asachi pregătește proectul unui regulament scolastic, ce intră în discuția comitetului încă dela 12 Ianuarie 1833; cel din urmă jurnal al acestui comitet e din 11 Martie; iar jurnalul de încheiere al Epitropiei e din 15 (2).

In 1834, înainte de a se fi isprăvit clădirea Academiei, se începù chiar în gimnaziul Vasilian cursul anului întâiu de filozofie după sistemele întrebuințate de alte academii, și anume: logică, algebră și istoria universală rezonată (3). Iar d-rul Cihac, cu învoirea epitropiei, deschise un curs de istorie naturală (4).

La 1 Maiu, epitropia aduse pe Tholhausen, din Francfort pe Main, cu scop de a reorganiză internatul. (5).

In acest an se poate înfăptuì planul făçut încă din August 1833, de a se trimete bursieri în străinătate. Prin jurnalul epitropiei din 10 Maiu 1834, sunt trimiși următorii tineri: T. Stamate, Anton Velini, A. Costinescu, C. Zefirescu. A. Fătu și Leon Filipescu care se duc la Viena, unde sunt puși sub privegherea lui C. Popp. (6).

Conform *Regulamentului organic,* tot acum se mai creeză la Iași și o școală pentru educația fetelor, în urma anaforalei din 14 Sept. 1834, a lui Veniamin și Asachi, întărită de M. Sturza prin rezoluția din 5 Oct. 1834. (7).

---

(1) Lista populației internatului se poate vedeà dintr'o publicație a Epitropiei retipărită de V. A. Urechia, *op. cit.* IV. p. 342.

(2) Jurnalele s'au tipărit în Urechia, *op. cit.* I. p. 227.

(3) *Albina,* p. 374. idem Urechia *op. cit.* I, p. 266.

(4) Urechia, *op. cit.* I. 266.

(5) Urechia, *op. cit.* I. 267.

(6) Acest jurnal iscălit de Veniamin și Vornicul Asachi, e tipărit de Urechia, *op. cit,* I. p. 268 unde se dau și alte multe amănunte asupra acestor bursieri.

(7) Urechia, *op. cit.* I, 271 publică și regulamentul acestei școli.

Școala fu orânduită la mânăstirea Dancului. Se prevăzură trei ani de studiu, de fapt fură însă patru. Tendința școalei erà curat profesională. Intâiul examen a avut loc în Maiu 1835, numărul elevilor fiind de 72.

In acest timp pregătirile pentru deschiderea Academiei nu contineau și în discursul său către Domn, din 1 Ianuarie 1835, Asachi aminteşte nevoia de a se deschide mai repede această înaltă școală prevăzută prin *Regulamentul organic*.

Epitropia, desigur prin pana lui Asachi, pregătì în cursul anului un Regulament special al școalelor (2), a cărui prefață e o parafrasă a prefeței Regulamentului din Muntenia.

Prin acest regulament școalele sunt împărțite în ordinare și extraordinare.

La rândul lor școalele ordinare se împart în:

a) începătoare ca școala lancastrică de un an și școala normală de doi ani;

b) gimnaziu cu două clase pregătitoare și două umanioare, după care vine cursul filosoficesc, pentru cei ce au terminat cei patru ani;

c) Academia cu trei facultăți: filozofică, juridică, teologică și două cursuri extraordinare: geometrico-practic și cursul economiei.

Şcoalele extraordinare numără: școala reală, institutul tehnic, cursurile filologice ale limbilor elenă, franceză, germană, rusiană, italiană; cursul frumoaselor meșteșuguri: desenul de arhitectură și geometrie, cum și desenul de figuri istorice.

Urmează apoi toate dispozițiile de amănunt privitoare la școli, la internat, la cărți, la chipul de formare și pregătire a profesorilor și chiar la stema Academiei «în cer albastru un luceafăr de argint, având în mijloc pe Sfântul Duh ca porumbel, iar la margine cuvintele «Academia Mihăileană 1834».

Inaugurarea Academiei se făcu la 16 Iunie 1835 (2). Asachi

---

(1) *Regulamentul școalelor publice din Principatul Moldovei, sub au piciile Prea Inaltului Domn Mihail Grigoriu Sturdza Voevod. întocmit de Epitropia învățăturilor publice* — Iași, 1835. Originalul se află în Bibl. Univ. din Iași. E publicat în Urechia, *op. cit.* IV, p. 389. Anaforaua Epitropiei prin care se recomandă acest regulament, Urechia, *op. cit.* I, p. 286.

(2) Asupra inaugurării: *Albina*, No. 48 și 49 (20 și 23 Iunie 1835). Se dă *in extens* cuvântarea Domnului și a lui G. Asachi. Regulamentul prevedeà deschiderea Academiei la Golia; s'a instalat totuș în casele

ţinù cu acest prilej o cuvântare, expunând mai ales progresele înfăptuite în învăţământ dela 1828 încoace; 3420 de elevi s'au împărtăşit dela binefacerile şcoalelor din Iaşi şi a celor 6 şcoli ţinutale înfiinţate prin Regulamentul organic.

Nefiind încă elevi pregătiţi pentru clasele umanioare, comitetul Academiei, prin jurnalul din 17 Iunie 1835, decise ţinerea unor cursuri de vacanţă, pregătitoare, cu două clase «în care se vor împărţì după a lor putere elevii institutului şi cei noui externi şcolari spre a învăţà gramatica română, limba latină, geografia, aritmetica, catechismul şi caligrafia». Prin jurnalul din 28 Octomvrie 1835, comitetul Academiei (1) alege 21 şcolari mai buni din clasa II pentru a formà cu ei clasa I de umanioare. Pe lângă Academie se alipeşte un internat pentru fii de boieri şi de funcţionari, — pe când fii de negustori şi bursieri continuară a stà în internatul redus acum dela Trei-Ierarhi, conduşi fiind de pedagogi la cursurile dela Academie.

In anul următor 1836, prinde a se simţì o adiere de ostilitate împotriva noului aşezământ de cultură. Această mişcare acoperită încă plecà chiar de la Mihai Sturza care, începând să se îngrijească de avântul ideilor naţionale, urzì un adevărat complot împotriva limbei române. Şi anume doi din membrii comitetului academic (de curând introduşi) Crassan şi Repey, făcură un proect de reformă prin care voiau ca limba de predare a cursurilor în Academie să fie limba franceză. Ceilalţi membri ai comitetului (Săulescu, Asachi, Singurov, şi Flechtenmacher) se impotriviră însă (raportul din 28 Iunie 1836).

Primejdia fu înlăturată deocamdată, dar Sturza introduse pe lângă comitet un procuror al şcoalelor, pe Costin Veissa, cu ţinta de a controlà actele comitetului şi ale referendarului. Fostul protector al şcoalelor naţionale începe de acum înainte să se arate ca o unealtă mlădioasă în mâinele Rusiei. Printr'un ofis din 2 Noemvrie 1836, (2) Sturza pune în vedere Epitropiei între altele să cerceteze dacă profesorii Academiei răspund menirii lor şi îşi exprimă dorinţa ca limba franceză, mai bogată, să se substitue limbei române.

Spătarului Petrache Cazimir în urma anaforalei Epitropiei. (Urechia, op. cit. IV. p. 425). Actul de fundaţie e reprodus în C. Erbiceanu şi A. D. Xenopol, *Serbarea şcolară.*

(1) Comitetul erà compus din G. Asachi, G. Săulescu, V. Fabian, Major Singuroff.

(2) Urechia, *op. cit.* I. 325.

Acest ofis domnesc fu înaintat de Epitropie Comitetului Academiei care răspunse Epitropiei printr'o foarte lungă și interesantă întâmpinare [29 Noemvrie 1836] (1). Comitetul constată bunul mers al Academiei, și, sprijinindu-se pe Regulamentul organic [cap. IX. § 357], se declară cu energie pentru păstrarea limbei române în predarea tuturor materiilor. Această întâmpinare e plină de cele mai frumoase și mai nobile sentimente; ea face cinste celor ce au iscălit-o.

Lupta în jurul limbei naționale în școli avea să continue și în 1837. Prin jurnalul din 19 Martie, Epitropia se dădu de partea comitetului academic, opinând la păstrarea limbei române, și pentru înlăturarea oricărei obiecții caută să îmbunătățească corpul didactic pe care Vodă îl învinuise ca incapabil; dispuse deci să se cheme doctorul Petre Câmpeanu, să se întoarcă bursierii de la Viena, să se aducă un nou profesor de l. și literatura franceză, alese o comisiune pentru compunerea, traducerea și revizuirea cărților didactice și a unui lexicon românesc (2).

Și, în adevăr, câțiva profesori buni se adăugară la corpul didactic al Academiei ca: P. Câmpeanu, doctorul Cihac. A. Costinescu, I. Ionescu, doctorul Maisonabe, St. André etc. Rector al Academiei e numit Maisonabe, censor al Studiilor e Câmpeanu.

In anul următor înrâurirea rusească crește și mai mult. Profesorul Maisonabe, suspect prin ideile lui liberale, e silit să plece din țară.

Se numește de asemenea o comisie compusă din comitetul academic pe lângă care se adaugă doctorii Cuciureanu și Cihac pentru a întocmì un plan de reorganizare a școalelor. Raportul acestei comisii, din 23 Aprilie 1838, nu e iscălit de Asachi și de fapt e o critică a programelor de până acum, întocmite de Asachi. Abia în Octomvrie epitropia supuse Domnului o nouă reformă a școalelor, care însă nu e întărită de iscălitura lui Vodă. Asachi publică la 3 Iulie o broșură întitulată „*Relațiunea istorică asupra școalelor Moldovei*" în care face bilanțul școalelor pe răstimpul de zece ani.

Lucrurile rămân pe loc până în 1843, când se pregătește

---

(1) Iscălită de Flechtenmacher, Asachi, Singuroff, Bojinca, Săulescu, e reprodusă de Ureche, *op. cit.* p. 327.

(2) Anaforaua Epitropiei către Domn e reprodusă în Urechia, *op. cit.* I. p. 326, e iscălită de Veniamin, Canta, Logofl Ghica, și Asachi. Sturza aprobă această anafora.

o nouă reformă a învățământului, la care conlucrează și consulul prusac Neugebauer. In urma mai multor ședințe ținut de Epitropie si comitet, se elaborează un regulament care după ce sufere observările Domnului, ale lui Neugebauer, și ale Referendarului, e trimes din nou la Comitet pentru redactarea definitivă [adresa No. 402 din 11 Iulie 1843].

Tendența acestui proect e reacționară; sunt mai ales de relevat două puncte, și anume:

a) «Dovedindu-se din cercare că mulți din elevi din afară a Academiei sunt fii a părinților nevoe, și, cari nu au chipuri de a întâmpină a lor ținere, asemenea copii nu vor fi volnici a urmà decât numai acele două clasuri a ghimnaziei, unde ei vor învățà a cetì și a scrie în a lor maică limbă acele 4 speții de aritmetică, cathechism și principiile moralului.»

Ceia ce însemnà înlăturarea copiilor săraci dela binefacerile culturei; pentru ei școalele primare erau îndestulătoare. E drept însă că aliniatul următor aduceà o oarecare îndulcire.

«Ocârmuirea va aveà drit de a alege dintre elevii a stării celor neavuți, pre acei cari se vor deosebì prin a lor alese talenturi, pre care îi va crește pe cheltuiala Statului, spre a-i face vrednici a fi în viitorime în slujba deosebitelor ramuri a învățăturilor publice.»

Al doilea punct e îndreptat împotriva limbei romîne:

b) «Deși limba românească s'au primit a fi limba fundamentală în învățăturile Academiei, dar cercarea a dovedit că spre a înlesnì elevilor folositoare mijloace de îndeletnicire, neapărat este a se paradosì în toate zilele limba franceză; spre acest scop, în numărul pedagogilor se vor primi doi străini, cari vor ghimnasì pe elevi, întru învățare mathemelor de toate zilele, ce vor fi primit în limb. franceză și cea germană.»

Acest jurnal e publicat *in-extenso* de Urechia, împreună chiar cu niște note marginale scrise probabil de Asachi; în ele bătrânul istoric vede lupta lui Asachi împotriva reacțiunii. Mie nu mi se pare într'atît; in ele văd mai ales dorința lui Asachi de a dovedi că toate noile dispoziții pleacă din spiritul Regulamentului scolastic, al cărui autor erà.

In 1845 Referendarul Gh. Asachi publică o nouă broșură asupra mersului educației sub titlul «*Exposiția stărei învățăturilor publice în Moldova*» în care pe lângă un istoric al școalelor, atât de obișnuit sub pana lui Asachi, se mai aflà și un proect de reformă, cu gândul de a întâmpinà reformele ce stăteau oarecum în aer.

In adevăr în luna Ianuarie a acestui an Obșteasca Adu-

nare numì o comisie compusă din Vornicul Balș, Vornicul Sturza, Beldiman, C. Negruzzi și Vornicul A. Sturza cu însărcinarea de a cercetà pricina *neprogresului* școalelor.

Comisia se adresă firește Epitropiei, cerându-i lămuriri și îndrumări pentru viitor. Epitropia nu'și prea grăbì răspunsul, cunoscând bine de altminteri intențiile oarecum dușmănoase ale comisiei; într'un târziu îi trimise programele si toate elementele mai mult de ordin statistic, regulamente, bugete.

Abià la 6 Martie Epitropia răspunse comisiei la întrebarea de căpetenie: pricinele neprogresului școalelor, care ar fi în faptul că «după toată stăruirea Epitropiei, potrivit cu hotărârea Inaltului Domn, nu s'au putut aduce încă în de-obște condiția care să îndatorească la învățătură regulată pe fiecare tânăr doritor de a intrà în vre-o slujbă a Statului. Cu toate astea, Epitropia ia în linie generală apărarea școalelor, arătând că chipul lor de organizație e adoptat după organizația școalelor apusane, și că rezultatele, cu toate lipsurile, sunt încă apreciabile. Lupta acum se declară pe față ntre comisie și epitropie. Comisia văzând că nu se poate înțelege cu Epitropia începù a se adresà individual pe la profesorii din comitetul academic, cerându-le părerea asupra îmbunătățirilor ce sunt de făcut. Aflând epitropia de acest demers, invită pe profesori să-și comunice mai întâiu părerile Epitropiei, care în urmă le va da curs. Mai mult decât atât, Epitropia se adresă direct către Obșteasca Adunare plângându-se împotriva comisiei care, în loc de a vizità școalele, culesese numai părerile unora din profesori, ce atingeau direcția învățăturilor.

Epitropia nu se poate deci unì cu vederile comisiei prezentate adunării; de altminteri, comisia se mărginește în raportul său numai la critica școalelor fără să facă vreo propunere de îndreptare. Asachi înaintă adunărei, după cum înaintase și comisiei, lucrarea sa *„Cvestia învățăturii“* în care făceà aluzie la înrâurirea obscurantistă a unor din boeri, care «deprinși a considerà dregătoriile aducătoare de câștig ca o clironomie priveligiată a familiilor mari, erau departe de a incuviințà un sistem de învățătură publică, care îndănuià fără deosebire cu toate acele cunoștințe pe acei avuți ca și pe cei săraci, și de cari acești din urmă deseori se folosiau mai mult; de aceea s'au și insuflat neîncredere în țintirea acestui sistem».

Din aceste rânduri se vede lupta lui Asachi împotriva reac-

ţionarilor ce voiu să limiteze beneficiile culturii numai la o clasă socială.

In acest răstimp îşi prezintă şi comisia raportul său în care ajungeà la următoarele încheieri, în ceia ce priveşte scăderile învăţământului. Pricinile sunt:

1. Nepăzirea unei statornice bine organizate sisteme a învăţăturei, măcar pe un timp de 12 ani. Desele reforme mai ales în facultăţi au fost de mare împiedicare.

2. Neimformare de şcoale începătoare mai înainte de crearea colegiului.

Iar mai apoi, publicând şi un *„Proect pentru reorganizarea învăţăturilor“*, comisia îşi dădu pe faţă adevăratele sale intenţii conservatoare «dregătoriile publice n'ar putea fi încredinţate decât la oamenii cu oare care stare, pe când cealaltă parte a cetăţenilor se dedă la îndeletnicirele negoţului şi meşteşugurilor şi a lucrării pământului de unde ar urmà, că dacă am da tot acea învăţătură treptelor societăţii care se găsesc în împrejurări deosebite, ar fi tot aşa precum de a supune la una şi aceiaşi hrană vietăţi de soiuri deosebite».

Alte observaţii de amănunt veneau apoi cu vădita tendenţă de a lovì în Asachi.

Adunarea cerù dela Vodă ca amintita comisie să dureze mai departe, numind în ea şi pe Beizedea Grigore Sturza, ceea ce domnul întărì.

Rând pe rând Sturza numì ca epitropi pe Beizedea N. Şuţu, Aga Lascăr Rosetti şi în locul demisionatului Vornic Balş pe Beizedea Grigore. Comisia rânduită de adunare nu se mai puteà aduna; fel de fel de piedeci îi amânau reunirea, care se înfăptuì în sfârşit spre finele lui Oct. 1845. In loc însă să lucreze, ea intră din nou în neînţelegeri cu Epitropia.

La sfârşitul anului Epitropia înaintează un referat către comisie, de un cuprins reacţionar. V. A Urechia crede că Asachi n'ar fi avut nici o parte la elaborarea acestui referat care arată între altele că scopul şcoalelor trebue să fie câştigarea cunoştinţelor elementare şi nu a ştiinţelor înalte. Pentru cei săraci, Epitropia cere înfiinţarea de şcoale *reale*, «cari vor ţinti către lăţirea cunoştinţei industriele, comerciale şi agricole». Totodată mai cere şi întemeiarea de şcoli la sate; cât despre învăţământul superior, organizarea lui trebue amânată pe mai târziu. Dealtminteri, limba naţională nici nu are toată înmlădierea pentru învăţământul academic.

In 1847 Domnitorul M. Sturza redeschise chestia limbii na-

ționale. Tendența reacțiunei era distrugerea întregului învățămînt secundar. Academia fusese redusă numai la două clase cu îndreptare mai mult spre realism decît spre clasicism. In schimb se întemeiase un liceu francez sub direcția lui Malgouverné, pentru fii de boeri ; acest liceu se instala pe urmă chiar în aripa Academiei unde era internatul...

Revoluția dela 1848 concretiză în chip vădit starea spiritului public față de măsurele reacționare ale domnitorului. M. Sturza crezù că preintîmpină nemulțumirea obștească, proclamând de obligatoare introducerea unui curs de gramatică romînă, în clasele superioare ale Institutului francez (6 Fevr. 1848).

Reacțiunea care distrusese Academia Mihaileană aveà să distrugă de fapt și Seminariul de la Socola, prin mijlocirea nevrednicului mitropolit Meletie.

Ne oprim aci cu istoricul școalelor în Moldova, de oarece aci se oprește și rolul lui Asachi în propășirea lor.

In adevăr, la 20 August 1849 bătrânul apostol se retrase din postul de referendar al școalelor. Grigore Ghica îi primì demisia la 3 Sept, recunoscându i meritele și serviciile aduse cauzei învățământului public în Moldova.

E. LOVINESCU.

FAPTE, RECENZII, REVISTE.

1. FAPTE.

BIOLOGIE. *Viața și microbii.* Se știe că aproape toate viețuitoarele au în intestinul lor o bogată floră microbiană.

Incă dela primele descoperiri asupra microbilor se pusese întrebarea dacă această simbioză constitue o condiție sine qua non pentru vieață sau dacă poate fi viață și fără microbi.

Din lămurirea acestei probleme foarte interesante s'ar putea deduce mai egzact rolul față de organismul nostru al nenumăratelor specii de microbi ce populează intestinul. Problema mai trebuia cercetată cu atât mai mult cu cât autori ca Pasteur susțineau — teoreticește — că individul cu flora sa intestinală coexistau dela origine și că astfel s'a stabilit «o adaptare naturală perfectă fără de care viața ar fi cu neputință».

Cercetări noi se impuneau. Indemnul fu dat mai cu seamă de când Metchnicoff și cu alții au constatat, că chiar în mod firesc sunt unele nevertebrate -- scorpioni, omizi, unii viermi și unele larve ș. a. — care viețuesc cu totul lipsite de microbi. Era o excepție dela cele ce credea Pasteur, trebuiau însă exemple din lumea vertebratelor, mai ales a pasărilor sau mamiferelor, a căror floră intestinală e foarte bogată în microbi. In acest sens au fost făcute experiențe de Cahendy, al căror rezultat, după 3 ani de cercetări, l-a publicat de curând în Analele Institutului Pasteur.

«Din acest studiu reese că vieața fără microbi este posibilă pentru găină, care normal are o bogată floră microbiană și că această viață aseptică nu aduce după sine nici o vătămare organismului.»

Rolul de suplinire a sucurilor digestive ce se atribuia microbilor în primele săptămâni, când glandele nu sunt bine desvoltate, a fost arătat că e nul, de oarece puii au trecut, fără să sufere, această perioadă.

S'a constatat însă, că în excremente se găseau mai multe substanțe neutilizate, de unde și consumarea lor de către pasări, în cantitate mai mare. Se pare că microbii ar avea întru câtva -- la pasări cel puțin — un rol efectiv în transformarea și absorbția alimentelor.

Dacă animalele de experiență — puii de găină — sunt apoi lăsați în mediul obișnuit, în mai puțin de 24 de ore conținutul intestinului este

cotropit de microbi şi — fapt important — puii continuau să crească şi să ouă ca şi când dela început ar fi fost lăsaţi în condiţiile normale.

De acì «o probă că prepararea în lupta contra microbilor nu este rezultatul unei achiziţii individuale ci ereditară».

Se vede dar că cercetările de laborator, întreprinse la vertebrate şi dintre acele cu flora intestinală bogată, au confirmat faptele observate în natură la unele nevertebrate. Se poate generaliză oare la toate vertebratele înlăturându-se astfel credinţa de până acum? De şi unii par a o afirma, de sigur, cu toată greutatea technicei, şi alte experienţe cu manifere se impun. I. I. N.

FIZIOLOGIE: *Un procedeu pentru a spori capacitatea de muncă a minţii.* In urma cercetărilor făcute spre a stabilì natura ostenelii fizice şi mintale, de către profesorul W. Weichardt, dela Unversitatea din Erlangen, s'a ajuns să se constate, ca rezultat al oboselei, «existenţa unui produs tocsic din desfacerea albuminei». Acest produs, numit *Kenotoxina*, a fost după aceea preparat pe cale artificială şi anihilat printr'un anticorp specific. «Kenotoxina, injectată sub pielea animalelor in cantităţi mici, produce o scădere a temperaturei». Cu toate acestea, dacă aceleaşi animale au fost tratate cu antikenotoxină, ele îşi păstrează buna dispoziţe şi respiraţia lor nu se slăbeşte.

Profesorul F. Lorentz *(verhandlungen des XI lahresversammlung des Deutschen Vereines für Schulgesundheitspflege,* Berlin, 1912), după ce a experimentat asupra-şi acest procedeu, l-a întrebuinţat şi la o clasă pe care o dirijà. Spre a se putea constatà diminuarea capacităţii mintale, el a făcut încercări în care nu se intrebuinţà kenotoxina. Rezultatul a fost următorul: «Pe când exerciţiile iniţiale (acele făcute înnaintea orelor de lecţii) se isprăvesc de 3 elevi în 5 minute, de 33 elevi în 8 minute şi de 16 în 10 minute, exerciile dela sfârşitul clasei sunt terminate de 1 elev în 5 minute, de 26 în 8 şi de 23 în zece».

Când însă la aceste din urmă exerciţii se întrebuinţează antikenotoxina (vaporizată în sală) se constată că 3 elevi isprăvesc lucrul în 3 minute, 31 în 4 şi unul numai, în 10. Această ameliorare mintală se mai constată şi prin reducerea numărului erorilor şi a, corecturilor făcute de elevi în cuprinsul lucrărilor. (Revue generale des Sciences, 30 Aprilie). C.

HIGIENA. — *Rolul apei în timpul mesei.* Biologii americani *Mattil* şi *Hawk* din Chicago au supus unei cercetări decizive problema, atât de obişnuit pusă, dacă este folositor sau nu să se consume apă în timpul mesei. Cu materialul pe care laboratoriile americane îl pun la dispoziţia unor astfel de cercetări de chimie fiziologică, autorii americani în rezultate publicate de curând, par a fi rezolvat definitiv această problemă, asupra căreia până în cele din urmă medici şi fiziologişti nu

erau deacord, de oarece unii propuneau întrebuinţarea apei în cursul mesei, alţii o condamnau, susţinând că «este mai mult o obişnuinţă decât o necesitate». Experienţele ştiinţifice ale celor 2 autori arată că ingerarea la masă a unei cantităţi de apă chiar mare — 1 litru — este foarte *necesară*, de oarece alimentele — fie grăsimi, amidon sau albumine — sunt mai complet şi mai bine absorbite de organism.

I.

MEDICINĂ. *Auto-intoxicaţia alimentară.* In legătură cu hipoteza atât de cunoscută în lumea ştiinţifică şi susţinută cu atâta convingere de Metchnikoff, cum că bătrâneţea s'ar datorì în mare parte otrăvurilor născute în intestin, savantul biolog a căutat prin noi experienţe, împreună cu Vollman, un mijloc de înlăturare a acestor otrăvuri. Cum cea mai mare parte din aceste otrăvuri absorbite în intestin se datoreşte acţiunei unor microbi din intestinul gros asupra substanţelor albuminoide, mijlocul urmărit de cei doi autori erà să «transforme flora intestinală într'o floră inofensivă».

Spre realizarea acestui scop au întrebuinţat culturile unui microb care în prezenţa substanţelor amidonoase se desvoltă foarte bine, transformând amidonul în zahăr şi împiedică efectul celorlalţi microbi — lupta pentru existenţă — asupra substanţelor albuminoide şi astfel substanţele toxice rezultate — indol — scatol ş. a. sunt reduse la minim şi deci şi absorbţia acestora în sânge este foarte mult scăzută.

Experienţele făcute pe animale şi oameni printr'un regim apropriat, plus cultura de microbi, au corespuns în totul aşteptărilor celor doi cercetători. I. I. N.

PEDAGOGIE: *Congres de educaţie.* In luna August, dela 22 până la 27 st. n. se va ţine la Haga al doilea «congres internaţional de educaţie morală». Cel dintâi congres de acest fel a avut loc în anul 1908, la Londra. Scopul urmărit de congresişti e de a se pune în discuţie toate părerile temeinic susţinute şi dela care s'ar putea inspirà educatorii. De pildă comitetul francez, declară următoarele: «Noi voim ca toate doctrinele şi toate credinţele, filosofice sau religioase, să se întâlnească în delegaţia franceză dela Haga. Voim să dovedim altora şi să ne dovedim nouă înşine că, oricare ar fi deosebirea de idei, suntem în stare a ne unì într'un reciproc respect, într'o comună iubire a copilului, într'o deopotrivă grijă a viitorului moral al omenirei.»

(*Revue Bleue,* 6 Iulie) C.

2. RECENZII.

LEO CLARETIE. *La Roumanie intellectuelle contemporaine*, Paris 1912.
«Iată cum şi prin ce bogată falangă e reprezentată poezia română

contemporană. d-l *Anghel* are amploarea şi o mare puritate de formă în culegerile sale poetice ... El e poetul delicat al parfumurilor, al florilor şi al visului. A scris împreună cu prietenul său St. O. Iosif faimosul *Caleidoscopul lui Mirea. Arghezzi* are îndrăsneala tinereţii. Transilvăneanul Popovici-Bănăţanu are căldură. *Ion Bârseanul* e liric. *Becescu* amestecă visurile cu lăcrămile. *Beldiceanu* e cântăreţul melancolic al doinelor. Prinţesa *V. Bibescu* a adus din Persia viziuni în proză de o poezie subtilă. *Ion Borcia*, traducătorul Ifigeniei lui Goethe, n'a cules încă la un loc poeziile răspândite în reviste ... *Stefan Braborescu* nu e fără interes. *Alice Călugăru*, poeta stelelor, e încă tânără; *Viorelele* sale promit.

Mihail Canianu e un aed popular şi pitoresc "... Iar d-l Léo Claretie pare a fi un umorist ... „un flâneur qui a lu, qui a vu, et qui tente de payer son plaisir à ses amis par une propagande bien *méritée* et trop modeste».

Am vrea să ştim cum plăteşte d-l Claretie duşmanilor săi ...?

S.

DR. V. BOLOGA, *Anuarul şcoalei civile de fete a «Asociaţiunii pentru literatura şi cultura poporului român*, Sibiu, 1912. Pe copertă observăm *Nagyszeben* (Sibiu), Tiparul tipografiei arhidiecezane.

Nici pe cărţi tipărite de Români, numele oraşelor nu pot fi scrise fără ocară?

Anuarul cuprinde multe date cu privire la mersul şcoalei. In acelaş timp publică şi un studiu asupra tânărului scriitor Borcia, fost profesor al şcoalei şi două cuvântări rostite la înmormântarea lui. Relevăm această împrejurare pentru anuarile ce se publică în regat. Partea personală, care arată viaţa mai intimă a corpului didactic, e aci lăsată prea în umbră, şcoala nu e îndestul familie. T. N.

AL. T. STAMADIAD: *Poemele în proză ale lui Baudelaire*. Bucureşti, 1912.

De vre-o trei — patru ani d-l Stamatiad a tipărit şi a retipărit mereu prin felurite ziare şi reviste, aceste poeme în proză pe care ni le dă astăzi în forma lor definitivă — strânse într'un volum de o rară eleganţă.

Mulţi, poate, nu vor găsi nimerită alegerea d-lui Stamatiad: dece Baudelaire şi nu alt scriitor? Nu vom discută această chestiune care ne-ar duce mult mai departe decât spaţiul restrâns al unei recensii. Fapt este că Baudelaire a avut şi are în Franţa o înrâurire simţitoare. Admiratori, eră firesc lucru să aibă şi la noi: în reflexe palide, în imitaţii calculate, influenţa lui a fost remarcată şi 'n versurile unor publicişti contimporani ... Un bun serviciu însă, — ca adevărat înţelegător

şi admirator — i-a făcut d-l Stamatiad, autorul poemelor «Din tâmbiţe de aur».

Poemele în proză, puţin cunoscute, d-sa a căutat să le tălmăcească în limba noastră lipsită încă de subtilităţi de stil, sensaţii neobişnuite, nuanţe care scapă la prima cetire — unele din caracteristicele poeziei lui Baudelaire. Cine'şi va da osteneala să compare textul francez cu traducerile d-lui Stamatiad se va convinge de muncă aşa de conştiincioasă, râvna deosebită de-a redă în româneşte, eliminând chiar pasagii nepotrivite spiritului limbei noastre, — sufletul deseori bizar, totdeauna interesant, care palpită în aceste poeme ale lui Baudelaire. Muzicalitatea frazei, limba curat literară, simţul transpunerilor sufleteşti, vor fi remarcate de oricine va cetì aceste traduceri, căpătând tot odată convingerea că o mai bună tălmăcire greu se mai poate face.

D-nii Gropeanu, Poitevin-Scheletti şi Steriade au însemnat în fruntea paginilor admirabile ilustraţiuni. TR. D. L.

3. REVISTE.

REVUE BLEUE, 15 Iunie, 1912. *O sărbătoare culturală.* La 12 ale lunei Iunie (st. n.) a avut loc sărbătorirea semi-centenarului revistelor *Revue Bleue* şi *Revue Scieetifique.* Intemeiate la început ca organe de publicitate universitare: (*Revue des cours littéraires* şi *Revue des cours scientifiques*) în anul 1863,—avură şi au scopul de a fi «un fel de enciclopedie a cunoştinţelor». In această dintâi fază a lor au avut de fondator şi conducător pe Odysse Barot; cu vremea, începând cu Eugène Jung, aceste reviste avură năzuinţa să fie şi un mijloc de liberă manifestare şi de răspândire a oricărei doctrine temeinic susţinută.

«Esenţialul, zice unul dintre cuvântători, din fericire nu e ca să înveţi tot, asta nu se poate; esenţialul e de a întrevedea şi întinderea şi puternicul interes al diverselor chestiuni pe care n'ai putut să le studiezi.

Atât mai rău pentru omul care nu se preocupă decât de îndeletnicirea lui. Mai întâi că el perde o parte a fericirii sale, aceasta fiind, dacă e să credem vorba lui Goethe, desvoltarea armonică a tuturor facultăţilor noastre. Apoi că, oricât de înzestrat să fie un om, şi oricât de drept spirit, în mod firesc, ar avea, poate să fie sigur că judecata sa va fi falşificată, în anume momente, mulţămită unei îngustimi artificial câştigată şi scump plătită. Dar asta nu e tot: originalitatea e atinsă şi invenţia devine mai rară, dacă din când în când nu ştii să depărtezi ochelarii, ochelarii şcolii şi ai profesiunii . . . Istoria marelor descoperiri ne-o dovedeşte».

In afară de interesul pe care îl prezintă numai faptul persistenţii atât de îndelung timp a unei reviste, mai vine să se adauge şi acela că la

sărbătorirea acestui semi-centenar de muncă culturală, pe lângă reprezentanţii diferitelor instituţii de cultură, ca o recunoaştere a însemnătăţii ce prezintă aceasta, — au luat parte şi miniştrii între cari însuşi ministrul instrucţiei publice.

Un semn poate, prin care se arată isbânda ce va să vie a vremii, când adevărata cultura are să stăpânească şi să dea orientarea în toate domeniile activităţii omeneşti. c.

LA NATURE, 20 Iunie 1912. *Râmele şi rodnicia pământului.* Darwin a arătat marea însemnătate pe care o pot avea râmele în măcinarea şi amestecul straturilor superficiale ale pământului. In revista *Revue Horticole* se arată acum în urmă munca uriaşă pe care o fac aceste vietăţi. In valea Nilului alb, lipsită de arbori, având imense livezi, solul este de o neasemănată rodnicie, pe care ar fi datorind-o râmelor; fiecare dintre ele sapă galerii până la 60 cm. adâncime; cele care locuesc pe un metru pătrat de pământ asvârl la suprafaţă peste 2,5 kgr. de ţărână pe fiecare sezon; adică 250 tone de hectar. Această lucrare gratuită a micilor vieţuitoare a determinat să nu se facă culturi decât în ţinutul unde ele sunt în mare număr.

De această activitate nu se bucură numai Egiptul, aşa în Franţa râmele aruncă la suprafaţă nu mai puţin decât 60 de tone de ţărână pe fiecare primăvară.

CRONICA LITERARĂ

1. PE VOLUMUL LUI ST. O. IOSIF.

Inchid cartea de cântece a lui St. O. Iosif și mă bucur.

Mă bucur, văzând ce frumuseți pot isvorî dintr'o simțire adevărată, simplă dar adâncă. O iubire ca toate iubirile de pe acest bulgăr înghețat ce se rostogolește în gol. O iubire împletită din dorințe, din amintirea duioasă a celei dintâi sărutări, a celor dintâi flori de măr căzute în pletele iubitei, a primblărilor tăcute sub lumina prietenoasă a lunei. Și apoi o iubire, pe care totul ar trebuì s'o risipească, dar nu reușește; cu cât e pusă la mai multe încercări, cu atât se întețește mai mult. Ai voi s'o înăbușì și nu poți. Simți cum te învălue în para ei dogoritoare, cum se înstăpânește pe toată ființa ta.

Și această iubire dureroasă, pe care cu toții am încercat-o într'o anume clipă a vieții noastre sentimentale, a găsit în St. O. Iosif un vestmînt de o simplicitate uimitoare. Cu o fermecătoare naivitate poetul își desfășoară caerul senzațiilor, zicând par'că: luați-le, bucurați-vă de ele! Ai crede, un copac ce-și scutură roadele.

O poezie a lui Iosif nu pune mai multă încordare spre a se desvelì decât un rod spre a se desprinde de pe ram. Cade dela sine, fără nici o osteneală. Cade însă pentrucă ajunsese la cea din urmă treaptă de creștere, ne mai având nevoe de seva hrănitoare a copacului. Și acum se duce singură în lume să-și îndeplinească taina unui destin nepătruns.

Cântecele lui Iosif ne mai sunt și o dovadă că frumusețea nu e departe, ci aproape. Intinde mâna și ia-o! E în tine; e în sufletul tău.

Nu-i nevoie să faci ocolul pământului, să urci poteci necălcate de picior omenesc, să străbați nisipurile pustiului; nu-i nevoe să cauți îmbinări ciudate de sentimente. Pune-ți mâna poete, pe inimă și cearcă-i bătaia. De vei găsì o frământare caldă și tainică, oprește-o din zbor. Toarn'o în cuvinte, și va fi poezie adevărată. Ce ai simțit ne va cucerì cu atât mai mult cu cât o vom fi simțit și noi odată în viața noastră.

Părăseşte deci castelele cu colonade, cetăţile albe sau din zori, părăseşte «amantele ce mint», şi toate nimicurile sonore; lasă gestul larg ce nu poate ascunde golul simţirii, lasă cuvintele chinuite — şi adânceşte-te în tine; loveşte cu toiagul şi vor ţîşnì isvoarele vii ale poezii adevărate, care nu se poate lipsì de sinceritatea unei inimi ce vibrează la toate adierile.

*

...Mă bucur și totuși cartea lui Iosif e o carte de durere. Din fiecare vers se risipeşte o jale deasă. Dela Eminescu încoace iubirea sfâşiată n'a îmbrăcat o haină mai armonioasă...

Şi nu-mi pare rău. Mă bucur. Binecuvintez durerea poetului, cum o binecuvintează şi el.

Iubirea — din plăcere? Nu. E totdeauna în ea ceva supărător, aducerea aminte a unor lucruri prea aeve, a unui fior prea trupesc.

Durerea e spiritualizarea iubirei; e purificarea ei intr'un foc mistuitor, în care se topesc toate rămășițele materiale, tot ce e senzaţie, lăsând numai flacăra curată a unui sentiment desconcretizat. Plăcerea iubirei o simt toate vieţuitoarele, durerea ei numai omul, — şi dintre oameni, cu deosebire acei ce au o inimă mai nobilă.

A suferì nu e o rușine, nu e o slăbiciune. Dimpotrivă, e semnul aleșilor, e semnul poeţilor. Durerea s'a închegat în versuri nepieritoare şi nu plăcerea; lacrimile s'au prefăcut în mărgăritare și nu râsul. Părerile de rău, chinul uni suflet sfârșit, dorinţele neîmplinite trăesc de veci sub forma artei şi nu mulţumirea omului îndestulat.

Cine a suferit ştie, de altminteri, ce largi orizonuri se deschid în clipa suferinţii. Inţelege vieaţa altfel; îi vede adâncurile. Şi printre ruinele inimii, un gând duios îl străbate, găsind în sine ceva curat ce trăeşte pentru alţii.

Gândul acesta e mare; el te ridică în ochii tăi; te face să te simţi mai bun, scoţându-te din nemernicia fiinţei tale egoiste. Şi bucuria asta e numai *a ta* şi nu a celor ce te fac să suferi. Ei nu o vor gustà niciodată!

Slavă deci celor ce sufăr: viaţa viitoare e a lor, viaţa artei veşnice!

Dar nici «călăii» trandafirii — nu trebue să fie uitați. Să nu le aruncăm nici un cuvânt de hulă. Işi îndeplinesc menirea lor. Aşa le-a fost scris: să-și implânte mâna în piept și s'o învârte în rana însângerată. Stăruească deci până la urmă. Căci ce e o durere mai mult sau mai puţin? ce e o viaţă fără noroc în

năvala atâtor vieţi ce se desprind din necunoscut, îndreptându-se spre acelaş necunoscut? Ce e naufragiul unuia pe lângă călătoria fără griji a tuturor?

Nimic.

Mai mult, durerea ce sdrobeşte pe *om*, măreşte pe *artist*, îi dă conștiință de sine, îl înobilează, îl ridică deasupra mulţimei doritoare de plăcere. Din mijlocul scrişnirilor se înalță un glas suav, vocea tristă a unui înger îndoliat, în care plânge irosirea unei vieţi, risipirea unor iluzii scumpe, răvășirea unui suflet.

Ascultaţi-l: e tot ce rămâne de pe urma unei lumi de zădărnicii. Inchinaţi-vă: trece Maestatea sa Suferința!

2. PE UN VOLUM AL MEU.

Astăzi îmi iese la lumină o carte nouă.

A câtea?

Nu știu. Că am scris și alte cărţi, nu are nici o însemnătate, nici pentru mine, nici pentru alţii. Un scriitor, când își aruncă în lume un volum, trebue să-l privească ca și cum ar fi *cel dintâiu*.

O piesă e bună sau rea. Niciodată însă ea nu e opera unui scriitor bun sau rău.

Trecutul se șterge dinaintea cortinei ce se ridică; merite recunoscute nu stăruiesc dinaintea mulţimei doritoare de lucruri nouă, de senzaţii neîncercate. Aplaudă sau flueră, pentru că-i place piesa sau nu-i place, şi nu pentru că i-a datorat cândva poetului o clipă de emoţie estetică. Emoţia *a fost* şi tot ce a fost e ca și cum n'ar fi fost. S'a irosit pe vecie: o şuviţă subţirică de fum risipită în golul bolţii albastre.

Publicând această carte nouă, pot zice deci că public *cea dintâi carte a mea*... Căci nimic nu-i mai ciudat decât psihologia unui scriitor.

Nu vorbesc de mine sau de cei ca mine, arcaşi mărunţi ai unui ideal răsvrătit. Vorbesc de cei mari, căci şi aceştia sunt ca şi cei mici. Aceeaşi flacără îi încinge: la unii mai învăluitoare, la alţii mai potolită... Cu toţii suntem sub aceeaşi aprigă îmboldire, nu atât de *a fi* ci de *a deveni*.

Tindem, fireşte, la realizare. O operă e, în adevăr, o realizare, către care s'au încordat toate puterile noastre; e, oarecum, icoana văzută a sufletului nostru. Şi, după cum egoismul unora cere prelungirea lor în copii, tot aşa egoismul artistului cere înveşnicirea fiinţii lui în opera de artă.

Dar nu numai atât.

La artist se mai adaugă şi simţul aproape tragic al nestatorniciei lucrurilor, al scurgerii universale, al *devenirei*. Realizarea e pentru o clipă. Vine însă apoi un şirag nesfârşit de clipe, cu care trebue să ne măsurăm, dacă nu voim să fim înghiţiţi, striviţi în această uriaşă treierătoare a timpului, şi aruncaţi apoi ca nevrednice rămăşiţe.

Mulţumirea unui succes — sau numai a unei realizări — e deci pentru o clipă. Clipa următoare nu ne aduce linişte sau lauri câştigaţi cinstit. Dimpotrivă, ea poartă în cutele ei sbuciumul realizării viitoare, apriga tragedie a omului ce se luptă pentru fiinţa sa. Căci pentru un scriitor a scrie este a fi. Când îi cade pana din mâini, el îşi citeşte înfrângerea în privirea ironică a prietenilor, în ochii nepăsători ai trecătorilor, şi se pătrunde de simţul ruinei lui în fiecare ceas de singurătate, adâncindu-se în sine ca într'o peşteră.

Popas nu cunoaşte; odihnă nici atât. Arta e lungă şi viaţa scurtă. Ca vrăjitoarele din basme aleargă ceasurile în ropotul cailor, cu părul despletit şi umflat de vânt. Şi noi să stăm oare pe loc? Să privim pe alţii cum le înfrânează, cum le potolesc în pintenii de argint? Cu neputinţă. Tot dorul de a fi, de a devenì, strigă în noi; ridicula nevoe a unei veşnicii închipuite ne înăbuşă. Ne trebue aer; ne trebue biciuirea îngheţată a vântului. Ne trebue devenirea. A stà pe loc e o viaţă moartă, pe care n'o putem îndurà.

Şi atunci scriem, subt înţeparea necesităţii de a fi, nu numai acum ci mereu, mereu, *in saecula saeculorum*.

Iată pentruce, dând la lumină o carte nouă, toate celelalte din trecut, se şterg, ca şi cum n'ar fi fost. Toate puterile mele sufleteşti se încordează pentru cartea cea nouă.

Până când?

Până mâine.

Atunci «*Scenetele şi Fanteziile*» mi se vor fi şters dinainte, cum se şterge o licărire de lumină pe cer.

Şi ce e bun în suflet va căutà o nouă înfăptuire, în această luptă pe viaţă şi pe moarte cu timpul.

Sfârşind aceste rânduri, încep chiar să mă gândesc la altceva.

3. UN CEREBRAL: TEATRUL D-LUI G. DIAMANDY.

După «*Inainte*» şi după «*Bestia*», d. G. Diamandy îşi urmează traectoria dramatică prin «*Dolorosa*», fără nici o ocolire din drum.

D. Diamandy nu e încă un om de teatru, adecă un observator al lumei înconjurătoare, nu în latura ei pitorească sau estetică, ci în latura ei morală, în raporturile ei felurite dintre oameni deosebiţi prin cultură, prin viaţă, prin creştere, prin stratificaţie socială, sau prin fatalităţi organice. D. G. Diamandy nu ştie încă vedeà, şi cu atât mai puţin plăsmuì ce nu a putut vedeà. Şi acestea sunt cele două însuşiri de căpetenie ale omului de teatru: să prindă notele esenţiale ale unui individ din lumea largă şi apoi să le închege în icoana vie a unui erou ce trăeşte, sub ochii noştri.

In schimb, d. G. Diamandy e un **cerebral**.

D. Diamandy e un ideolog, adecă nu numai un om citit ca atâţia alţii, ci şi un mânuitor de idei. Dacă pentru d-sa oamenii nu trăesc încă, ideile trăesc, se mişcă, se zbuciumă, au o fiinţă mai puternică decât realităţile de cari ne lovim în fiecare clipă. E un idealist, în înţelesul filosofic al cuvântului, ce ar tăgădui pumnalul înfipt în plinul pieptului, pentru a nu recunoaşte decât «ideea» răsbunărei pe care o împlineşte.

Aceasta e slăbiciunea şi tăria teatrului d-lui G. Diamandy. Mai întâi te duce într'o lume închipuită. Vin pe scenă oameni pe cari nu i-ai zărit nici odată la noi, amintindu-ţi, cel mult, figuri văzute aiurea — în Franţa — sau mai ales ce sbucnesc din paginile unor cărţi citite odinioară. Aşà se întâmplă de pildă şi cu piesa «*Dolorosa*»: o lume de aiurea îmbrăcată în costumele patriei, obiceiuri de aiurea, atât de fireşti atelierelor dela Paris. Te miri că oamenii aceştia vorbesc româneşte, de oarece nimic, dar nimic, nu e românesc în cele trei acte ale piesei. Ai pe dată impresia nemijlocită a artificialităţii.

Şi cu toate astea în «*Dolorosa*» ca şi în «*Bestia*» e ceva ce trăeşte: e o teorie, o problemă, o ciocnire stăruitoare de postulate.

Omul ce stă pe scenă, se zbuciumă, şi vorbeşte cam mult, e o umbră, «e ceia ce nu e». Ascultătorul bagă repede de seamă că e numai o arătare înşelătoare, o fantomă înălţată să apere holdele.

In loc să se ciocănească oamenii, în pasiunile lor deslănţuite şi în aprigile lor nevoi, se ciocnesc teoriile scăpate dintro cutie fermecată; iese una pe scenă se închină dinaintea lumei, ţine o cuvântare împrăştie un rotocol de fum, până ce scapă din altă cutie o alta mai războinică. Cele două teorii se măsoară din creştet până în tălpi, apoi se năpustesc vajnic. La urmă, fireşte, că una din ele pleacă cu capul spart. Cealalta ramâne

pe scenă învingătoare. Işi pune mâinile în şolduri şi piesa se isprăveşte astfel cu o biruinţă pe scenă, dacă nu şi în sală.

*

Intr'un cuvânt, voiam să spun că, deşi lipsit de viziune artistică şi de multe cunoştinţe tecnice, d. Diamandy e o persoanalitate în mica noastră literatură dramatică. D-sa e un om ce gândeşte, citeşte, se lasă străbătut de literatura apusului, în ceeace are ea rodnic.

D. Diamandy e frământat de probleme felurite, sociale sau estetice, faţă de care ia o atitudine. Ca şi în politică, rămâne şi în teatru un ideolog militant şi un cerebral activ, pentru care ideile trăesc viaţa veşniciei.

E destul.

Ştiinţa teatrului va venì poate mai târziu.

Am ascultat «Bestia» şi anul trecut şi anul acesta. Am admirat-o acum, nu atât prin ce are (deşi actul al treilea e puternic) ci prin ceea ce a lăsat la o parte autorul.

Un autor ce se jertfeşte pe sine — şi încă în chip priceput are un merit mai mare decât un autor ce ar fi înemerit dintr'o-dată o piesă bună.

E. LOVINESCU.

ANCHETA ŞCOLARA.

COLABORAREA INTRE ŞCOALA ŞI BISERICA

Cunoaşterea trecutului vieţii satelor este de mare trebuinţă mai ales in timpul de faţă plin de sdruncinări, invazie, contraziceri şi prefaceri. Pentru înlesnirea şi soliditatea culturii sătenilor noştri să ne întoarcem dela satele şi oraşele străine spre satele noastre şi să studiem averea sufletească a lor, căci numai acest studiu dă naştere mijloacelor cari duc poporul încet şi lin pe drum sigur. Mai de mult preotul se bucură de multă ascultare. Cuvântul Sfinţiei Sale cădeà adânc în inima poporenilor şi de aceea nimeni nu puteà face cât preotul în sat; el făceà să se ierte păcatele, să se lumineze calea, să vină sănătate, să fugă «ucigă-l toaca» din calea păcătosului etc., etc. Casa în care nu intrà botezul la începutul lunii, o ştià satul şi nici copiii nu mai aveau curajul să se apropie de ea. La fiecare început al lunii sau de cel puţin patru ori pe an, orce casă îşi făceà feştanic ca să fie mai curată, mai luminată, ca în ea să fie numai voia lui Dumnezeu, şi de aceea în casă erà multă ascultare: femeia şi copiii ascultau de conducătorul familiei, copiii cei mici de cei mari şi toţi se iubeau. De sfatul tatălui ascultau copiii chiar însuraţi; fiul nu îndrăsnià să ridice glasul, cu atât mai mult ciomagul asupra părinţilor.

In neînţelegerile dintre oameni, cum ziceà popa—dacă ajungeà până la sfinţia sa—aşà rămâneà, chiar dacă erà strâmb. In totdeauna însă preotul propovăduia cinste, frăţie, milă, îngăduială, muncă, dreptate şi propovăduirea se săpà în inimile poporenilor. Familia avea mult temeiu. La alegerea soţilor se aveà mult în vedere cinstea, vrednicia, priceperea, apucăturile soţilor precum şi a celor din care se trag; se cercetà până la al noulea neam pentrucă, «nu e petic să-l descoşi, ci e o viaţă de om».

Bătrânii se bucurau de mult respect şi ascultare; dinnaintea lor tineretul fugeà de ruşine; iar când, împinşi de ispită, se duceau în cârciumă şi da vreun bătrân peste ei, nu ştiau pe unde să se ascundă sau să fugă ca să nu fie zăriţi, căci a doua zi

bătrânul povesteà celorlalţi despre fapta lor ca despre ceva grozav.

Azi curentul materialist, dorinţa de a se îmbogăţi, fuga după bani conduce mulţimea satelor și de aceea în multe chestii, preotul care nu luptă decât pentru binele satului, care nu se servește decât de învăţături evanghelice, este adesea învins de acei nechemaţi, de răii satelor ; mai ales în lupta economică de multe ori dela pușcăriași, dela cei care prin mijloace josnice, necinstite par în faţa lumii, capătă multe neplăceri. Prin urmare cei de sus restrângând activitatea morală și religioasă a preotului făcându-se ca să fie la dispoziţia oamenilor, nedându-i în același timp nici un mijloc de a atrage sau forţà poporenii la biserică, azi e redus dela apostolat la funcţionarism, un funcţionar separat de cei care conduc comuna, deşì trebuià să fie ca un patriarh al tutulor oamenilor și instituţiunilor și funcţionarilor din sat. Slab e respectul către bătrâni ca și religia, slabă e și baza familei. Inţelesul, aranjarea, alegerea, tot se face pripit la nuntă. Chiar dela ţară sunt mulţi care divorţează. La tribunalul din Vaslui, spuneà revista «Săptămâna Culturală și politică», cele mai multe procese sunt de divorţuri, dintre care majoritatea dela sate ; vor fi multe tribunale care au acest nenoroc. O ceartă între membri, o rătăcire a unuia din ei, o cauză pe care sfatul bătrânesc ar fi alungat-o cu succes, aduce despărţirea, iar tribunalul prin divorţ îi declară despărţiţi. Ușor se face unire, repede se aduce despărţirea și acestea pentrucă nu sunt idei temeinice la bază.

Fără îndoială că moralul de azi al satelor diferă mult de cel de ieri și această diferenţă nu e urmarea evoluţiei naturale ci a sdruncinului produs prin desele reforme.

Astăzi traiul se câștigă cu greu, lupta pentru viaţă e aprigă, cu toate că s'a adus multe înlesniri : aratul, semănatul, seceratul, treeratul și transportul se face cu mașini — lucrări sigure, repezi și ușoare și ieftene. Inlesnirile însă au avut și au un rău : dau proprietăţii mari posibilitatea să se muncească repede fără multe braţe și prin aceasta alungă banul din mâna mulţimii muncitoare în mâna celor ce pot ocupà pământul. Lupta pentru viaţă fiind aprigă, de multe ori violentă a înăsprit și inima ; ciocnirile individuale fiind dese, egoismul iese deasupra altruismului, aceasta cu atât mai mult cu cât și ideia care conduce mulţimea este : materia ; secolul materialist și în practică și în știinţă. In felul acesta — cred eu — se explică lovirea tocmai a părţilor mai delicate : rușinea și respectul și religiozitatea și eșirea ambiţiei, orgoliului, a cruzimei. Mulţimea se îngrijește de

stomah, de corp ; de inimă foarte puțin ; mijloace multe sunt pentru muncă, puține pentru cultura sentimentelor ; n'a fost o paralelă intre ele și de aceea cele din urmă au adus mai mult rău. Așă școala în general dar mai ales cea primară a suferit o mulțime de schimbări. Curentele pedagogice, crezând că surmenajul provine mai mult din prea multă materie, a făcut o descărcare generală luând din toate obiectele cele ce s'au părut mai grele și cele cari erau netrebuincioase ; pedagogii uitaseră că cheia învățământului este mai mult măestria și dragostea personalului — educatorilor — decât cantitatea și greutatea materiei și că în școala primară nu erà materie pe care să n'o fi priceput copiii satelor dacă ar fi fost bine predată ; prin urmare trebuià să cășuneze mai mult asupra pregătirii personalului decât asupra descărcării. Ținta modificărilor a fost intelectul și utilul, foarte puțin înobilare inimii, căci bucățile morale îi lasă reci ; ducerea la biserică îi deprinde cu ideia : ca elev să se ducă la biserică, e obligat; după ce va absolvì, *nu;* și de aceea dintre absolvenți nu prea se văd pe la biserică ; leturghia căutată de elevi a atras la început puțină lume, care venia pentru satisfacerea curiozității, nu din convingere ; prinurmare încercările răslețe n'au dat rezultatele așteptate deoarece pedagogii n'au ținut seamă de diferența între cel care împrumută și cel care se împrumută ; n'au ținut seamă că la noi credința și morala e aceiași, e religia și religia e baza culturei săteanului; au uitat rolul ce l-a jucat religia pe timpuri și de aceea pentru inobilirea inimei au alergat aiurea.

Asemenea și conducătorii bisericii au scăpat din vedere că biserica a fost și este conducătoarea săteanului și au mărginit drepturile bisericii scăzându-i prin aceasta foarte mult influența. Actele hotărîtoare din viața omului nu se mai fac în biserică cu vechea tărie și sfințenie ci în primărie ; omul azi face legătura înnaintea legilor, a oamenilor, nu a lui Dumnezeu. Biserica este o instituție obligată să primească pe orcine în ori ce timp vine, căci este Casa lui Dumnezeu și Dumnezeu primește pe cine vrea să vie în ori ce timp ; ea nu are nici un mijloc de a forța oamenii ca să vie, iar mijloacele de îndemnare față de actuala stare sunt slabe ; cele câteva legi sunt la primărie și sunt făcute după ce pierise sătenilor dragostea de biserică ; ele sunt vitrige și reci vor rămâne cât timp omul va fi răspunzător în fața oamenilor a justiției, nu a lui Dumnezeu, căci ce pleacă dela oameni de multe ori e greșit, ce pleacă însă dela Dumnezeu veșnic e bine și adevărat. Preotului i s'a dat ca și învățătorului locul de frunte în mișcarea economică a satelor și cum și ei

sunt adăpaţi la cunoştinţele actuale, vorbesc sătenilor despre nevoile lor cu multă libertate ; nu punem în legătură cauzele cu puterea lui Dumnezeu ; pe seama altor fenomene străine şi independente de Dumnezeu sunt date şi departe rămân de sufletul săteanului ; contribue cu puţin la răcirea inimii ; adaugă ceva la aceea ce atâtea cauze adoagă.

Primăriile au fost puţin mai câştigate ; au mai câştigat din teren, s'au încărcat cu legi.

Ce e de făcut?

Şcoala, indiferent de specialitate şi grad, trebue să fie cu multă atenţie asupra moralei; religia să fie obiectul principal in ori ce clasă; celelalte obiecte să-i dea concursul când pot şi cât pot; separatismul aduce rău; indiferenţa celorlalte studii faţă de religie încurcă sufletele elevilor. Geologia să nu se mai înveţe în cursul inferior, căci se produce în capul copilului de cele mai multe ori---încurcătură, care e transmisă la sate de mulţi elevi ai clasei a IV gimnazială, ce trec în învăţământul rural. In învăţământul rural, cu ale cărei cunoştinţi se mulţumesc cei mai mulţi copii ai satelor, religia şi agricultura trebue să fie baza, pentrucă relgia şi lucrarea câmpului e baza culturii şi a civilizaţiei satelor. Ce e mai folositor pentru viaţă, mai trebuincios inimii să se înveţe, căci se învaţă pentru viaţă. Toate bucăţile de religie—mai ales vechiul testament—să se treacă în rândul bucăţilor de cetire, iar la religie să se pună din viaţă, faptele şi minunele lui Isus, căci acestea le spune şi Biserica, acestea sunt cele mai folositoare învăţături pentru bunul mers individual şi social. O carte de rugăciuni, lucrată cu multă măestrie în rânduire şi alegere, să se găsească la fiecare elev. Explicarea evangheliilor făcută la timp şi pe înţelesul lor contribue mai mult la înobilarea inimii lor, decât la aceia care se explică azi şi atunci copiii nu s'ar mai duce degeaba la biserică. Elevii când se duc acasă, dela biserică, să sărute mâna părinţilor.

Când şcoala nu mai poate avea influenţă asupra individului, să-l iea în primire biserica; elevul scăpând de tutela şcoalei, să treacă sub tutela Bisericii. Actele hotărîtoare din viaţa unui om, biserica să le binecuvinteze; prin primărie să treacă de formă; deci căsătoria religioasă e fundamentul, pentrucă ea face legătura, nu în faţa oamenilor ci a lui Dumnezeu. Să ştie omul că acest pas e făcut nu innaintea legilor omeneşti, ci a orânduirii

Dumnezeești, pentrucă nu legea a zis, «creșteți și vă înmulțiți», ci Dumnezeu. Căsătoria civilă să aibă în vedere numai înlesnirea și ajutoarele ce dau socrii la întemeierea gospodăriei; să nu se amestice în morală, căci nu ei e dat aceasta. Așà fiind divorțurile nu se vor mai judecà de tribunalele civile, ci de fețe bisericești; căci mai multă influență au capii Bisericii, cu tot sdruncinul actual, decât capii legilor civile. Sfaturile date de păstorii Bisericii prind mai repede și adânc rădăcini în sufletul celor cari vor să se despartă, căci sunt presărte cu învățături religioase, iar nu cu de acelea cari nu iți dau adevăratul leac; gestul I. P. S. Episcop străpunge inima rătăciților; îmbrăcămintea, expresia feței, sala, tot are cevà sfânt, nepătat, nevinovat, și aceasta ajută înțelegerii, îngăduelii ca să învingă desordinea.

Sfaturile vor plecà din inimi neinfluențate de cele lumești —oameni, advocați—ci de cele dumnezeești și de aceea cei cari vor plecà pentru a divorțà, se vor întoarce acasă rușinoși dar cu îngăduială și vor duce traiu liniștit; atunci divorțurile dela sate, dacă nu vor dispare, se vor împuținà strașnic.

Prinurmare o conlucrare a tuturor din inimă, cu convingere și cu fond religios va îndepărtà răul și va aduce binele.

P. STÂNESCU
Invățător, Bălăceanu R-Sărat.

BIBLIOGRAFIE

Léo Claretie, *La Roumanie intellectuelle contemporaine*, Paris 1912.

I. S. Vidraşcu, *Istoricul indiguirilor fluviale şi maritime, raport prezentat d-lui ministru al Agriculturei de direcţia Pescăriilor*, Bucureşti, 1911.

V. Bologa, *Anuarul şcoalei civile de fete «Asociaţiea pentru literatura română şi cultura poporului român»*, Sibiu 1912.

C. Doyle, *O crimă celebră (Trad. de P. Ionescu), E. D. T. Librăria Nouă,* Bucureşti, 1912.

Dr. Pompil Cioban, *Creditul nostru*, studiu economic financiar, Arad, 1912.

Anales Scientifiques *l'Université d'Iassy*, Iaşi, 1912.

N. Dunareanu *Din Negura Vieţii* (Librăria Nouă) Bucureşti 1912.

I. Borcea *Zoocecidii din România*, (Analele Academiei Române, fondul Adamaki), Buc. 1912.

CORESPONDENŢA

Stâlpnican, *Cernăuţi*. Mai trimiteţi.

I. S. *Iaşi*. Ce fac streinii e aproape indiferent. Esenţialul este ceeace fac Românii.

I. Enăchescu Stoeneşti-Palanga. S'a luat dispoziţii.

V. T. Convingerile tari nu tac niciodată.